

Catharina van de Nesse, de vrouw van Willem van Montfoort, en een zoenovereenkomst uit 1309

door
B. de Keijzer

Inleiding

In het kader van de studie naar de borgen voor Gijsbert van Amstel en Herman van Woerden,¹ had ik mij al eens – weliswaar beperkt – met de familie Van Wulven beziggehouden. Toen heb ik al geconstateerd dat het een omvangrijke en gecompliceerde familie was.

Door wijlen de heer N. Plomp werd door zijn publicatie van de kwartierstaat van Clemense Egbertsdr. van de Pol mijn aandacht gevestigd op Catharina van de Nesse. Zij wordt onder kwartiernummer 43 genoemd als Catharina van de Nesse, de vrouw van heer Willem van Montfoort, vermeld 1352, 1353. Plomp kwalificeerde haar als ‘uit het geslacht Van Wulven’.² Dit blijkt uit het door haar gebruikte zegel, waarin een heraldisch wapen staat dat omschreven kan worden als ‘golvend gedwarsbalkt van acht stukken met een barensteel van drie hangers’.³ Zij behoort dus ongetwijfeld tot de familie Van Wulven en in het bijzonder zou daarbij gedacht kunnen worden aan een nazaat van Hubert van Wulven, die eveneens in zijn zegel een barensteel voerde.⁴

Clemense Egbertsdr. van de Pol komt bij vele genealogen voor in de kwartierstaat, zo ook in die van mijn kinderen. Hier leek een interessante uitdaging te liggen temeer omdat Plomp geen verdere voorouders van Catharina van de Nesse vermeldde. Om haar positie zo goed mogelijk te kunnen bepalen heb ik eerst de genealogie van het geslacht Van Montfoort opgesteld, dat op zich al heel wat voeten in aarde had, om daarna met inachtneming van het hierna volgende onderzoeksverslag ook de genealogie het geslacht Van Wulven (Horst, Wulverhorst, Sterkenburg, Hardenbroek) uit te werken. Deze twee genealogieën zijn in een aparte publicatie vastgelegd en op HoGenDa geplaatst. Op basis de onderzoeksresultaten zijn de kwartierstaten van Willem van Montfoort (bijlage I) en Catharina van de Nesse (bijlage II) opgesteld. Successievelijk zullen ook de genealogieën van de in dit onderzoek betrokken families op HoGenDa worden geplaatst.

Emmen, 2021 (afgesloten 26 augustus).⁵

Een zoenovereenkomst uit 1309

Bij mijn zoektocht naar het voorgeslacht van Catharina van de Nesse kwam ik leden van de familie Van Wulven tegen in een zoenovereenkomst uit 1309. Onder andere worden genoemd de kinderen van Hubert van Wulven. Het leek mij gezien de hiervoor vermelde veronderstelling dat zij tot de familie Van Wulven behoorde, een goed uitgangspunt.

¹ B. de Keijzer, *De borgen voor Gijsbert van Amstel en Herman van Woerden. Onderzoek naar borgstellingen in de middeleeuwen* (Rotterdam, 2011).

² Nico Plomp en Coen van Wijngaarden, Het nageslacht van Gherit Aerntsz. Coern en Clemence Egbertsdr. (van der Pol), in: *Utrechtse Parentelen vóór 1650*. Deel 2 (Rotterdam, 2011), blz. 187, 192.

³ HUA, Verzameling Van Buchel-Booth, inv.nr. 173, blz. 820 (rechts bovenaan).

⁴ De Keijzer, *Borgen*, blz. 64.

⁵ De eerste gepubliceerde versie van dit artikel is gedateerd 28-5-2020. Eventuele aanvullingen en verbeteringen op deze publicatie s.v.p. richten aan de webmaster van HoGenDa: webmaster@onsvoorgeslacht.nl

De zoenovereenkomst uit 1309 had betrekking op de doodslag begaan op Ernst van de Bosch,⁶ waarbij aan een reeks belanghebbenden zoengelden werden uitbetaald. Op het eerste gezicht was het een ingewikkelde verdeling over verschillende in aanmerking komende familieleden, waarbij de familie Van Wulven prominent naar voren komt. Niets vermoedend waar dat allemaal toe zou leiden ben ik aan de slag gegaan om de verdeling inzichtelijk te maken.⁷

Om de verwantschap aan te tonen werden alle relevante gegevens verzameld hoewel het op het eerste gezicht volkomen onduidelijk was hoe bijvoorbeeld de familierelatie met Ernst van den Bosch was, leek hier wel een sleutel voorhanden te zijn om de familie Van Wulven in een breder kader te kunnen plaatsen. Bovendien is er een oorkonde uit 1303, waarin Alfert van Wulven mede namens de kinderen van zijn broer Ernst van Wulven optrad in verband met een conflict met Gerard van Voorne en waarin door de bisschop van Utrecht uitspraak werd gedaan.⁸ De leden van de familie Van Wulven genoemd in de oorkonde van 1303 en in de zoenovereenkomst van 1309 zijn niet eenvoudig met elkaar in verband te brengen. Wat ook mede de oorzaak is waarom de jongste generatie in de Borgen verkeerd is opgesteld.⁹ Hier lag een uitdaging te wachten die uiteindelijk tot belangwekkende resultaten zou leiden.

Wat moet juridisch onder een ‘zoenovereenkomst’ worden verstaan? De Utrechtse bisschop had ingeval van een doodslag het recht om tot vervolging over te gaan, de zogenaamde rechtsvordering, maar hij had geen recht op het vaststellen van de strafmaat, waaronder het opleggen van de voorwaarden bij de totstandkoming van een zoen. Hij had slechts het vorderingsrecht om de pleger van een doodslag en zijn magen evenals de nabestaanden van het slachtoffer op te roepen en om hen vervolgens vrijwillig tot een zoen te bewegen. Hij trad in die situatie op als een onafhankelijke en onpartijdige bemiddelaar bij de onderhandelingen. Bij die onderhandelingen konden de partijen zo nodig steun zoeken bij de *ministerialen* en *vazallen*, dat wil zeggen de dienstmannen van de bisschop.¹⁰

Ernst van den Bosch

Op 12 november 1309 deed de bisschop van Utrecht uitspraak ‘van Arest doit van den Boske’, dat wil zeggen de doodslag die op hem is gepleegd. Bij een dergelijke gewelddaad moest het gedane onrecht gewroken worden en ontstond er een grote kans dat door een gewapend conflict het geschil tussen de twee partijen zou worden uitgevochten totdat één van de partijen het onderspit zou delven. Hierbij lag een langdurige *vete* op de loer tenzij door tussenkomst van – in dit geval – de bisschop door het bereiken van een *zoenovereenkomst* met beide partijen de *vrede* werd hersteld.

Zes met naam genoemde daders werden door de bisschop en zijn raadgevers voor de doodslag verantwoordelijk gehouden. In totaal bedroeg het zoengeld 550 pond wat zij samen met hun magen in drie termijnen, te weten op woensdag 14 januari, zondag 8 maart en zondag 26 april 1310 aan de rechthebbenden in het *Duitsche Huis* te Utrecht moesten overhandigen. Het rechtscollege bepaalde nauwkeurig aan wie en voor welke bedragen zij in aanmerking kwamen, aangevuld met nadere bepalingen en voorwaarden (bijlage II).¹¹

In de meeste gevallen ontbreekt een dergelijke specificatie bij een zoenovereenkomst in het *Registrum Guidonis* wat deze akte om die reden alleen al uniek en interessant maakt. Om de

⁶ Immink, *Registrum Guidonis*, blz. 70-71, d.d. 12-11-1309.

⁷ De Keijzer, Borgen, blz. 66.

⁸ Immink, *Registrum Guidonis*, blz. 251-252, d.d. 21-4-1303.

⁹ De Keijzer, Borgen, blz. 66. Achteraf gezien bleek dat tabel XV niet correct was.

¹⁰ Met dank aan mr. C. van Schaik te Nieuw Wulven.

¹¹ Immink, *Registrum Guidonis*, blz. 70-72.

specificatie van de zoengelden met de daarbij behorende rechthebbende partijen inzichtelijk maken is een overzicht samengesteld, waarbij de vermelding van ‘Ernst van Wulven en de kinderen van Alfert van Wulven’ op een aparte regel is geplaatst als aandachtspunt omdat deze vermelding zoals hiervoor al is aangegeven niet goed gecombineerd kon worden met de oorkonde uit 1303, waarin sprake is van ‘Alfert van Wulven en de kinderen van Ernst van Wulven, zijn broer’ met de achterliggende gedachte dat er in één van de twee akten een omkering van namen heeft plaatsgevonden.

Overzicht van de verdeling van de zoengelden				
nr.	rechthebbende partijen	zoengeld		in %
1	Ernst van Sterkenburg en Hendrik, zijn broer, met hun kinderen, en zij zullen de zoon van hun broer heer Gijsbrecht betalen	275	275	50,0
2a	Simon van Benthem met zijn vijf zoons	45	135	24,5
2b	Ernst van Wulven, de kinderen van Alfert van Wulven			
3	de kinderen Hubert van Wulven	45		
4	Alfert van Lichtenberg en Jan, zijn broer, met hun kinderen	45		
5	Elias van Werconden en Gijsbrecht uten Goye, zijn neef, en zij zullen de kinderen van heer Werner van der Haar betalen	30	30	5,5
6	heer Uten Goye	10	30	5,5
7	heer Gijsbrecht van IJsselstein met zijn kinderen	10		
8	heer Jan van Woudenberg met zijn kinderen	10		
9	Hendrik Hughelijns	5	5	0,9
10	de bisschop van Utrecht	75	75	13,6
	totaal	550	550	100,0

Aan de hand van voorstaand overzicht kunnen enige voorlopige conclusies getrokken worden. In de eerste plaats valt het op dat er geen enkel lid van de familie Van den Bosch genoemd wordt aannemende dat Ernst van den Bosch daartoe behoorde. In de tweede plaats behoren de partijen tot bekende Utrechtse adellijke families, behoudens Simon van Benthem die tot de Hollandse adel moet worden gerekend. Ten derde lopen de zoengelden keurig netjes van hoog naar laag behoudens het bedrag dat de bisschop *ter verbetering* verkrijgt.

Een vreemde eend in de bijt is Hendrik Hughelijns. Hij krijgt echter in verhouding een zodanig gering bedrag toegewezen dat hij of wel een heel ver verwijderde verwant moet zijn of op een andere wijze schade heeft geleden, bijvoorbeeld als knecht of iets dergelijks wat er niet bijstaat. De partijen 9 en 10 zijn verder buitenbeschouwing gelaten.

Om de rechthebbende partijen in genealogisch verband tot Ernst van den Bosch te brengen leken post 1 (50%) en de posten 2 t/m 4 (25%) in eerste instantie te wijzen op een verdeling van de zoengelden in *vier vierendelen*. Dat wil zeggen dat de rechthebbenden in principe afstammen van de vier grootouders van Ernst van den Bosch.

Niet alleen de merkwaardige verdeling van overige 25% van de zoengelden gooit daarbij roet in het eten, maar theoretisch beredeneerd zou achter de personen genoemd onder post 1 en posten 2 t/m 4 een te nauwe verwantschap schuil gaan omdat de families Van Sterkenburg en Van Wulven tot één en dezelfde familiegroep behoren wat naderhand aan de orde komt. Aan de andere kant duidt de voornaam van de doodgeslagen Ernst van den Bosch op een nauwe familierelatie met de genoemde familiegroep, waarin de naam Ernst veelvuldig voorkomt, zonder een concrete aanwijzing te hebben gevonden in de archiefbronnen. Hierbij wrekt zich het feit dat er geen lid van de familie Van den Bosch in de zoenovereenkomst genoemd wordt, waardoor het op voorhand eigenlijk ondoenlijk is om een idee te vormen wie de ouders van Ernst van den Bosch zouden kunnen zijn. Toch ontkomen we niet aan de indruk dat Ernst van

den Bosch vernoemd moet zijn naar een Ernst van Wulven, die dan zijn grootvader van moederszijde moet zijn geweest. Daarvoor komen in aanmerking Ernst van Wulven, vermeld 1227-1260, of Ernst van Wulven, vermeld 1266-1295, met een duidelijke voorkeur voor de laatste omdat de onder post één genoemde personen zijn zoons zijn, hetgeen later blijkt.

De vraag, die hierbij gesteld moet worden, is hoe oud Ernst van den Bosch geweest is bij zijn noodlottig overlijden in 1309? Die vraag valt moeilijk te beantwoorden, omdat Ernst slechts één keer genoemd wordt en dat is in 1309. Dat betekent dat indien hij op dat moment een jongeling was van 19 jaar (om gemakkelijk te rekenen) de geboorte in het jaar 1290 heeft plaatsgevonden, maar evengoed is het mogelijk dat hij 29 jaar was; ergo geboren in 1280 enz. Het is duidelijk dat de oudere Ernst van Wulven eerder in aanmerking komt als grootvader van moederszijde dan de jongere Ernst van Wulven wat eigenlijk strijdig is met de verdeling van de zoengelden. Een andere mogelijkheid zou kunnen zijn dat Ernst van den Bosch wel vernoemd is maar een jongere zoon is uit een gezin. In dat geval loopt de vernoemingreeks van voornamen immers anders.

Hoewel op voorhand er geen bewijs is dat Ernst van den Bosch een lid is van de familie Van den Bosch, een jongere tak van de heren Van Amstel, behoren alle rechthebbenden tot hetzelfde gelijkwaardige milieu. Uitgaande van deze vaststelling moet zijn vader eveneens tot deze kring van verwanten behoord hebben. In het vierde kwart van de dertiende eeuw komt een Gijsbert van den Bosch, vermeld 1278-1297,¹² voor. Hij zou een heel goede kandidaat kunnen zijn om als vader van Ernst in aanmerking te komen, maar hoe bewijs je dat.

De aandacht verlegde zich nu naar deze familie Van den Bosch en werden de vermeldingen ook na het jaar 1300 bijeengebracht.¹³

Niet gering was mijn verbazing toen daarbij een zoenovereenkomst tevoorschijn kwam ‘van Gerts doede van Vlinderhoeve’ uit het jaar 1314.¹⁴ Het zoengeld bedroeg 380 pond, dat natuurlijk opgebracht moest worden door de daders. De belangrijkste waren Gijsbert van den Bosch en Elias, zijn broer. Vervolgens werd in de akte het volgende gememoreerd: ‘Ende isser enich ghebrechte an desen voirnoemden hantdadighen, dat si niene betalen, dat sel Gizebrecht betalen met zinen maghen, want *hi en aenleider* was’.

Het is duidelijk dat Gijsbert van den Bosch het initiatief heeft genomen om Gerrit van der Vliederhoeve om het leven te brengen. Het verband met de zoenovereenkomst uit 1309 wordt daarmee duidelijk indien we bedenken dat één van de daders van de doodslag op Ernst van den Bosch de hiervoor genoemde Gerrit van der Vliederhoeve is geweest. Klaarblijkelijk heeft Gijsbrecht revanche genomen en Gerrit voor de aanstichter van de moord op Ernst van den Bosch beschouwd. Kennelijk heeft de naaste familie van Ernst van den Bosch zich in 1309 niet willen schikken in een zoenovereenkomst en is de vete voor wat hun betreft blijven voortduren tot de doodslag op Gerrit van der Vliederhoeve. De borgen voor Gijsbert van den Bosch zijn onder andere: ‘Gisebrecht uten Goye, Eliaes van Woudenbergh’.

Gijsbert uten Goye, neef van Elias van Werconden, wordt in 1309 als rechthebbende vermeld. Elias van Woudenberg is een zoon van heer Jan van Woudenberg. De laatste wordt eveneens genoemd als rechthebbende in 1309. Het komt niet vaak voor dat als de vader nog leeft een zoon zelfstandig optreedt. Wat dat betreft is Elias van Woudenberg nu juist een uitzondering op deze regel want in 1321 gaf hij een verklaring af, terwijl zijn vader, Jan van Woudenberg, overleden tussen 1323 en 1326, nog in leven was.

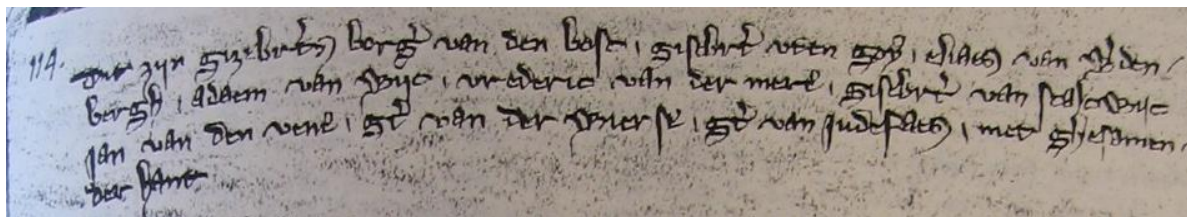
¹² De Keijzer, Borgen, blz. 87-88.

¹³ Bij het samenstellen van de genealogie Van den Bosch heb ik mij destijds beperkt tot de vermeldingen van vóór het jaar 1300.

¹⁴ Immink, Registrum Guidonis, blz. 119-120.

Maar wat is er aan de hand? In de publicatie van het *Registrum Guidonis* is de toegepaste afkorting in het handschrift verkeerd opgelost. In het handschrift staat genoteerd 'Eliaes van W'denbergh', waarmee bedoeld wordt 'Eliaes van Werdenbergh' (= Elias van Werconden).¹⁵ Deze mening is ook Booth toegedaan.¹⁶

Uitsnede van bladzijde 114 in het *Registrum Guidonis*.

Het ontbreken van de familie Van den Bosch in de zoenovereenkomst van 1309 valt dus te verklaren omdat zij zich daaraan hebben onttrokken. Het kan bijna niet anders dan dat Gijsbert van den Bosch en zijn (jongere) broer Elias zich door hun opstelling en het risico wat zij hebben gelopen, omdat doodslag in deze vete ook hun had kunnen treffen, laten plaatsen als broers van Ernst van den Bosch.

Op grond van de vernoemingsgewoonte gaan we voorlopig van het standpunt uit dat Egbert V van den Bosch, die we beschouwen als oudste zoon van het gezin, vernoemd is naar de vaderlijke grootvader, vervolgens Ernst naar de moederlijke grootvader en Gijsbert naar de vader zelf. Op basis hiervan kan met de hoogste waarschijnlijkheid als vader aangewezen worden de hiervoor genoemde Gijsbert van den Bosch, vermeld 1278-1297.

Egbert V van den Bosch is door mij thans geplaatst als oudste zoon van Gijsbert I van den Bosch in plaats van Egbert IV, zoals eerder aangenomen.¹⁷ De reden hiervan is dat Gijsbert II van den Bosch op 20 maart 1309 optreedt als voogd van Egbert VI¹⁸ en op 21 januari 1316 bij het opstellen van het huwelijkscontract tussen Herbaren van IJsselstein en Elisabeth van den Bosch, dochter van de overleden Egbert van den Bosch, zij zijn niet wordt genoemd en haar blijkbaar kon uithuwelijken.¹⁹ Bij een verder verwijderde verwantschap zou ongetwijfeld andere verwanten voor haar belangen zijn opgekomen, wat niet het geval is. Je kunt je zelfs afvragen of Gijsbert door de doodslag begaan op Gerrit van der Vliederve in financiële moeilijkheden is geraakt. Hij ontving van Gijsbert van IJsselstein en zijn zoon Arnoud namelijk niet minder dan 900 pond, contant uitbetaald, uit de opbrengst van het *mommerschap* van Elisabeth, die op dat moment nog slechts negen jaar oud was. Gijsbert van IJsselstein heeft daarbij meer voor ogen gehad dan alleen een huwelijkspartner voor zijn zoon te zoeken. Om zijn investering veilig te stellen moest er het een en ander gebeuren.

Enige maanden later, namelijk op 28 november 1316, verklaarde de bisschop dat hij Elisabeth, dochter van de overleden Egbert van den Bosch, ridder, op *haar* verzoek²⁰ heeft beleend met het huis Ten Bosch en 24 morgen land, die Egbert, haar vader, en Egbert, haar broer, als dienstmangoed in leen hadden van het Sticht.²¹ Merkwaardig genoeg komt hij nog diezelfde

¹⁵ HUA, Archief Bisschoppen van Utrecht, inv.nr. 206, blz. 114 [*Registrum Guidonis*].

¹⁶ HUA, Verzameling Van Buchel-Booth, inv.nr. 174, blz. 949 (rechts).

¹⁷ De Keijzer, Borgen, blz. 81 en 87-88.

¹⁸ Unger, Regestenlijst voor Rotterdam, no. 195, d.d. 20-3-1309.

¹⁹ Drossaers, Domeinraad II, no. 56, d.d. 21-1-1316.

²⁰ Dit verzoek zal ongetwijfeld afkomstig zijn van Gijsbert van IJsselstein omdat Elisabeth onder zijn voogdij is gekomen.

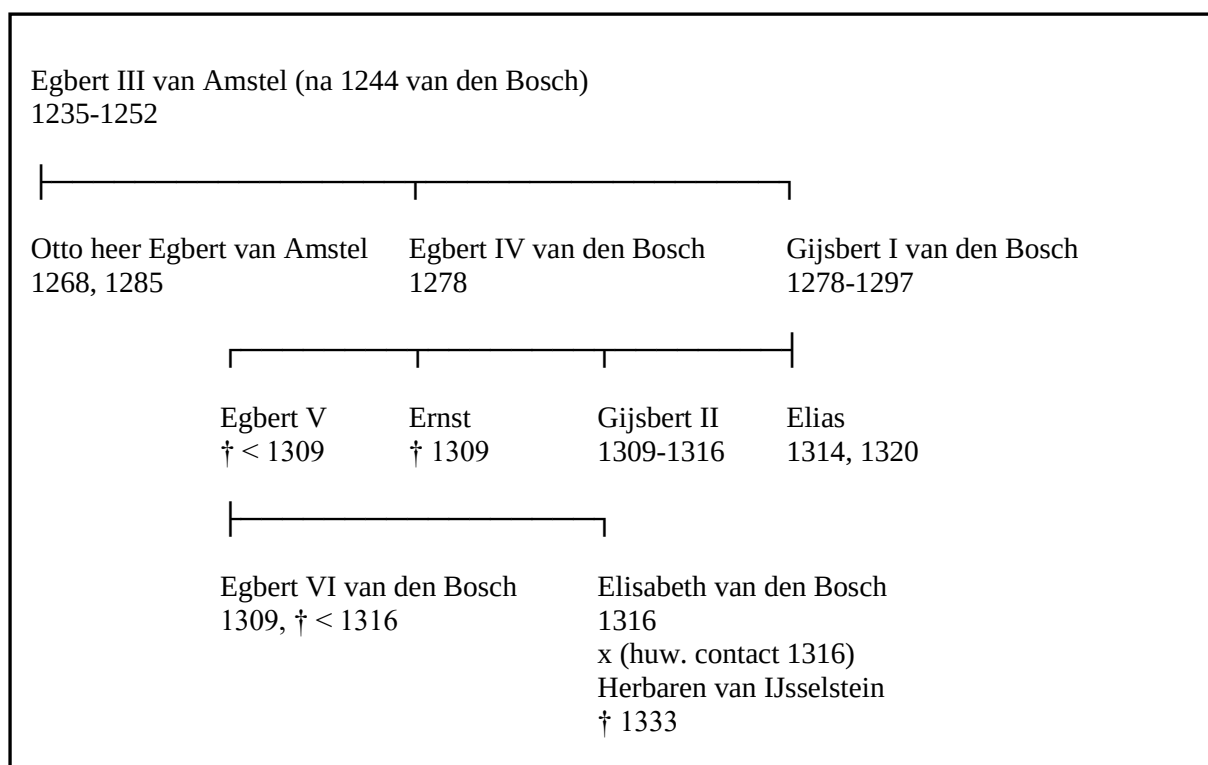
²¹ Berkelbach van der Sprenkel, Oorkonden Bisschoppen, no. 341, d.d. 28-11-1316.

dag daarop terug. Hij schuift nu zijn bastaarddochters Maria²² en Aleid²³ als leenhouders er tussenin met de bepaling dat pas wanneer beide zusters kinderloos zouden zijn overleden het goed door Elisabeth weer direct in leen van het Sticht zal worden gehouden.²⁴ Het gevolg van deze constructie, waaraan de bisschop heeft meegewerkt, is dat na het officieel voltrekken van het huwelijk tussen Herbaren van IJsselstein en Elisabeth van den Bosch bekroond met de geboorte van een kind de betreffende leengoederen van het hoofd van de familie in leen werden gehouden. Een situatie die daarna niet meer veranderd is, omdat beide bastaardzusters *niet* kinderloos zijn overleden en waarmee tevens de familie Van den Bosch als potentiële erfgenaam ingeval van kinderloos overlijden van Elisabeth uitgeschakeld was.

Hoewel uit voorgaande blijkt dat Egbert V van den Bosch, ridder, voor 20 maart 1309 moet zijn overleden, wordt hij in een aantekening, geplaatst tussen twee akten uit het jaar 1310, nog een keer als ‘haren Egbrecht vanden Boske’ genoemd. Het moet hier echter gaan om een optekening dat terugslaat op een eerdere zoenovereenkomst.²⁵ Een aandachtspunt is dat op 20 maart 1309 Gijsbert van den Bosch als voogd optreedt van Egbert VI van den Bosch. In principe zou ook zijn broer Ernst daarvoor in aanmerking kunnen komen althans als hij ouder is dan Gijsbert en natuurlijk de termijn tussen de doodslag en de totstandkoming van de zoenovereenkomst op 12 november 1309 niet vele maanden heeft geduurd.

Aan de hand van de thans gecorrigeerde en verder uitgebreide stamboom van de familie Van den Bosch (geneagram 1) leek de oplossing van de verdeling van de zoengelden naderbij te komen.

Geneagram 1. Overzicht van de genealogie Van den Bosch.

²² Getrouwd met Arnoud van IJsselstein, ridder. Hij is de oudste zoon van Gijsbert van IJsselstein en broer van Herbaren.

²³ Getrouwd met Otto, zoon van Otto van Asperen.

²⁴ Berkelbach van der Sprenkel, Oorkonden Bisschoppen, no. 342, d.d. 28-11-1316.

²⁵ Immink, Registrum Guidonis, blz. 79, d.d. 1310.

Opvallend en een gelukkige bijkomstigheid daarbij is dat bij zowel de familie Van den Bosch als de rechthebbenden de weinig voorkomende voornaam Elias voorkomt. Toch bleek ook nu nog steeds iedere constructie op basis van een verdeling in vier *vierendelen* stuk te lopen. De uiteindelijke conclusie was dit principe los te laten en eerst de genealogieën van de belanghebbende personen in volgorde van de zoenovereenkomst nader te onderzoeken en te bespreken.

[1] ‘Ernst van Sterkenburg en Hendrik, zijn broer, met hun kinderen, en zij zullen de zoon van hun broer heer Gijsbrecht betalen’

Zoals hiervoor min of meer al is aangegeven zullen – op basis van het uitgekeerde bedrag vastgesteld in de zoenovereenkomst – Ernst van Sterkenburg en zijn broers erg nauw verwant geweest zijn met de doodgeslagen Ernst van den Bosch. Ook de namen, die in beide families voorkomen, geven daartoe aanleiding.

Uit de opsomming van dit groepje rechthebbenden blijkt dat Gijsbert in zijn leven ridder zijn geweest en al overleden, nalatende een minderjarige zoon. Het ligt dus voor de hand om in Gijsbert de oudste van de drie broers te zien. Echter de verwarring slaat meteen toe na een eerste zoektocht met het feit dat in 1330 Gijsbert van Sterkenburg de helft van het ambacht van Berkel en Rodenrijs in leen hield.

In dit grafelijke leen werden in 1282 heer Alewijn van Rodenrijs en heer Ernst van Wulven als leenmannen vermeld.²⁶ Daarvoor werden zij al genoemd op 11 december 1266. In deze oorkonde erkenden: ‘Alewinus, ridder, en Arnestus van Wulvin’ dat het patronaatsrecht over de door hen gebouwde kerk te Berkel aan de abt van Egmond toebehoorde.²⁷ Met inachtneming dat de familie Van Sterkenburg als wapen ‘golvend gedwarsbalkt van acht stukken van goud en rood, de even balken beladen met achttien penningen van zilver’,²⁸ voerde en Ernst van Wulven in 1272 zegelde met ‘golvend gedwarsbalkt van acht stukken, de even balken beladen met twaalf penningen’,²⁹ ligt het voor de hand dat hier vrijwel zeker sprake moet zijn van grootvader en kleinzoon. De drie broers vallen in dat geval te plaatsen als de tussenliggende, ontbrekende generatie in genoemd grafelijk leen. Over het bezit van de helft van het ambacht van Berkel en Rodenrijs wordt later nader ingegaan.

Het hiervoor genoemde wapen Van Sterkenburg wordt ook gevoerd door de familie Van Hardenbroek weliswaar met twintig zilveren penningen, maar dat laat een verwantschap onverlet. In het Nederland’s Adelsboek van 1906 werd de stamreeks van de familie Van Hardenbroek gepubliceerd. In de derde generatie treffen we aan Gijsbert, 2^e heer van Hardenbroek (1280), overl. 1300, en in de vierde generatie Gijsbert, 3^e heer van Hardenbroek (1338), getrouwd met Agnes van Lichtenberg.³⁰ Ondanks de kritiek op de publicatie in het Nederland’s Adelsboek geleverd door Beelaerts van Blokland,³¹ die de eerste generaties schrapte en daarmee ook de afstamming uit het geslacht Van Wulven, bleef de stamreeks

²⁶ C. Hoek, Repertorium op de grafelijke lenen te Akkersdijk, Berkel, Pijnacker en Ruiven, 1266-1648, in: *Ons Voorgeslacht* jrg. 38 (1983), blz. 136 (leen 10).

²⁷ OHZ III, no. 1432, d.d. 11-12-1266.

²⁸ E.B.F.F. Wittert van Hoogland, Bijdragen tot de geschiedenis der Utrechtse Ridderhofsteden en Heerlijkheden: Heemstede, Sterkenburg, Natewisch, Moersbergen, Vronesteyn, Lievendael, Loenersloot, Oucoop en ter Aa, Weerdesteyn, De Engh, Nijvelt, De Haer, Zuylen, Renswoude, Maarsbergen, in: *Genealogische en Heraldische bladen* jrg. 3 (1908), blz. 44.

²⁹ CSN, no. 1396, d.d. 5-2-1272. Het zijn *geen* veertien penningen, zoals in de publicatie staat vermeld.

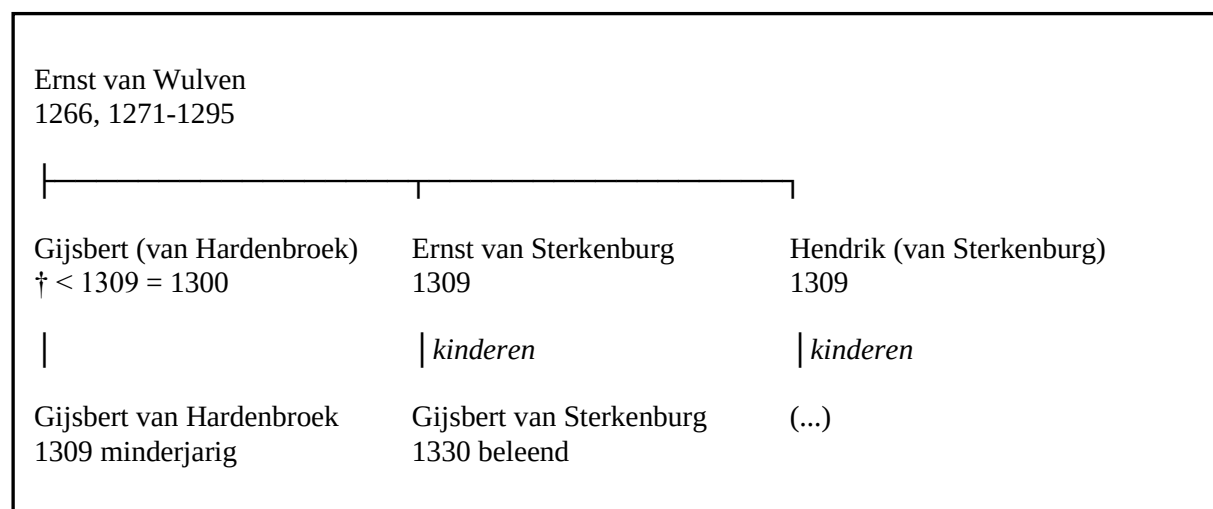
³⁰ Nederland’s Adelsboek 4 (1906), blz. 172 e.v.

³¹ W.A. Beelaerts van Blokland, De afstamming van het geslacht van Hardenbroek, in: *De Nederlandsche Leeuw* jrg. 36 (1918), kol. 145 e.v.

gehandhaafd zowel in de jaren 1914³² als 1942.³³ Klaarblijkelijk had de redactie in die tijd voldoende vertrouwen in de geleverde bewijsvoering.

Echter in het Nederland's Adelsboek van 1994, waarin de stamreeks opnieuw opgenomen is, zijn de oudere generaties in overeenstemming met de door Beelaerts van Blokland geuite kritiek (1918) geschrapt zonder enige uitleg dan wel iets anders er voor in de plaats te stellen.³⁴ Deze handeling komt nogal rigoureuus over en leek het mij juister om de oorspronkelijke stamreeks als vertrekpunt te nemen, waarbij Gijsbert, 3^e heer van Hardenbroek, gezien zou kunnen worden als de Gijsbert, ridder, die voor 1309 is overleden, en in Gijsbert, 4^e heer van Hardenbroek, de minderjarige zoon in 1309. Waaruit automatisch volgt dat het niet anders kan dan dat Gijsbert van Sterkenburg een zoon is Ernst van Sterkenburg (geneagram 2).

Geneagram 3. Samenhang tussen de families Van Hardenbroek en Van Sterkenburg.

Op het eerste oog niets aan de hand, maar vreemd is wel dat Gijsbert van Sterkenburg leenvolger is van Ernst van Wulven (1266, 1271-1295). De meeste leengoederen waren in die tijd rechtlenen en dus zou eigenlijk verwacht mogen worden dat Gijsbert van Hardenbroek beleend zou zijn geweest. In theorie zou nog gedacht kunnen worden aan de mogelijkheid dat Gijsbert, ridder, toch een jongere zoon is, maar dat is ongebruikelijk en gaat in tegen het *normale verwachtingspatroon*. De oudste zoon zal normaliter eerder een huwelijk aangaan dan een jongere zoon. De waardigheid van ridder was niet voor iedereen weggelegd. Het vereiste op zijn minst voldoende financiële draagkracht wat te verwachten valt bij de oudste zoon, die opvolgde in de erfgoederen van de vader. Dit sluit niet uit dat een jongere zoon eveneens ridder kon worden bijvoorbeeld door het sluiten van een huwelijk met een erfdochter, waarmee zowel de status als de financiële situatie belangrijk konden worden verbeterd.

Tot nu toe zijn de bevindingen gebaseerd op een enkel gegeven en dus per definitie een te smalle basis om de rechthebbenden en hun kinderen correct in beeld te brengen en daarop verdergaande conclusies te trekken met betrekking tot een verwantschap met Ernst van den Bosch. Bovendien zou op grond van de vernoemingsgewoonte verwacht mogen worden dat de twee neven, Gijsbert, vernoemd zouden zijn naar hun vaderlijke grootvader. Die dan eveneens Gijsbert en niet Ernst geheten zou moeten hebben. En dan komt toch weer de in de aanhef genoemde afstamming van het geslacht Van Hardenbroek in het Nederland's Adelsboek 1942

³² Nederland's Adelsboek 12 (1914), blz. 101 e.v.

³³ Nederland's Adelsboek 40 (1942), blz. 292 e.v.

³⁴ Nederland's Adelsboek 84 (1994), blz. 126 e.v., 168.

in beeld, namelijk: 'De stamreeks vangt aan met Ernst van Wulven, wiens zoon Gijsbert in 1260 het kasteel Hardenbroek bouwde, de eerste heer van Hardenbroek werd en sindsdien den naam voerde'. Het moge duidelijk zijn dat het onderzoek zich moest verdiepen en verbreden.

Als uitgangspunt is gekozen om beide neven beter in beeld te brengen. Eigenlijk gaat het niet alleen om hun vermeldingen, maar ook om hun bezit te weten de hofsteden Sterkenburg en Hardenbroek. Hierbij leek het beste om in eerste instantie de stamreeks Van Hardenbroek te toetsen, omdat daarover meer gepubliceerd is, maar zoals altijd loopt het anders.

Het repertorium op de lenen van de hofstede Sterkenburg, 1343-1648,³⁵ leek een goed begin te zijn. De hofstede zelf is leenroerig aan Gelre en de beleningen zijn dan ook terug te vinden in de grafelijke leenregisters van Gelre. Jammer genoeg vangen ze pas in 1402 aan met de belening van Ernst van Sterkenburg.³⁶ Het repertorium op de lenen van de hofstede Sterkenburg zelf biedt in feite de oplossing van het probleem waarmee we zijn geconfronteerd en wat belangrijker is met controleerbare gegevens.

Alvorens daarop in te gaan eerst een eerdere belening, waardoor de daarna te bespreken beleningen meteen begrijpelijk worden. Op 10 oktober 1341 blijkt Gijsbert van Hardenbroek, getrouwd met Agnes van Lichtenberg, beleend te zijn met een halve hoeve land, gelegen in Boeicop, dat voorheen van heer Jacob van Lichtenberg, haar vader, was geweest.³⁷

Op 10 juni 1343 werd Jacob (van Hardenbroek) bij overdracht door heer Gijsbert van Hardenbroek, zijn vader, beleend met 12 morgen land in Neerlangbroek door de leenheer Gijsbert van Sterkenburg, ridder.³⁸ Op dezelfde dag werd de lijftocht voor Agnes, vrouw van heer Gijsbert van Hardenbroek, gevestigd op deze 12 morgen land.³⁹ Vervolgens vestigde heer Gijsbert van Hardenbroek op 3 april 1349 de lijftocht van zijn vrouw Agnes, op de hofstede Hardenbroek met 9 morgen land aangevuld met nadere bepalingen, waarbij Gijsbert, zijn zoon, en zijn *oudste* zoon⁴⁰ genoemd worden. Wat wederom bevestigd wordt door de leenheer, Gijsbert van Sterkenburg, ridder.⁴¹

In de eerste plaats kunnen we op basis van voorgaande vaststellen dat de hofstede Hardenbroek een leen was van de hofstede Sterkenburg, wat er op duidt dat deze hofstede van recentere datum moet zijn geweest. In de tweede plaats dat de oudste in leven gebleven zoon vrijwel zeker de eerder genoemde Jacob is, vernoemd naar de moederlijke grootvader. Gijsbert, de jongere zoon, zal in overeenstemming met de vernoemingsgewoonte vernoemd zijn naar de vader. Dit betekent dat er rekening mee moet worden gehouden dat er een jong overleden zoon, geboren vóór Jacob, is geweest vernoemd naar de vaderlijke grootvader. Kortom, het is nog niet bepaald dat de grootvader van beide neven eveneens Gijsbert heette.

Opmerkelijk is dat in de hiervoor genoemde leenakten de beide neven elkaar niet als zodanig betitelden. Wat opgevat zou kunnen worden, dat een dergelijke familierelatie ontbreekt. Toch blijken zij elkaar wel degelijk zo te betitelen. Hoewel het gewoon is om ook bij een verder

³⁵ J.C. Kort †, Repertorium op de lenen van de hofstede Sterkenburg, 1343-1648, op: *Hollandse Genealogische Databank*, leen 9. Dit leen betreft de hofstede Hardenbroek, inclusief vele daaraan toegevoegde, gespecificeerde stukken land.

³⁶ J.J.S. Baron Sloet e.a., *Register op de leenaktenboeken van het vorstendom Gelre en graafschap Zutphen*. Het kwartier Nijmegen (Arnhem 1924), blz. 4 (leen 3).

³⁷ J.C. Kort, De leenhoven van de Heren van Vianen, in: *Ons Voorgeslacht* jrg. 41 (1986), blz. 513 (leen 407).

³⁸ HUA, Verzameling Van Buchel-Booth, inv.nr. 10, fol. 62, d.d. 10-6-1343. Met een tekening van het zegel van Gijsbert van Sterkenburg.

³⁹ HUA, Verzameling Van Buchel-Booth, inv.nr. 10, fol. 63v, d.d. 10-6-1343.

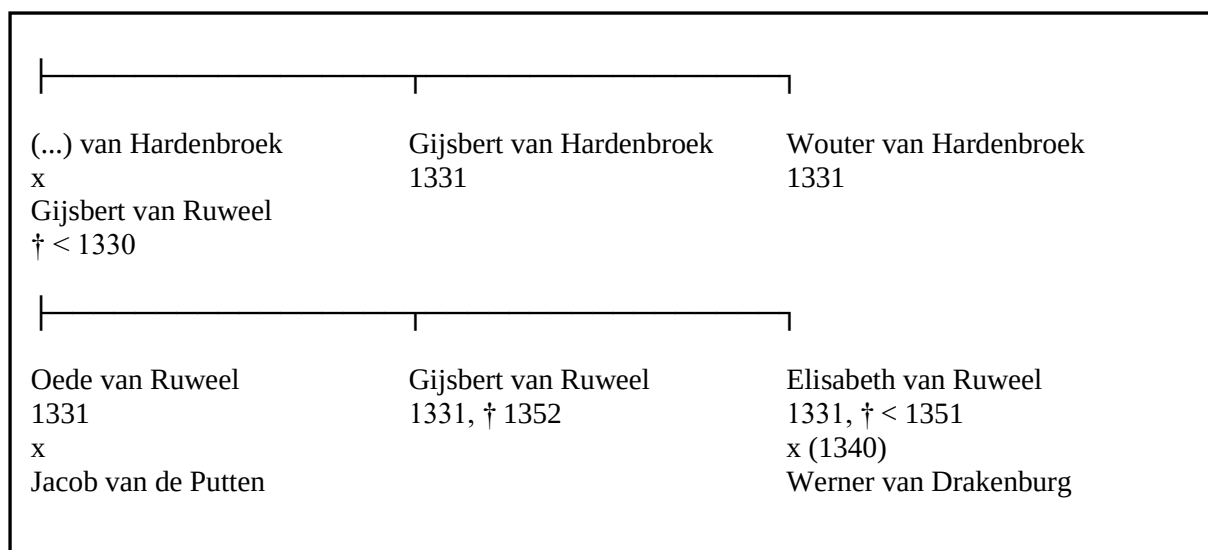
⁴⁰ De naam van de op dat moment oudste zoon wordt in de oorkonde helaas niet genoemd.

⁴¹ HUA, Verzameling Van Buchel-Booth, inv.nr. 10, fol. 63, d.d. 3-4-1349. Er lijkt op zijn minst één zin in de overgeschreven oorkonde te ontbreken. Juist daar waar de nadere bepalingen worden uiteengezet, zodat ze helaas niet goed te begrijpen zijn.

verwijderd familieverband de term neef of nicht te hanteren. Hoe dan ook, op 23 augustus 1353 verklaarde Gijsbert van Hardenbroek, ridder, dat hij van zijn neef, Gijsbert van Sterkenburg, ridder, al zijn vrije eigendommen, gelegen zowel in het gerecht van Domproust als in zijn eigen gerecht, binnen Neerlangbroek, ontvangen te hebben om ze binnen veertien dagen terug te geven zodra hij daartoe gemaand zou worden.⁴²

Ogenschijnlijk komen tot dusver geen broers of zusters van de twee neven in akten voor. Voor Gijsbert van Sterkenburg blijven de oorkonden wat dat betreft zwijgen. Echter niet voor Gijsbert van Hardenbroek. Daarvoor kunnen we terugvallen op de volgende oorkonde. Het gaat hierbij om een verklaring van Oede (= Odilia), dochter van Gijsbert van Ruweel, Jacob van der Putte, haar man, Gijsbert van Ruweel, haar broer, en Elisabeth, haar zuster, geassisteerd met Hendrik de Rover van Ruweel, haar oom, evenals *haar familie van vier kwartieren*, op 11 januari 1331. De kinderen doen afstand van aanspraken op de goederen van Otto van IJsselstein en zijn vrouw Berta, die eerder getrouwd is geweest met Gijsbert van Ruweel, en waarvoor zij in de plaats een erf, rentende 90 pond per jaar, zullen ontvangen (geneagram 4).⁴³

Geneagram 4. Samenhang tussen de families Van Hardenbroek en Van Ruweel.

De familie van de vier kwartieren zijn:

1. vaderlijke grootvader: Arnoud Loef, proost van Sint Jan, en Willem van Ruweel, kanunnik van Sint Pieter, en Gerard van der A.
 2. vaderlijke grootmoeder: Roelof de Rover van Montfoort.
 3. moederlijke grootvader: Gijsbert- en Wouter van Hardenbroek.
 4. moederlijk grootmoeder: Herman van Brandenburg, Wouter van Voorschoten.
- Er komt dus niet alleen een broer, Wouter, maar ook een zuster tevoorschijn.

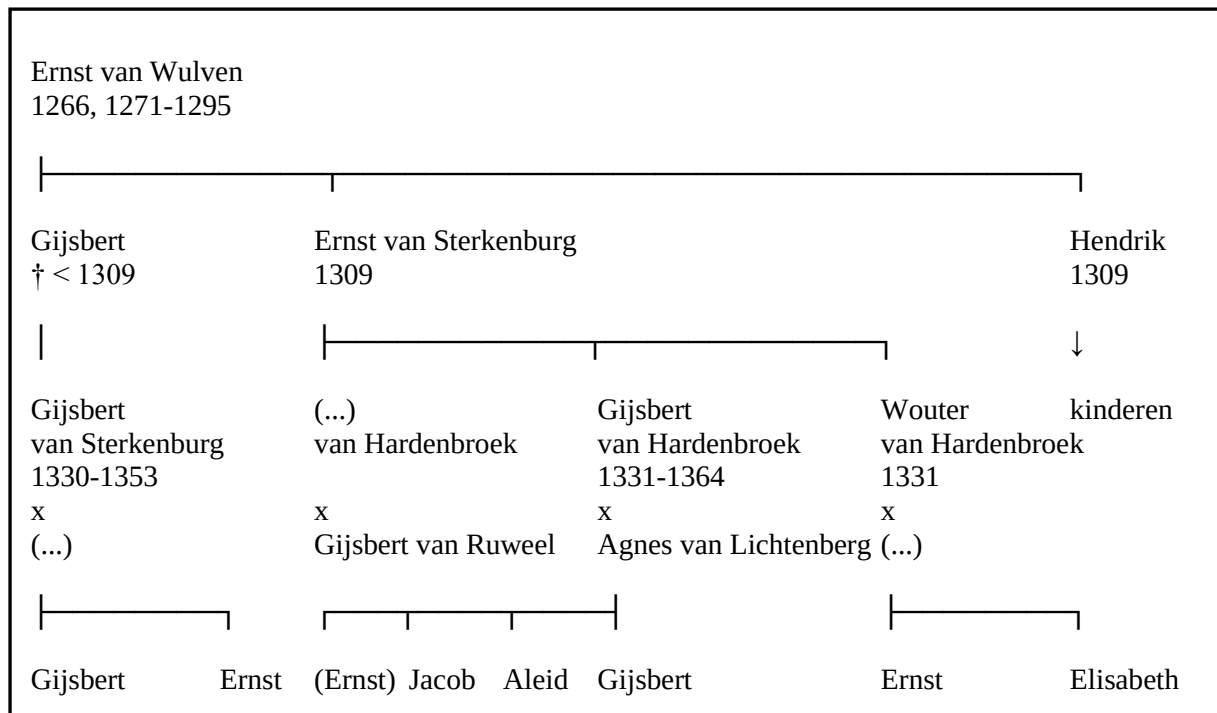
Langzamerhand beginnen zich nu de contouren zichtbaar te worden over de tussenliggende generatie. Gijsbert van Sterkenburg lijkt enig kind te zijn van Gijsbert, ridder, en wellicht postuum geboren (vernoemd naar de vader). De drie kinderen Van Hardenbroek representeren een jongere tak van de familie en zullen aansluiten op één van de twee jongere broers. Er is geen enkele twijfel meer over het feit dat Van Sterkenburg de hoofdtak van de familie vormde en Van Hardenbroek een jongere tak. Dit in combinatie met het gegeven dat Gijsbert,

⁴² HUA, Archief Hardenbroek, inv.nr. 3, d.d. 23-8-1353.

⁴³ HUA, Verzameling Van Buchel-Booth, inv.nr. 1, fol. 47, d.d. 11-1-1331.

ridder, één zoon heeft nagelaten en zijn beide broers meerdere kinderen, evenals de leenheerschappij over het goed Hardenbroek. De aansluiting van de tak Van Hardenbroek op de familie Van Wulven loopt zoals hierna verder zal blijken via Ernst van Sterkenburg (geneagram 5), welke gedachte bij nader inzien niet helemaal nieuw is.⁴⁴

Geneagram 5. De jongere generaties van de families Van Sterkenburg en Hardenbroek.

De echtgenote van Ernst van Sterkenburg

Het bewijs dat Ernst van Sterkenburg, vermeld 1307-1324, inderdaad de stamvader is van het geslacht Van Hardenbroek vereist meer dan de tot nu toe weergegeven feiten. Er zijn daarvoor gelukkig twee belangrijke aanwijzingen. Ten eerste de hiervoor genoemde oorkonde van 1331 waarin de vaderlijke en moederlijke familieleden van de echtgenote van Gijsbert van Ruweel met naam genoemd worden en ten tweede de naam Wouter, die tot nu toe niet voorkwam in de familie. Zijn naam zal dus hoogstwaarschijnlijk ingebracht zijn door de vrouw van Ernst.

De oplossing voor de inbreng van de naam Wouter kwam te voorschijn uit twee oorkonden, gedateerd 23 februari 1346, betrekking hebbende op de huwelijksvoorwaarden van Floris van Montfoort en Kunigonde van Zoelen.⁴⁵ Floris was al op leeftijd gekomen en vermoedelijk nog niet eerder getrouwd. Het is daarom mogelijk dat door het sneuvelen van drie mannelijke leden van de familie Van Montfoort in de slag bij Warns, waarin de Friezen een overwinning behaalden op het leger van de graaf Willem IV, op 26 september 1345 dit huwelijk kortelings daarna is gearrangeerd.

In het kort komt het er op neer dat in de eerste oorkonde Floris aan zijn vrouw een lijftocht van 150 pond per jaar belooft te geven, terwijl Arnoud van Arkel daartegenover aan zijn nicht Kunigonde, dochter van Wouter van Zoelen, een jaarlijkse rente van 40 pond, gevestigd op land in Blokland (Alblasserwaard) en Zoelen (Betuwe), geeft. Arnoud van Arkel en zijn borgen

⁴⁴ Wittert van Hoogland, Ridderhofsteden (Sterkenburg), blz. 44.

⁴⁵ HUA, Heerlijheidsarchief Montfoort, inv.nr. 147, d.d. 23-2-1346 (2 charters).

verbinden zich in de tweede oorkonde tot getrouwe nakoming van de aangegane verplichting onder verband van *leisting*. De borgen, die tevens de oorkonde mede bezegelen, zijn Robbert van Arkel, Hubert van Lienden, Gijsbert van Hardenbroek, Jacob van Lichtenberg, ridders, en Werner van Tiel.

Aangezien Gijsbert van Hardenbroek borg voor Arnoud van Arkel is, houdt in dat hij een verwant moet zijn, waarbij direct de naam van de vader van Kunigonde een associatie oproept met de naam van zijn broer. Het zegel van Gijsbert is dezelfde dat hij later in 1364 gebruikte. De optredende borgen, waar de familie Van Hardenbroek tussen hoort, was aanleiding om dieper in te gaan op de verwantschap tussen de families Van Zoelen, Van Culemborg en Van Lienden. Vooral de oorkonde van 19 oktober 1307, waarin onder andere als borgen Wouter van Zoelen, Dirk- en Steven van Lienden, knapen, optraden voor Jan van Beusichem, heer van Culemborg, knaap.⁴⁶ Dit heeft geleid tot het geheel opnieuw opstellen van de genealogie Van Lienden in relatie tot de familie Van Beusichem, waarnaar korthedshalve wordt verwezen.⁴⁷ Wouter van Zoelen blijkt op 21 oktober 1308 een bedrag van 100 pond verschuldigd te zijn aan de bisschop. Zijn borgen zijn 'Otte van Zulen' en Ernst van Sterkenburg.⁴⁸ Er is thans weinig betoog nodig om in te zien dat er een nauwe familierelatie moet zijn tussen de families Van Zoelen en Van Sterkenburg (Hardenbroek).

Met vorenstaande beschouwingen komt duidelijk naar voren dat bij genealogisch onderzoek naar middeleeuwse, adellijke families er soms noodzakelijkerwijze veel meer families in kaart gebracht moeten worden om daarna – veelal na geruime tijd en een grote omweg – terug te kunnen keren naar de eerdere probleemstelling om zodoende een afdoend antwoord te kunnen formuleren. Ook hier bleek het nodig om een beter inzicht over de familie Van Zoelen te ontwikkelen.

Het geslacht Van Zoelen vangt aan met een Otto, heer van Zoelen, ridder. Hij wordt genoemd in tien oorkonden, die een periode van 1250⁴⁹ tot en met 1267 beslaan.⁵⁰ Zijn geschonden zegel hangt aan twee oorkonden van 1260 en 1263.⁵¹ Het wapen vertoont een kruis. Zijn opvolger, zonder enige twijfel zijn zoon, is Wouter, heer van Zoelen, ridder. Hij wordt genoemd in zeven oorkonden, lopende over de periode van 1273⁵² tot en met 1286,⁵³ en postuum in 1300.⁵⁴ Aan twee van de genoemde oorkonden, namelijk 1273⁵⁵ en 1280,⁵⁶ hangt zijn zegel, die enigszins van elkaar afwijken. Het wapen vertoont eveneens een kruis.

Geruime tijd daarna komt voor het eerst weer een Van Zoelen (Wouter) voor het voetlicht, namelijk in de eerder aangehaalde oorkonde van 19 oktober 1307 en de hiervoor genoemde schuldakte van 21 oktober 1308. Het optreden van Hubert van Lienden in 1346 valt te verklaren omdat hij in de zesde graad verwant was aan Kunigonde van Zoelen (geneagram 6).

⁴⁶ P. van Doorninck en J. van Veen, *Acten betreffende Gelre en Zutphen, 1107-1415* (Haarlem 1908), blz. 33-36.

⁴⁷ B. de Keijzer, Bewijsvoering in de genealogie in het bijzonder met betrekking tot middeleeuwse (adellijke) families, in: *Ons Voorgeslacht* 71 (2016), blz. 47 e.v.

⁴⁸ Immink, *Registrum Guidonis*, blz. 64, d.d. 21-10-1308.

⁴⁹ OGZ, no. 716, d.d. 13-1-1250.

⁵⁰ OSU IV, no. 1723, d.d. 6-7-1267.

⁵¹ CSN, no. 1406, d.d. 13-5-1260 resp. 23-8-1263. Omschrift: [SI]-ILLVM-[OT]TONIS-DE-SOLEN

⁵² OSU IV, no. 1845, d.d. 3-6-1273. Wouter van Zoelen treedt hier op als getuige voor Hubert van Beusichem wanneer deze van de kerk en het kapittel van Sint Jan al hun goederen te Beusichem voor 15 jaar in pacht neemt.

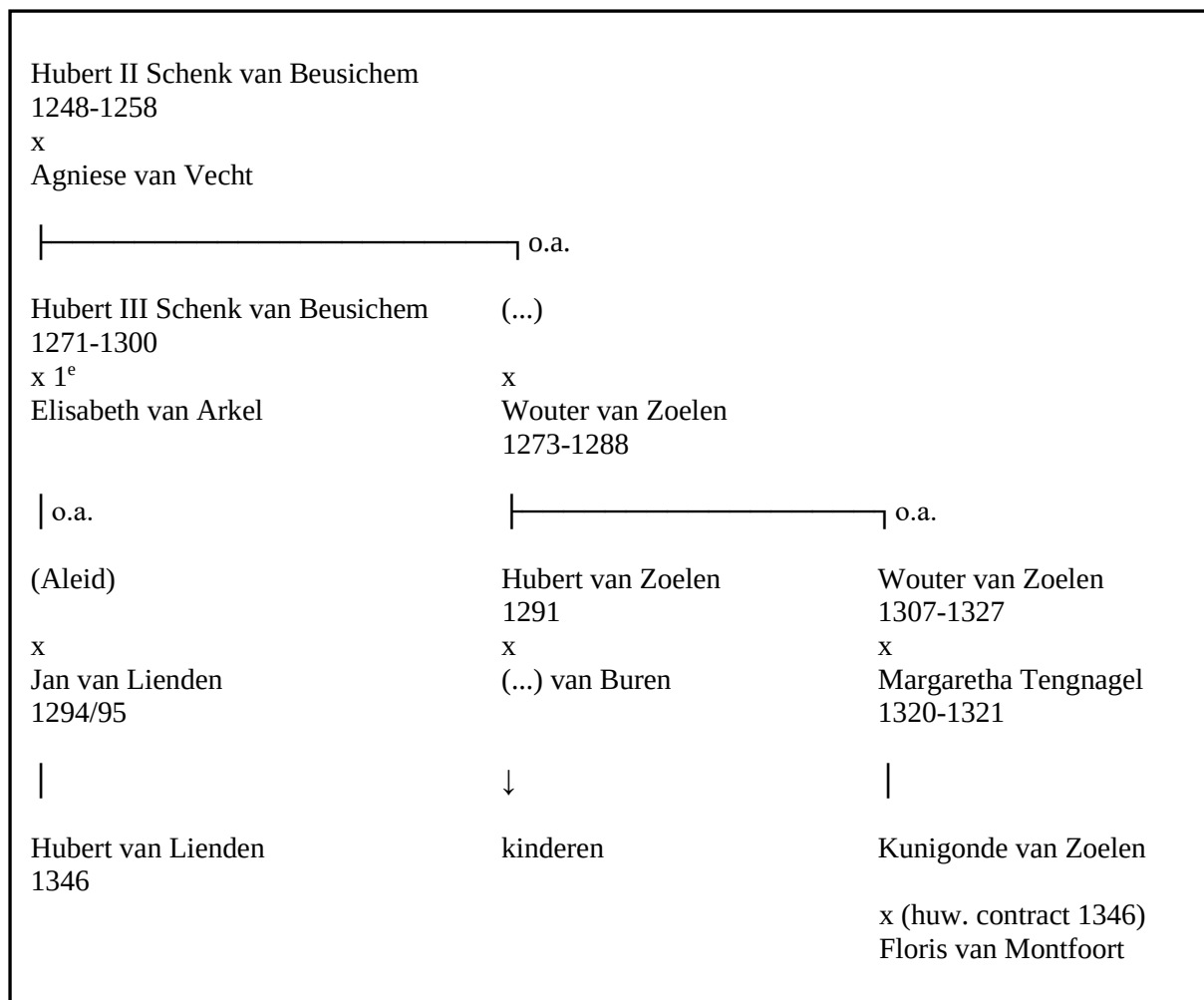
⁵³ OGZ, no. 1113, d.d. 14-10-1286.

⁵⁴ Nijhoff, *Gedenkwaardigheden I*, no. 68, d.d. 13-1-1300.

⁵⁵ CSN, no. 1408, d.d. 3-6-1273.

⁵⁶ CSN, no. 1409, d.d. 2-1-1280.

Genegram 6. Verwantschap tussen de families Van Beusichem, Van Lienden en Van Zoelen.

Zoals blijkt uit de eerder aangehaalde oorkonde van 1331 werd de familie van de vier kwartieren van Oede, dochter van Gijsbert van Ruweel, en in het bijzonder de moederlijke grootmoeder gerepresenteerd door Herman van Brandenburg en Wouter van Voorschoten. De gegevens over Wouter van Voorschoten, burger van Utrecht, zelf en andere naamgenoten zijn te fragmentarisch om enig verband te kunnen leggen met de familie Van Zoelen. Hoewel de naam Wouter dat wel zou doen veronderstellen. Het probleem hierbij is dat bijvoorbeeld door aanhuwing het familieverband volledig aan ons zichtveld kan worden onttrokken. In dit geval gaat dit zeker op voor het optreden van Herman van Brandenburg. Hij komt zelden in oorkonden voor, waardoor er niet zoveel over hem bekend is. In ieder geval blijkt hij voor 1348 te zijn overleden als zijn kinderen worden genoemd in een belending van een hoeve land, gelegen in Maarssen.⁵⁷ Op 10 augustus 1332 verklaren graaf Willem III dat Herman van Brandenburg en Frederik, zoon van heer Werner, voor 24 augustus a.s. vanwege 585 pond, die gebruikt zijn voor het herstel van de dijk bij 'Nieuwervairt', schadeloos gesteld dienden te worden.⁵⁸ Daarnaast komt hij van 1326 tot 1330 veelvuldig voor in de rekeningen van de bisschop van Utrecht, waaruit blijkt dat hij handelaar in wijn en laken was en regelmatig goederen leverde aan de bisschop. Het zelfde gold voor een Gijsbert van Brandenburg.⁵⁹

⁵⁷ J.C. Kort, Repertorium op de lenen van de hofstede Amstel, 1236-1650, in: *Ons Voorgeslacht* jrg. 43 (1988), blz. 115 (leen 136).

⁵⁸ Berkelbach van der Sprenkel, Oorkonden bisschoppen, no. 524, d.d. 10-8-1322.

⁵⁹ Muller, Registers en rekeningen I, blz. 58 (1327), etc.

In de rekeningen komt ook een Jan van Brandenburg voor. Op 30 mei 1325 verpandde de bisschop het rentmeesterschap aan ‘deze zijde van de IJssel’ aan heer Steven van Zuylen, ridder, behoudens het recht dat heer Jan van Brandenburg op de tol te Rhenen heeft.⁶⁰ Vervolgens blijkt dat heer Jan van Brandenburg in 1326 een vordering te hebben op de bisschop van 1.600 pond, waarvan in het zelfde jaar 600 pond wordt terugbetaald.⁶¹

Onze aandacht gaat uit naar heer Jan van Brandenburg niet alleen omdat over hem meer bekend is, maar vanwege zijn status als ridder. Hij had klaarblijkelijk kans gezien carrière te maken. Op 21 maart 1316 werd Jan van Brandenburg (nog geen ridder) te Utrecht, na koop van heer Evert van Stoutenburg, beleend met onder andere ‘de hof te Velde’ te Rhenen.⁶² Misschien is hij dezelfde als Jan van Brandenburg, burger van Aken, die op 15 april 1318 een rente van 25 pond op de tol van Niemandsvriend overdroeg aan Willem van Duivenvoorde, kamerling van de leenheer.⁶³ Op 19 maart 1321 legde Elias van Woudenberg, knaap, een verklaring af over de lijftocht van zijn stiefmoeder, dat op de door Jan van Brandenburg, burger te Utrecht, aangekochte leengoederen rustte.⁶⁴ Hij blijkt vervolgens in 1325 baljuw en rentmeester van het land van Woerden te zijn.⁶⁵ De bisschop en graaf Willem III beloofden op 12 mei 1325 Steven van Zuylen zijn huis met alles wat ertoe behoort te zullen teruggeven op 7 augustus daaraan volgend ook al hebben zij nog geen uitspraak gedaan over het feit dat hij hun heeft betrokken in hun strijd met heer Jan van Brandenburg.⁶⁶ Hij moet echter voor 24 april 1330 zijn overleden. Graaf Willem III was hem op dat moment een bedrag van niet minder dan 2.500 pond schuldig. De graaf vestigde daarom een jaarlijkse rente van 250 pond op de tol van Ammers ten behoeve van Jutte, de weduwe van heer Jan van Brandenburg, en haar dochters Herburg Taetse en Aleid, uit te keren in twee halfjaarlijkse termijnen van 125 pond, waaraan Gijsbert van Brandenburg, oom van de kinderen, zijn goedkeuring hechtte.⁶⁷ Respectievelijk op 8 augustus en 9 augustus 1332 werd het een en ander nog een keer bevestigd.⁶⁸ Volgens het repertorium heette zij *Jutte van Zuilen* doch in de oorspronkelijke akte staat *Jutte van Zulen*. Met onze kennis te lezen als *Jutte van Zoelen*.

Dit renteleen is kort daarna door de kinderen van heer Jan van Brandenburg verkocht aan heer Dirk van Mathenesse. In 1342 nam Laurens Eelantsz. namens heer Dirk van Mathenesse de halfjaarlijkse termijn van 125 pond in ontvangst.⁶⁹ Dirk van Mathenesse, ridder, heeft op zijn beurt het renteleen verkocht aan Beatrix, dochter van heer Willem van Duivenvoorde, heer van Oosterhout, en Aleid Oemens van Brussel. Zij ruilde met graaf Willem III op 20 juni 1346 het renteleen voor het goed van de Zwaluwe.⁷⁰

⁶⁰ Muller, Registers en rekeningen I, blz. 29, no. 33, d.d. 3-5-1325.

⁶¹ Muller, Registers en rekeningen I, blz. 48, no. 53, d.d. 1326.

⁶² J.C. Kort †, Repertorium op de lenen van de hofstede Stoutenburg, 1300-1797, op: *Hollandse Genealogische Databank (HoGenDa)*, lenen 39, 40, 41, 62 en 65; HUA, Bisschoppen, inv.nr. 304, d.d. 21-3-1316 (een vidimus van Livaen van Baex, ‘persoen van Avezate’, d.d. 12-7-1346).

⁶³ J.C. Kort, Repertorium op de grafelijke lenen in de Alblasserwaard, 1280-1650, in: *Ons Voorgeslacht* jrg. 52 (1997), blz. 51 (leen 63).

⁶⁴ HUA, Archief Domkapittel, inv.nr. 4229, d.d. 19-3-1321.

⁶⁵ J.C. Kort, Repertorium op de grafelijke lenen in het Land van Woerden en van de hofstede Woerden, 1281-1650, in: *Ons Voorgeslacht* jrg. 46 (1991), blz. 333 (leen 14).

⁶⁶ Berkelbach van der Sprenkel, Oorkonden Bisschoppen, no. 651, d.d. 12-5-1325.

⁶⁷ J.C. Kort, Repertorium op de Grafelijke lenen in de Krimpenerwaard, 1220-1650, in: *Ons Voorgeslacht* jrg. 42 (1987), blz. 327 (leen 5).

⁶⁸ NA, Archief Graven van Holland, inv.nr. 289, fol. 55v, d.d. 8 en 9-8-1332.

⁶⁹ Hamaker, Rekeningen I, blz. 251. Onder de uitgaven in de rekening van Jan Simonsz. van Bisanten, rentmeester van Zuid-Holland.

⁷⁰ J.C. Kort, Repertorium op de grafelijk lenen in Zuid-Holland op Voorne, Putten en ten zuiden van de Grote Waard, 1280-1649, in: *Ons Voorgeslacht* jrg. 53 (1998), blz. 40 (leen 7).

Op 27 november 1337 werd Otto van Zoelen, ridder, door Simon, graaf van Bentheim, beleend met al zulk goed (= Te Velde) als 'in momberschap van vrouwen Herborghen, sijns echten wives'. Het goed werd voorheen in leen gehouden door heer Jan van Brandenburg en 'die van Stoutenburg'.⁷¹ De leenbrief laat zich verklaren als dat Herburg Taetse, de oudste dochter van heer Jan van Brandenburg, haar vader in het leen opvolgde, waarvoor haar man hulde deed. De conclusie is dat Herman van Brandenburg vrijwel zeker een broer is van Jan van Brandenburg, ridder, en voor diens weduwe, Jutte van Zoelen, de familie van Zoelen heeft vertegenwoordigd.

De in 1308 optredende 'Otte van Zulen' is tot nu toe buiten beschouwing gelaten, omdat zijn plaats in de genealogie in eerste instantie niet eenvoudig te bepalen was. Hoe dan ook, Wouter van Zoelen, vermeld 1307-1327, is niet opgevolgd in de leengoederen van zijn vader. Daarvoor moeten we teruggrijpen op een afschrift van een oorkonde, waarin de nodige interpolaties heeft plaatsgevonden en dus bepaald afwijkt van het origineel.⁷² Toch is dit afschrift van belang omdat het ons inzicht verschaft over de wijze waarop de heerlijkheid Zoelen is vererfd.

Op 18 april 1298 heeft Arnoud van Arkel, ridder, van Reinout, graaf van Gelre, voogd van de onmondige dochter van de overleden heer Otto van Zoelen, het beheer over diens nagelaten goederen, zijnde de hofstad Zoelen bij de Linge met al zijn toebehoren leenroerig aan Gelre, in beheer gekregen onder voorwaarde dat hij zich zou inspannen om de kinderen van heer Wouter van Zoelen, ridder, afstand te laten doen op hun rechten. Onder de borgen treffen we ook Otto, heer van Buren, aan. Zijn aanwezigheid kan verklaard worden indien hij optrad namens de minderjarige kinderen van Hubert van Zoelen. Allard, heer van Buren, noemt immers op 25 april 1342 Hubert, zoon van heer Otto van Zoelen, zijn neef en getrouwe man.⁷³

De Otto van Zoelen genoemde in de oorkonde van 1298 is in zijn leven wel heer van Zoelen maar geen ridder geweest en zal na het overlijden van zijn vader beleend zijn met de hofstad en heerlijkheid Zoelen. Kort nadat hij zijn vader opgevolgde, volgde een huwelijk en is hij voor 1298 overleden op zijn minst nalatende een minderjarige erfdochter. Arnoud van Arkel heeft het beheer van de nagelaten goederen op zich genomen omdat die dochter voorbestemd was om in het huwelijk te treden met één van zijn zoons. Een heel gebruikelijke constructie in die tijd.

Vanaf 1312 komt Jan van Arkel, heer van Noordeloos, ook wel Jan van de Noordeloos, voor, die kennelijk in het huwelijk is getreden met de dochter van heer Otto van Zoelen. Dit blijkt uit het feit dat hij in conflict was gekomen met Walraven van Bentheim, die eveneens heerlijke goederen te Zoelen had liggen.⁷⁴ Op 17 oktober 1316 werd in deze aangelegenheid uitspraak gedaan door Herbaren van Arkel, Jan van Amstel en Gerard van Oye, knapen, en opgelost door toewijzing aan Jan van Arkel van het gericht 'te Zolen over die Zole aen die Betuwsche zyde'.⁷⁵ Arnoud van Arkel, die in 1346 een jaargeld aan zijn nicht Kunigonde, dochter van Wouter van Zoelen, toezegde is een zoon van de hiervoor genoemde Jan van Arkel, heer van Noordeloos. Er is veel geschreven over de herkomst van de heerlijkheid Zoelen in deze tak van de familie van Arkel zonder de juiste conclusie te trekken.⁷⁶

⁷¹ NA, Nassausche Domeinraad, Deel I, inv.nr. 1267, d.d. 27-11-1337.

⁷² A. Kemp, *Leven der doorluchtige heeren van Arkel ende jaarbeschrijving der stad Gorinchem* (Gorinchem 1656), blz. 52.

⁷³ J. de Fremery, *Cartularium der Abdij Mariënweerd* ('s-Gravenhage 1890), no. 512, d.d. 25-4-1342.

⁷⁴ J.D. Wagner, Zoelen en den Aldenhaag, in: *Bijdragen en mededelingen Gelre*, deel 30 (1927) (Arnhem 1927), blz. 133.

⁷⁵ Geldersarchief, Archief Huis Zoelen, inv.nr. 199, d.d. 17-10-1316. Het betreft een 17^e-eeuws afschrift van een vidimus van 12-3-1391.

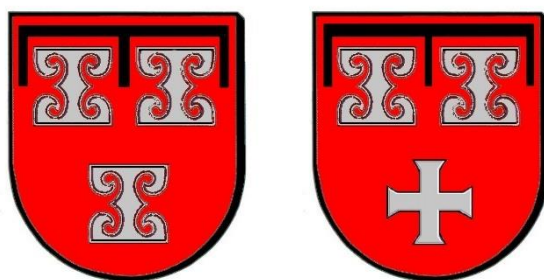
⁷⁶ O. Merckens, *Arkeliana Vetera*. Bijdragen tot de stamboomen Arkel – Heukelom – Leyenburg – Schonauwen, in: *De Nederlandsche Leeuw* jrg. 61 (1943), kol. 229-238, 253-266 en 269.

Ten slotte is er nog een vidimus uit 1307 van een brief, waarin Reinout, graaf van Gelre, op 21 juli 1291 Hubert van Zoelen, knaap, beleende met een stenen huis, gelegen te Avezaath.⁷⁷ Uit de omschrijving van dit goed kan geconcludeerd worden dat het *niet* gaat om dezelfde hofstede als genoemd in de oorkonde van 1298 waarmee heer Otto van Zoelen beleend is geweest. Hubert van Zoelen moet daarom een jongere broer van heer Otto van Zoelen zijn geweest, terwijl de eerder genoemde Wouter van Zoelen de jongste broer zal zijn geweest.

Uit de reconstructie van het gezin van Wouter, heer van Zoelen, blijkt dat de oudste zoon Otto, vernoemd naar de vaderlijke grootvader, hem opgevolgd is en voor 1298 overleden. De tweede zoon, vernoemd naar de moederlijke grootvader, Hubert, genoemd in 1291, is ook niet oud geworden. De derde zoon, Wouter, in overeenstemming met de vernoemingsgewoonte vernoemd naar de vader, komt vanaf 1307 voor. Er is dus in principe geen ruimte meer voor een vierde zoon Otto, die hiervoor genoemd wordt als borg in 1308, ervan uitgaande dat Wouter, heer van Zoelen, geen tweede huwelijk is aangegaan en hij inderdaad tot de familie Van Zoelen gerekend dient te worden. Het problematische is namelijk – en dat bleek al eerder bij Jutta – dat de leden van de familie Van Zuylen in de oorkonden veelal in de oorspronkelijke spelling als ‘van Sulen’ worden vermeld. Deze Otto blijkt voor te komen van 1307 tot en met 1328, waarbij één keer heel duidelijk de spellingswijze ‘van Zoelen’⁷⁸ werd gehanteerd en niet ‘van Sulen’, zoals abusievelijk is getranscribeerd.⁷⁹

In de jaren 1307 en 1315 was hij borg voor Sweder van Abcoude. Aan de oorkonde van 1315⁸⁰ hangt zijn nog redelijk gave zegel, dat het *Abcoude-wapen*⁸¹ (links) vertoont in die zin dat in plaats van een zuil⁸² een breedvoetig kruis⁸³ (rechts) in de voet is geplaatst. Ongetwijfeld verwijst het kruis naar het wapen van zijn moeder.

Wat ertoe leidt dat zijn moeder niet anders dan een dochter geweest kan zijn van Otto, heer van Zoelen, vermeld 1250-1267. Haar zoon is *volledig* vernoemd naar de moederlijke grootvader. Otto van Zoelen is daarom een zoon van Gijsbert van Zuylen (vanaf 1294: van Abcoude), vermeld 1288-1300, waarvan de naam van zijn vrouw en tot welke familie zij behoorde tot nu toe onbekend was. Dit betekent dat deze Otto van Zoelen⁸⁴ een volle neef was van Wouter van Zoelen en waarmee zijn borgstelling in 1308 verklaarbaar is.

Voor de goede orde. De later voorkomende Otto van Zoelen, ridder, vermeld 1333-1344, is de oudste zoon van Hubert van Zoelen, terwijl Jutte van Zoelen, de vrouw van heer Jan van

⁷⁷ CDN (1853), Oorkonden Buren, no. 9, d.d. 4-7-1307.

⁷⁸ HUA, Archief Bisschoppen, inv.nr. 206, blz. 111, d.d. 1308.

⁷⁹ Immink, Registrum Guidonis, blz. 60, d.d. 1308.

⁸⁰ HUA, Kapittel St. Pieter inv.nr. 300, d.d. 20-6-1315.

⁸¹ Het is niet zeker of de barensteel zwart was. Overigens komt het vaker voor dat een barensteel kleur op kleur vertoont.

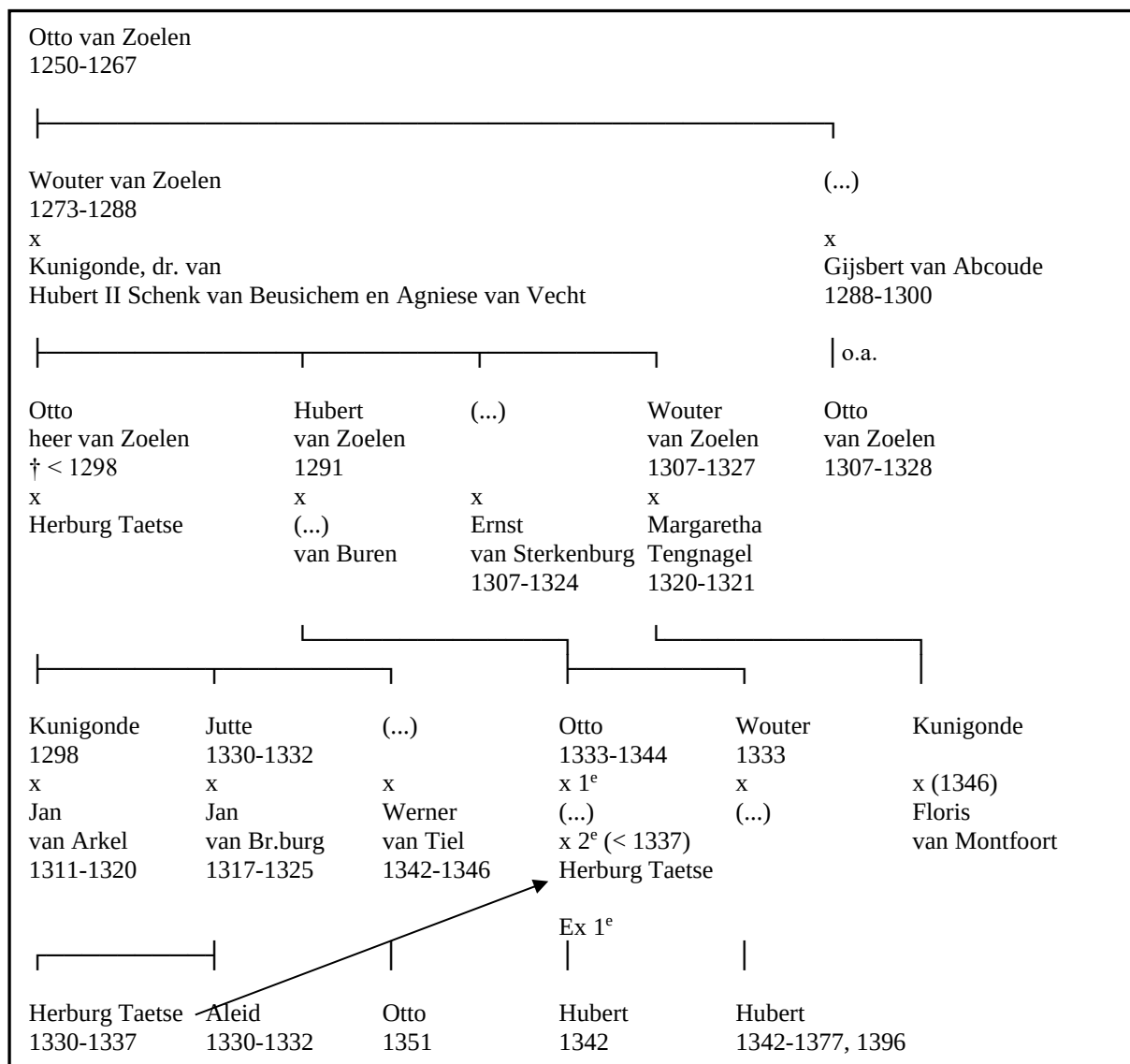
⁸² De andere twee zuilen lijken erg veel op een muuranker, maar bij vergelijking met andere zegels waarin zuilen voorkomen blijkt dat hier toch sprake is van zuilen.

⁸³ CSN, no. 1062, d.d. 29-9-1299. Het wapen van Gozewijn van Lienden vertoont ook een breedvoetig kruis in het zegel, terwijl de andere leden van de familie een kruis voeren.

⁸⁴ In het vervolg vermeld als Otto van Zoelen.

Brandenburg, op grond van de vernoemingsgewoonte een dochter is van Otto, heer van Zoelen (geneagram 7).

Geneagram 7. De genealogie van de familie Van Zoelen.

Er blijft nog één vraagpunt over en dat is de plaats van de borgen, Jacob van Lichtenberg, ridder, en Werner van Tiel, knaap, genoemd in de hiervoor genoemde oorkonde van 1346. De borgstelling door Jacob van Lichtenberg wordt later uiteengezet bij de behandeling van de familie Van Lichtenberg. Over Werner van Tiel, knaap, valt weinig te melden. In ieder geval is hij in 1342 rentmeester van de hertog van Gelre⁸⁵ en in 1343 richter in de Bommelerwaard en Tielerwaard.⁸⁶ Opvallend is dat hij aanwezig is op 10 november 1344 toen Alienora, hertogin van Gelre, het huwelijksverdrag bekrachtigde tussen Reinout, zoon van hertog Reinout II van Gelre, en Isabella, zuster van graaf Willem IV van Holland.⁸⁷ Daarna is hij

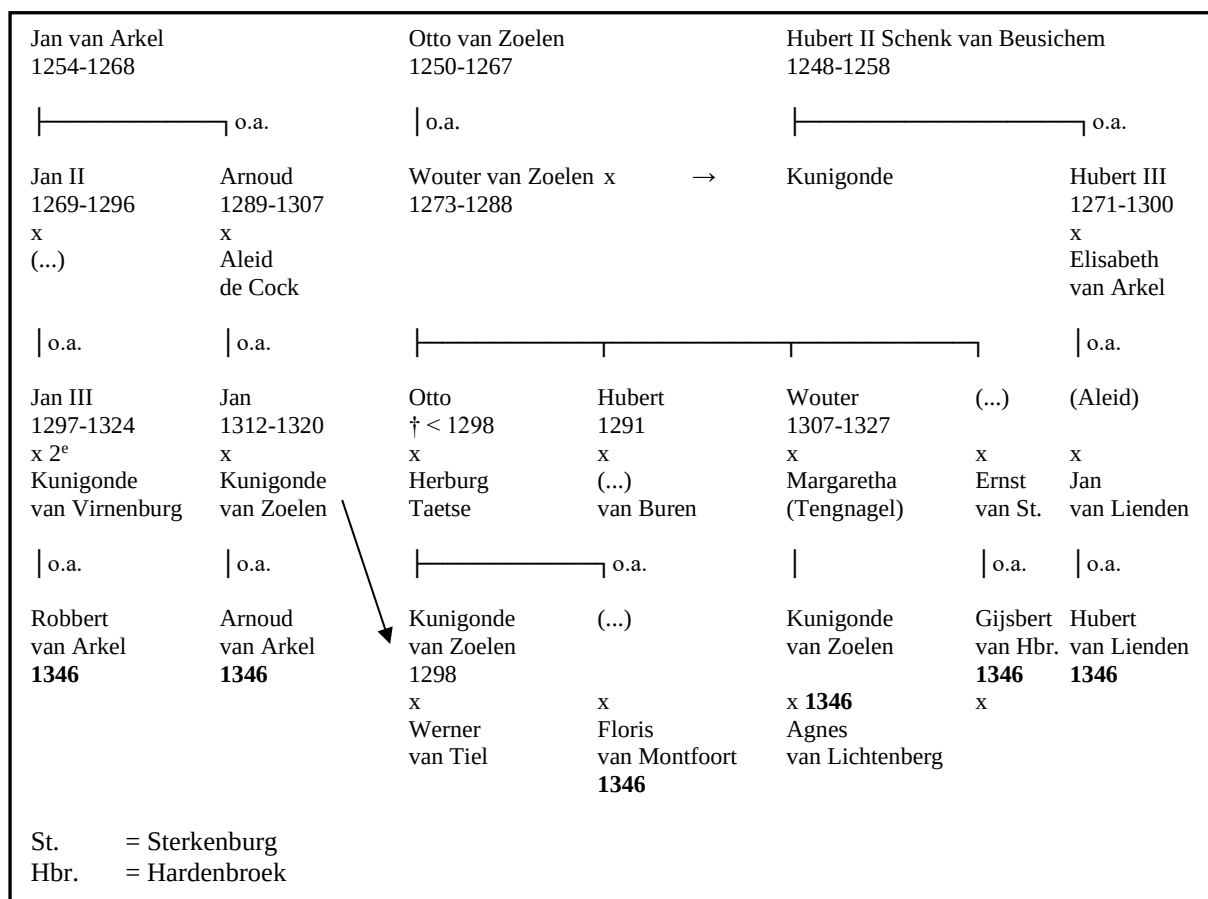
⁸⁵ Nijhoff, *Gedenkwaardigheden* I, no. 385, d.d. 22-3-1342.

⁸⁶ De Fremery, *Cartularium Mariënweerd*, no. 524, d.d. 11-5-1343.

⁸⁷ W. Prevenier en J.G. Smit, *Bronnen voor de geschiedenis der dagvaarten van de Staten en steden van Holland voor 1544*. Deel I: 1276-1433 tweede stuk. RGP Grote Serie 202 ('s-Gravenhage 1987), no. 69, d.d. 10-11-1344.

ridder geworden en in 1350 bij Nijmegen vermoord.⁸⁸ Zijn zoon, Otto van Tiel, kreeg samen met zijn vrienden op 24 februari 1351 de tollén te Tiel en Herwijnen in pand.⁸⁹

Hoewel het niet voor honderd procent hard gemaakt kan worden, lijkt het er op dat Werner van Tiel eveneens getrouwd is met een (jongere) dochter van Otto, heer van Zoelen. De borgen genoemd in de oorkonde van 1346 kunnen nu allemaal geplaatst worden in één overzicht (geneagram 8) als familieleden behoudens Jacob van Lichtenberg.

Geneagram 8. De familieverbanden tussen de borgen genoemd in 1346.

De familie Van Rodenrijs

Hiervoor is aangegeven, dat Ernst van Wulven vanaf 1266 in verband kan worden gebracht met de ambachtsheerlijkheid Berkel en Rodenrijs, waarvan hij de helft bezit als leen van de graaf van Holland. De andere helft wordt in leen gehouden door Alewijn van Rodenrijs, ridder. In de enkele oorkonden, die betrekking hebben op die ambachtsheerlijkheid, worden beide heren altijd in één adem genoemd.⁹⁰ Na het overlijden van Alewijn van Rodenrijs is zijn deel als rechtleen vervallen aan de grafelijkheid en daarna niet meer uitgegeven.

Op 20 december 1292 werd door Dirk van Wulven, ‘conservus’ van het klooster Sint Servaas te Utrecht, een verklaring afgelegd,⁹¹ waarmee de nauwe relatie tussen het geslacht Van

⁸⁸ Jan Kuys e.a., *De Tielse Kroniek* (Amsterdam 1983), blz. 116.

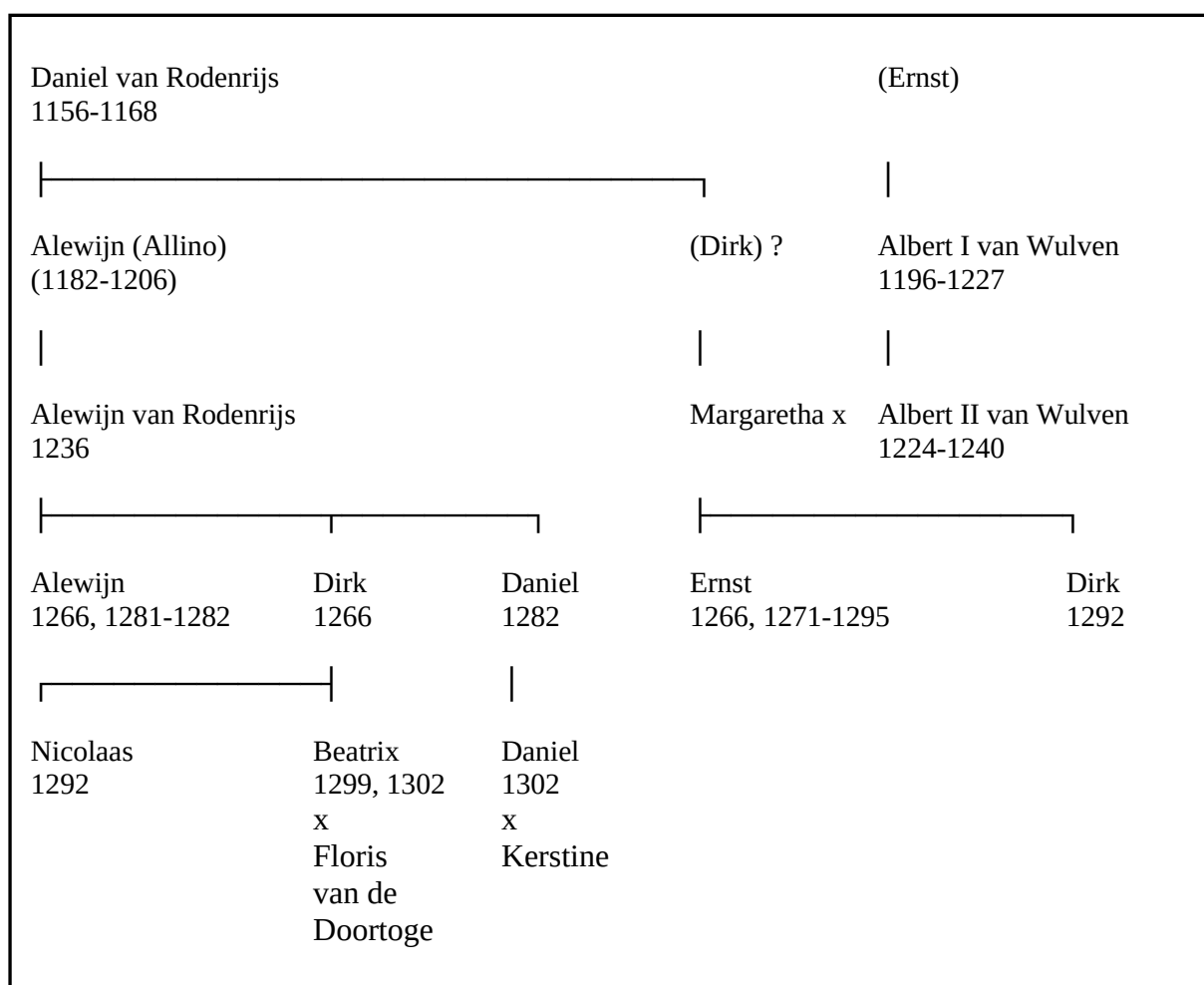
⁸⁹ Nijhoff, *Gedenkwaardigheden* II, no. 50, d.d. 24-2-1351.

⁹⁰ OHZ III, no. 1432, d.d. 11-12-1266.

⁹¹ OSU V, no. 2563, d.d. 20-12-1292.

Wulven en dit klooster wordt benadrukt. Zijn plaats in de genealogie Van Wulven was niet eenvoudig aan te geven, maar het lijkt bepaald niet uitgesloten om in hem een broer van de eerder genoemde Ernst van Wulven te zien (geneagram 9).

Geneagram 9. De mogelijke familieverwantschap tussen de families Van Rodenrijs en Van Wulven.

[2a] ‘Simon van Benthem met zijn vijf zoons’

Over Simon van Benthem en zijn nakomelingen heeft Obreen in 1936 een artikel gewijd, dat nog steeds bruikbaar is.⁹² Een vraag, die hij niet kon beantwoorden, was de inpassing van het geslacht Van Benthem binnen de gevestigde (vroeg) middeleeuwse geslachten in het graafschap Holland. Dit komt door de toenaam van zijn vader, heer Willem van Benthem. Gewoonlijk wordt deze toenaam geassocieerd met de graven Van Bentheim, een jongere linie van de graven van Holland, zonder op één of andere manier een relatie te kunnen aantonen.

⁹² Henri Obreen, Heer Simon van Benthem heeren Willemszoon en zijne nakomelingen, in: *De Nederlandsche Leeuw* jrg. 54 (1936), kol. 389-404. Wel dient men er op bedacht te zijn dat hij bij datering van alle oorkonden de paasstijl heeft gehanteerd, terwijl dit voor bijvoorbeeld de Abdij Rijsburg en het klooster Leeuwenhorst niet op gaat.

Indien we echter bedenken dat heer Simon van Benthem behalve van de graaf van Holland⁹³ ook goederen in leen had van de heer Van Teylingen,⁹⁴ zegelde met een leeuw met een dubbele staart,⁹⁵ door Christina van Bergen (= Teylingen) in 1321 als *neef* betiteld wordt⁹⁶ en zijn zoon Simon in 1339 wordt beleend met stamhuis Teylingen met zes morgen land, evenals met de ambachten Lisse en Voorhout,⁹⁷ dan ontkomt er men niet aan dat heer Willem van Benthem *vrijwel zeker* een zoon is van Simon van Teylingen, leenman van het Sticht, die in 1227 sneuvelde bij Ane bij Coevorden, met de kanttekening dat hij (= Willem) in 1266 op zijn minst 40 jaar oud moet zijn geweest.⁹⁸

Willem I van Teylingen 1174, 1198-1203		
----- o.a.		
Willem II van Teylingen 1205-1243	Dirk I (van Brederode) 1205-1226	Simon van Teylingen † 1227
o.a.	o.a.	
Dirk van Teylingen 1245-1280 x Geertruida	Willem van Brederode 1244-1285 x Hildegonda van Voorne	Willem van Benthem 1266 x (lijftocht 1266) Ada van der Made
o.a.		
Christina van Teylingen (van Bergen) abdis van Leeuwenhorst 1321-1342		Simon van Benthem 1281-1327

Geneagram 10. Fragment genealogie van de familie Van Teylingen.

Willem van Benthem, ridder, komt slechts een paar keer in een oorkonde voor. Op 7 februari 1266 bevestigde hij de huwelijksgave voor zijn vrouw Ada, zuster van Bartholomeus van der Made, voor de duur van haar leven bestaande uit een jaarlijkse rente van 50 pond.⁹⁹ In het zelfde jaar is hij getuige voor graaf Floris V toen deze de burgers van Leiden in bescherming nam en de door eerdere graven verleende keur bevestigde.¹⁰⁰ Verder is er nog vervalste oorkonde, waarin graaf Floris V voorrechten zou hebben verleend aan de burgers van Rotterdam, gedateerd 11 augustus 1270.¹⁰¹ De lijst met getuigen is echter ontleend aan de oorkonde van 1266 betreffende de keur van Leiden. Het ontbreken van verdere vermeldingen betekent dat hij niet lang na het jaar 1266 is overleden (geneagram 10).

⁹³ Muller, Het oudste register, blz. 55.

⁹⁴ Muller, Het oudste register, blz. 99.

⁹⁵ CSN, no. 710, d.d. 9-12-1299. De dubbele staart kan als een brisure opgevat worden.

⁹⁶ Van Mieris II, blz. 257, d.d. 5-6-1321.

⁹⁷ Muller, Het oudste register, blz. 29.

⁹⁸ Muller, Het oudste register, blz. 117.

⁹⁹ OHZ III, no. 1407, d.d. 7-12-1266.

¹⁰⁰ OHZ III, no. 1433, d.d. 19-12-1266.

¹⁰¹ OHZ III, no. 1528, d.d. 11-8-1270.

Hoe nu om te gaan met Simon van Benthem en zijn vijf zonen als rechthebbenden? Omdat de zoons zijn voortgekomen uit het eerste huwelijk¹⁰² biedt dat geen oplossing. Alleen het feit dat Simon zelf meedeelt als deelgerechtigde sluit een verwantschap via zijn eerste vrouw, Jacoba van Wassenaar, op voorhand uit. Willem van Benthem was bij zijn overlijden al wat ouder, nalatende een minderjarige zoon Simon. Althans er is geen indicatie dat er nog meer kinderen zouden zijn geweest. In feite loopt het spoor dood. Tenzij Ada, de vrouw van heer Willem van Benthem, een tweede huwelijk is aangegaan.

Een ander punt is dat alleen de vijf zoons (Jan, Willem, Jacob, Simon en Herbaren) van Simon van Benthem worden genoemd terwijl er ook vijf dochters (Ada, Goede, Jutte, Lutgard en Ricarda) zijn geweest. Ada is in eerste echt getrouwd met Gerard II van Vliet. Dit huwelijk is ongetwijfeld voor 1309 voltrokken.¹⁰³ Zij is na het overlijden van Gerard II van Vliet hertrouwd met Roelof de Rover van Montfoort. De daarop volgende dochters (Goede en Jutte) stammen eveneens uit het eerste huwelijk van Simon van Benthem. Philips van Wassenaar vestigde op 14 december 1319 de lijftocht voor zijn vrouw Goede op de tienden van Wassenaar.¹⁰⁴ Hij hertrouwde voor 3 januari 1326 met Elisabeth van der Dussen.¹⁰⁵ Jutte huwde met Dirk van Sassenheim.¹⁰⁶ Dit huwelijk zal voor 1329 hebben plaatsgevonden als heer Simon van Benthem en Dirk van Sassenheim borgen zijn voor Jan van Lichtenberg.¹⁰⁷ Lutgard en Ricarda zijn beiden in 1340 non in de Abdij Rijsburg en met zekerheid dochters van Geertruida, de tweede echtgenote van Simon van Benthem.¹⁰⁸ Voor de al gehuwde dochter en de twee jongste dochters, die in de geestelijke stand zijn getreden of na 1309 geboren zijn, is het verklaarbaar dat zij niet genoemd worden. Voor Goede en Jutte, die omstreeks 1319 en 1329 huwden, lijkt dat minder voor de hand te liggen. Tenzij ze in 1309 nog niet geboren waren of als novice in een klooster zaten.

Zoals hierboven al is vermeld, blijkt heer Simon van Benthem samen met zijn schoonzoon in 1329 borg te zijn voor Jan van Lichtenberg, die ook onder de rechthebbenden in 1309 wordt genoemd. Dit houdt in dat er tussen beiden staken een familieverwantschap moet zijn dat dan indien de volgorde van de rechthebbenden strikt wordt gevolgd via de familie Van Wulven zou moeten lopen. Maar hoe?

Pas nadat een beter inzicht in de genealogie van de familie Van Wulven was ontwikkeld, viel het op dat twee van de kleindochters van Alfert van Wulven, vermeld 1270-1279, de naam Ada droegen. Bovendien bleek dat de familie Van Wulven veelvuldig in het necrologium van de Sint Servaasabdij genoemd te worden w.o. de memories van Alfert van Wulven op 5 juli¹⁰⁹ en diens vrouw Ada op 2 mei.¹¹⁰

Nu de naam van de echtgenote van Alfert van Wulven bekend is, kan het niet anders dan dat zij de weduwe van heer Willem van Benthem is. Het kan niet anders dan dat Ada van der Made na het overlijden van haar man omstreeks 1270 in het huwelijk is getreden met Alfert van

¹⁰² Obreen kende de zoenovereenkomst van 1309 niet en kon daarom moeilijk bepalen of de vijf zoons allen uit het eerste huwelijk dan wel gedeeltelijk uit het tweede huwelijk stammen.

¹⁰³ De Keijzer, Borgen, blz. 60.

¹⁰⁴ Van Mieris II, blz. 230, d.d. 14-12-1319.

¹⁰⁵ Van Mieris II, blz. 374, d.d. 3-1-1326.

¹⁰⁶ L.J. van der Klooster, De Oude Hofstede te Sassenheim en haar bewoners, in: *De Nederlandsche Leeuw* jrg. 76 (1959), kol. 453.

¹⁰⁷ Van Mieris II, blz. 481, d.d. 13-5-1329.

¹⁰⁸ Hüffer, Abdij Rijsburg, no. 232, d.d. 2-5-1340. Zij zijn dochters uit het tweede huwelijk van Simon van Benthem.

¹⁰⁹ Necrologium Sint Servaes, blz. 140: Juli III Non. (= 5 juli) Dominus Alfardus de Wlven.

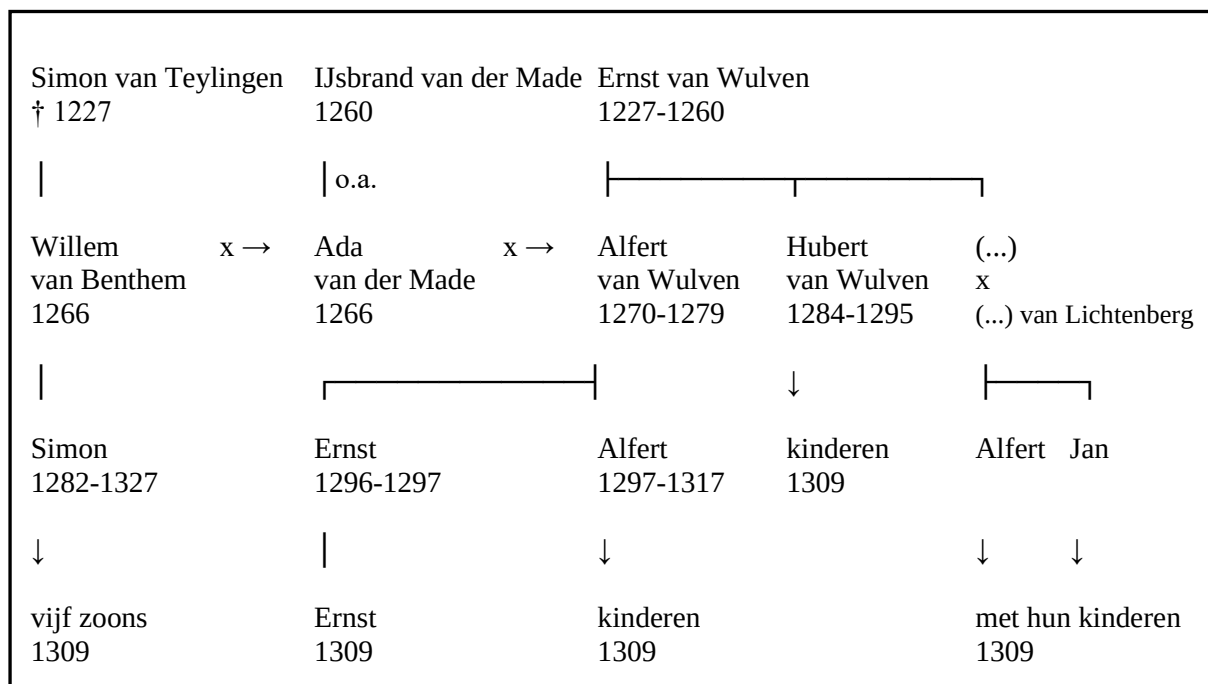
¹¹⁰ Necrologium Sint Servaes, blz. 126: Mei VI Non. (= 2 mei) Domina Ada de Wlven.

Wulven. Heer Simon van Benthem, stiefzoon van Alfert van Wulven, en zijn vijf zoons zijn dus op die manier medegerechtigden in de zoenovereenkomst.

[2b] ‘Ernst van Wulven, de kinderen van Alfert van Wulven’

Met de vaststelling dat heer Simon van Benthem een stiefzoon van Alfert van Wulven bleek te zijn was dit niet in overeenstemming met de verdeling van de zoengelden, want geleidelijk aan dringt het besef door dat de drie bedragen van ieder 45 pond (zie overzicht van de zoengelden) in feite moesten terugslaan op drie staken uitgaande van Ernst van Wulven, vermeld 1227-1260. Met andere woorden Ernst van Wulven moet drie kinderen gehad hebben, namelijk Alfert van Wulven, Hubert van Wulven en een dochter, getrouwd met een Van Lichtenberg. De betreffende passage in de zoenovereenkomst is onduidelijk. Er staat: ‘Ende des sal hebben Symon van Benthem met zinen vijf soenen vijf ende viertich pont. *Ende des sel hebben Arest sone van Wlven ende Alfaers kinder van Wlven; ende Hubrechts kinder van Wlven vijf ende viertich pont; ende Alfaert van Lichtenbergh ende Jan, zijn broeder, met haren kinderen vijf ende viertich pont.*’ Vermoedelijk had op de plaats van het cursief geplaatste tekstdeel moeten staan: ‘*Daermede sullen si stillen*’, of iets dergelijks. Met deze uitleg van de tekst wordt de verdeling van de zoengelden over de drie staken eenduidig en begrijpelijk.

Geneagram 11. Verwantschap tussen de families Van Teylingen en Van Wulven.

Maar hoe nu om te gaan met de in de inleiding gesignaleerde schijnbaar tegenstrijdige gegevens in de oorkonde van 1303 en de zoenovereenkomst van 1309?

Op 21 april 1303 was er een conflict tussen Alfert van Wulven en de kinderen van zijn broer Ernst van Wulven met Gerard, heer van Voorne.¹¹¹ Dit betekent dat Ernst van Wulven voor 1303 overleden is. Hij liet één gelijknamige zoon en drie dochters na. Twee van deze dochters zijn met zekerheid het klooster ingegaan, terwijl de oudste dochter Mabelia naderhand getrouwd blijkt te zijn met Boudewijn van Avezaath, ridder. In ieder geval lijkt het wel juist dat alleen Ernst van Wulven als rechthebbende in 1309 optreedt. Hij wordt nog als getuige

¹¹¹ Immink, Registrum Guidonis, blz. 251, d.d. 21-4-1303.

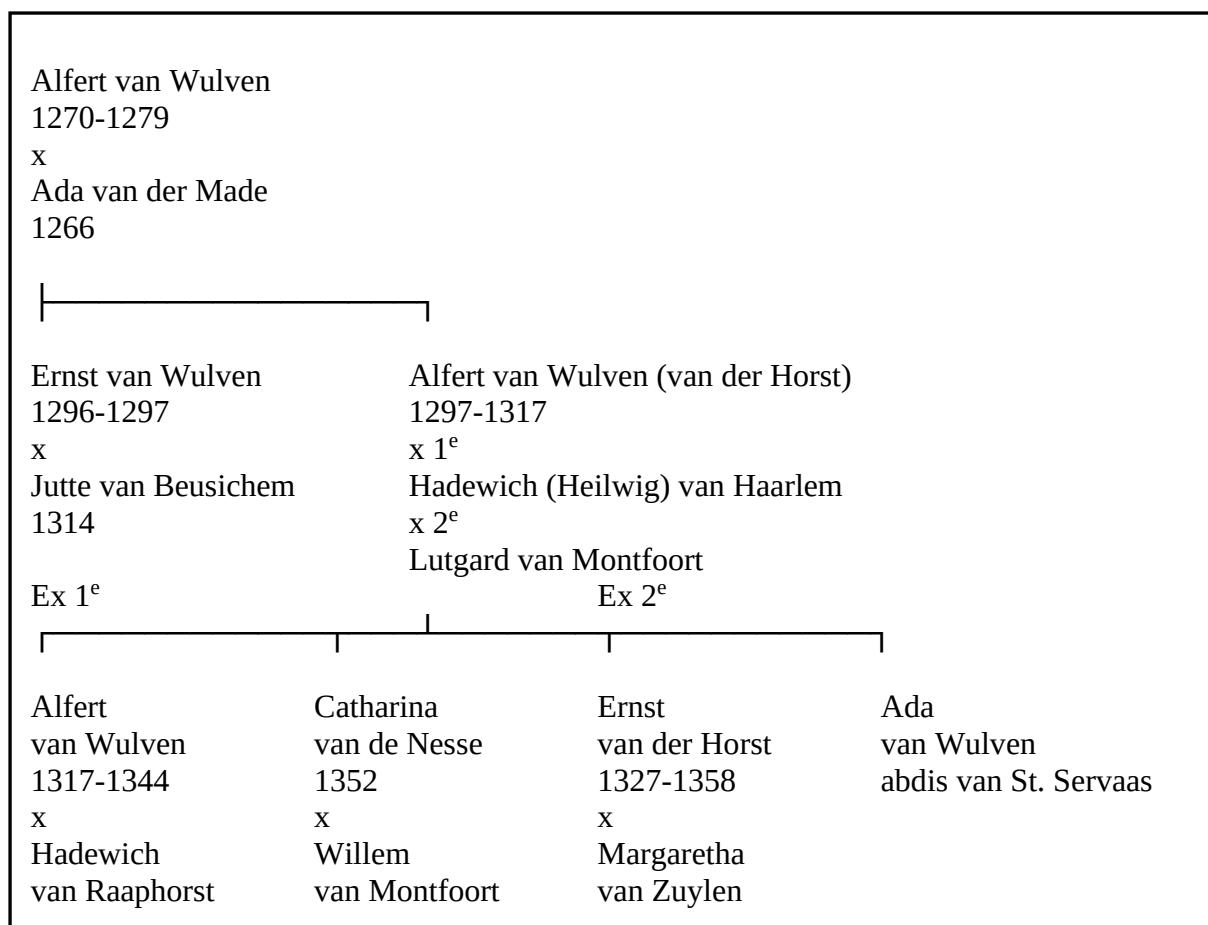

vermeld in 1311,¹¹² maar is voor 4 juli 1314 overleden als zijn oudste zuster Mabelia, getrouwd zijnde met Boudewijn van Avezaath, beleend wordt met 28 morgen land voor het huis te Wulven.¹¹³

De tekst van de zoenoverkomst wekt de indruk alsof Alfert van Wulven, genoemd in 1303, in 1309 al overleden zou zijn, nalatende kinderen, wat dus voor verwarring heeft zorg gedragen. Echter na 1309 wordt hij nog een paar keer vermeld. Voor het laatst op 16 juni 1317 als hij, nu genoemd Alfert van der Horst, beleend wordt met 9 morgen land in Acquoy voor Alfert zijn zoon bij Heilwig, dochter van wijlen Willem van Haarlem.¹¹⁴ De vermeldingen in 1303 en 1309 blijken elkaar minder tegen te spreken dan aanvankelijk gedacht (geneagram 11).

Catharina van de Nesse

Zoals in de inleiding is aangegeven, was een belangrijke impuls om de familie Van Wulven nader te onderzoeken het ontbreken van de kwartieren van Catharina van de Nesse, de vrouw van Willem van Montfoort, in de publicatie van Plomp.¹¹⁵

Geneagram 12. De jongere generaties van de familie Van Wulven.

¹¹² A.P. van Schilfgaarde, *Het archief der Heeren en Graven van Culemborg* ('s-Gravenhage 1949), no. 31, d.d. 26-10-1311 en no. 32, d.d. 29-10-1311.

¹¹³ J.C. Kort, Repertorium op de Cuykse lenen in Holland, het Sticht en Gelre, 1129-1649, in: *Ons Voorgeslacht* jrg. 44 (1989), blz. 264 (leen 27).

¹¹⁴ J.C. Kort, Repertorium op de lenen van de hofstede Voorne, 1199-1650, in: *Ons Voorgeslacht* jrg. 32 (1977), blz. 195 (leen 24).

¹¹⁵ Plomp, *Parenteel*, blz. 192.

De toenaam van Catharina en haar kinderen (Sweder, Alfert en Hendrik de Rover) is ontleend aan het huis te Linschoten (ook te Nesse). Op grond van het wapen dat Catharina voerde (golvend gedwarsbalkt van acht stukken met een barensteel van drie hangers), de naamgeving van haar kinderen en inpassing op basis van chronologische overwegingen is zij ongetwijfeld een dochter van Alfert van Wulven (van der Horst) en Hadewich (Heilwig) van Haarlem (geneagram 12).

Zoals hiervoor is vermeld, werd Alfert van der Horst op 16 juni 1317 voor Alfert, zijn zoon bij Heilwig, dochter van de overleden Willem van Haarlem, beleend met 9 morgen land in Acquoy.¹¹⁶ Uit de formulering van de belening blijkt dat het goed feitelijk afkomstig was van Willem van Haarlem. Op 21 juni 1283 vestigde Willem, heer Simonsz. van Haarlem, een lijftocht voor zijn vrouw Catharina op het goed ‘van het Noordeinde van Schermer, Mijzen, Ursum en Graft’ dat leenroerig was aan de hofstede Voorne.¹¹⁷ Vervolgens werd hij in dit leen bevestigd op 3 april 1293.¹¹⁸ Catharina van de Nesse is dus vernoemd naar haar moederlijke grootmoeder.

[3] ‘de kinderen Hubert van Wulven’

Na vorenstaande exercitie hoeft het nauwelijks nog betoog dat we met de kinderen van Hubert van Wulven aanbelandt zijn bij de tweede staak van gerechtigden uitgaande van Ernst van Wulven, vermeld 1227-1260.

Hubert van Wulven zelf komt in de oorkonden voor van 1284 tot en met 1295 en zegelde met een wapen bestaande uit golvend gedwarsbalkt van acht stukken met een barensteel van vijf hangers.¹¹⁹ Zijn kinderen zijn voor zover bekend Ernst, Hubert en Alfert van Wulven, waarbij het soms lastig is om bij gelijknamige familieleden de vermeldingen aan de juiste persoon toe te rekenen.

In deze tak van de familie Van Wulven lijkt het een gewoonte te zijn om een barensteel te voeren met vijf hangers ter onderscheiding van de tak van Alfert van Wulven (van der Horst), vermeld 1297-1317, of een andere brisure.

[4] ‘Alfert van Lichtenberg en Jan, zijn broer, met hun kinderen’

Alleen al op grond van de voornaam van Alfert mag een connectie verondersteld worden met de hiervoor behandelde familie Van Wulven. Zeker indien daarin ook wordt betrokken de in de geestelijke stand toegetreden Ernst van Lichtenberg, vermeld 1317-1323. Het kan bijna niet anders dan dat hij een broer is van de hiervoor genoemde Alfert en Jan. Het is niet de eerste keer dat zo specifiek *gerechtigden met kinderen* worden genoemd. Dit leidt tot het vermoeden dat ongehuwde of tot de geestelijke stand toegetreden familieleden – wat al eerder geuit is – niet in aanmerking kwamen voor een geldelijke genoegdoening. Op grond van de verdeling van de zoengelden hebben we hier te maken met de derde staak, uitgaande van Ernst van Wulven, vermeld 1227-1260.

De plaats die Alfert inneemt in de genealogie Van Lichtenberg wordt ingeleid door een aantekening met het volgende citaat ‘Jacob van Lichtenberch, Alfer van Lichtenberch en Jacob Janssoon in den soenbrief 1304 over heer Jacobs doot van Lichtenberch, segelden *alle drie* als

¹¹⁶ Kort, Leenkamer Voorne, blz. 195.

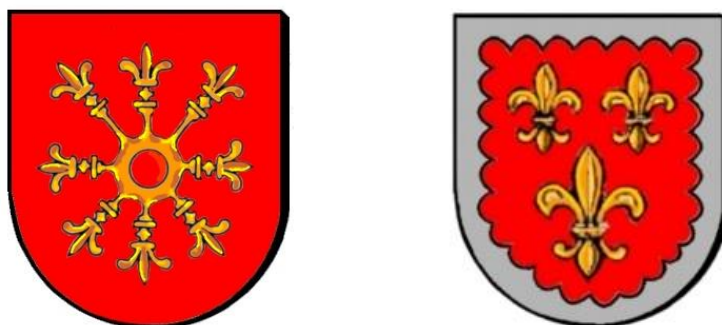
¹¹⁷ OHZ IV, no. 2119, d.d. 21-6-1283.

¹¹⁸ Kort, Leenkamer Voorne, blz. 419.

¹¹⁹ De Keijzer, Borgen, blz. 64.

Cleve'.¹²⁰ De bedoelde *zoenbrief* van 1304 betreft de *stadsvrede*, die op 19 februari 1304 werd bereikt na de doodslag op heer Jacob van Lichtenberg, heer Wernaer heer Frederiksz. en heer Gerard Vrencke, schepenen van Utrecht.¹²¹ De *zoenovereenkomst* is eerst in 1310 tot stand gekomen. Hierna volgde een aantekening, gedateerd 1307, waarbij 'haer Gisebrecht, oom over H. Jacob ende Alfer van Lichtenberch des selven H. Jacobs sonen' wordt genoemd met schetsjes van het contrazegel van Gijsbert en de zegels van Jacob en Alfert.¹²² Het grafelijke geslacht Van Kleef voerde als wapen een zogenaamde *karbonkel* (hieronder links). Men identificeerde het oude wapen Van Lichtenberg¹²³ als die Van Kleef, waarmee de drie leden van de familie in 1304 zegelden.

De tekening van het tegenzegel uit 1307 van Gijsbert, kanunnik van Sint Pieter, vertoont eveneens de karbonkel. Op de tekening zijn in het schild weliswaar zes armen te zien zoals ook op een tekening, die gemaakt is van het zegel uit 1295 van heer Jacob van Lichtenberg.¹²⁴ De tekeningen zijn echter niet helemaal in overeenstemming met de werkelijkheid, want op het zegel van heer Jacob van Lichtenberg uit 1288 zijn duidelijk acht armen te onderscheiden.¹²⁵ De tekening van het zegel uit 1307 van heer Jacob van Lichtenberg, ridder, vertoont het nieuwe meer bekende wapen Van Lichtenberg, namelijk in rood drie gouden lelies geplaatst binnen een geschulpte zilveren schildzoom (hierboven rechts).¹²⁶ Klaarblijkelijk heeft hij tussen 1304 en 1307 dit wapen aangenomen.

Maar wie is Jacob Jansz., genoemd 1304? Hij zegelde met een karbonkel (zonder breuk!) wat er op duidt dat hij in ieder geval tot de familie behoorde. Gezien het patroniem en ondanks het ontbreken van een toenaam zal hij een wettige zoon zijn geweest van Jan van Lichtenberg, overleden voor 1281. Onder andere op 26 april 1327 wordt Jacob Jansz. samen met Jan van Lichtenberg genoemd als verwanten van Sweder van Montfoort.¹²⁷ Hij is overleden voor 8 september 1338 als zijn weduwe Machteld en haar kinderen worden genoemd in een belending.¹²⁸ Beide aantekeningen vormden een uitgangspunt voor de opbouw van de genealogie van de familie Van Lichtenberg (geneagram 13).

¹²⁰ HUA, Verzameling Van Buchel-Booth, inv.nr. 170, blz. 542 (rechts), no. 38.

¹²¹ Muller, Regesten stad, no. 88, d.d. 18-2-1304 (sic!).

¹²² HUA, Verzameling Van Buchel-Booth, inv.nr. 170, blz. 542 (rechts), no. 38.

¹²³ HUA, Van Buchel, Monumenta, fol. 54. Wapen: in rood een gouden karbonkel.

¹²⁴ HUA, Verzameling Van Buchel-Booth, inv.nr. 169, blz. 402, no. 3.

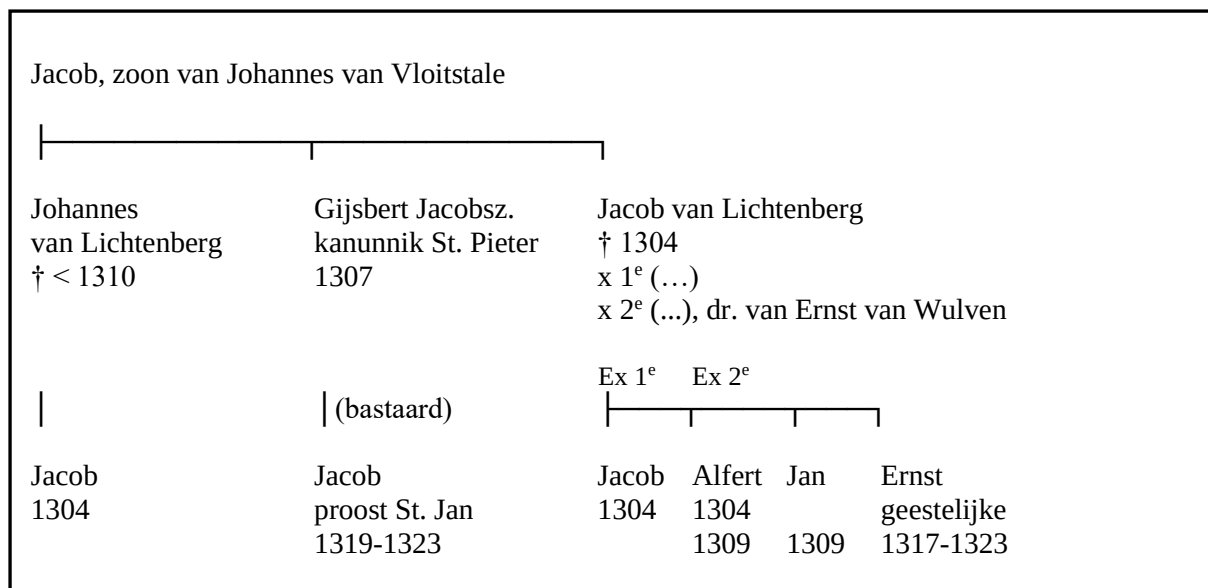
¹²⁵ CSN, no. 963, d.d. 1-4-1288.

¹²⁶ E.B.F.F. Wittert van Hoogland, Bijdragen tot de geschiedenis der Utrechtse Ridderhofsteden en Heerlijkheden o.a. Rhynauwen, in: *Genealogische en Heraldische bladen* jrg. 8 (1913), blz. 132.

¹²⁷ Van Mieris II, blz. 427, d.d. 26-4-1327.

¹²⁸ HUA, Verzameling Van Buchel-Booth, inv.nr. 10, fol. 61v, d.d. 8-10-1338. Genoemd in een belending 'Joncfrou Machtelden die Jacob Johans soons wijf was ende haren kinderen'.

Geneagram 13. Opzet van de genealogie van de familie Van Lichtenberg.

Uit vorenstaande kan geconcludeerd worden dat heer Jacob van Lichtenberg, doodgeslagen in 1304, op zijn minst uit twee huwelijken kinderen heeft gehad. Uit het eerste huwelijk is voortgekomen Jacob van Lichtenberg, ridder, en uit het tweede huwelijk Alfert van Lichtenberg, Jan en ongetwijfeld ook Ernst. Op basis van naamgeving en vermelding als rechthebbenden in de zoenovereenkomst van 1309 kan geconcludeerd worden dat heer Jacob van Lichtenberg in de tweede echt gehuwd is met een dochter van Ernst van Wulven (1227-1260).

De echtgenote van Alfert van Lichtenberg

In de aantekeningen van Booth wordt als echtgenote van Alfert van Lichtenberg genoemd Jutte die Vries (Vrese),¹²⁹ die hertrouwd blijkt te zijn met Gerard van Raaphorst, ridder. Dit tweede huwelijk van Jutte zal uiteraard na het overlijden van Alfert (voor het laatst vermeld 1314) hebben plaatsgevonden.

Op 17 september 1320 vestigde Gerard van Raaphorst, ridder, de lijftocht van Jutte, op een renteleen van 20 pond Hollands, die hij voor zijn leven heeft, gevestigd op het baljuwschap van Rijnland.¹³⁰ Vervolgens werd hij op 30 juli 1323 beleend met een huis en boomgaard, gelegen in Schipluiden, zoals hij dit goed (destijds) gekocht had van Arnoud van Veen, die het had opgedragen uit vrij eigen, en bepaalde daarbij dat het goed zou komen op zijn dochter, Hadewich (Hasekin), bij Jutte, dochter van Gerard die Vries, zijn vrouw.¹³¹

In eerste instantie een prachtige bevestiging van wat Booth meldde. Echter Hadewich van Raaphorst, getrouwd met Alfert van der Horst, zoon van Alfert van Wulven (van der Horst), werd al op 17 juni 1311 genoemd, samen met haar zuster Ermengard (Armgard), als dochters van Gerard van Raaphorst, ridder.¹³² Indien we daaraan toevoegen dat op 21 april 1311 Jutte,

¹²⁹ Deze achternaam komt in nogal wat variaties voor. In het vervolg wordt de naam gespeld als 'die Vries'.

¹³⁰ J.C. Kort, Grafelijke lenen in Rijnland, 1222-1650, in: *Ons Voorgeslacht* jrg. 45 (1990), blz. 181 (leen 542).

¹³¹ J.C. Kort, Repertorium op de lenen van de abdij Egmond, 12^e eeuw-1650, in: *Ons Voorgeslacht* jrg. 53 (1998), blz. 209 (leen 230).

¹³² J.C. Kort, Repertorium op de lenen van de hofstede Putten, 1229-1650, in: *Ons Voorgeslacht* jrg. 34 (1979), blz. 191 (leen 182).

de vrouw van Gerard van Raaphorst, ridder,¹³³ is overleden, dan wordt het duidelijk dat er sprake moet zijn van twee huwelijken waarbij de voornaam van beide echtgenotes Jutte was. Opmerkelijk is dat een andere zuster, vrijwel zeker de oudste van het drietal, namelijk Sophia van Raaphorst, niet in de testamentaire beschikkingen wordt genoemd. Zij was omstreeks 1312 getrouwd met Willem, heer van Naaldwijk,¹³⁴ en is jong overleden. In ieder geval voor 22 februari 1325 toen Willem voor zijn tweede vrouw Elisabeth van Egmond de lijftocht regelde,¹³⁵ maar misschien al eerder. Op 19 augustus 1323 gaf hij aan zijn dochter Jutte uit zijn huwelijk met Sophia van Raaphorst een lijfrente van 50 sc. per jaar, dat na haar dood door het godshuis zal worden geïnd. Zij zal niet lang daarvoor als non in de abdij Rijnsburg ingetreden zijn.¹³⁶ Willem werd voor het eerst vermeld op 10 oktober 1306 nota bene met zijn (aanstaande schoonvader) Gerard van Raaphorst, beide ridder,¹³⁷ en is gesneuveld bij slag om Staveren¹³⁸ op 26 september 1345.

Maar waarom noemde Booth de tweede Jutte zo stellig ‘Jutte Vrese’? De eerste gedachte is dat het hier lijkt te gaan om een door hem gemaakte interpretatiefout op basis van de hiervoor genoemde beleningsakte van 30 juli 1323. Afgezien daarvan zou het hoogst merkwaardig zijn geweest indien in het begin van de 14^e eeuw een huwelijk tot stand zou zijn gekomen tussen jongelui afkomstig uit twee in de stad Utrecht rivaliserende partijen (Lichtenbergers en Fresingers).¹³⁹ Zoals gewoonlijk blijkt het allemaal iets gecompliceerder te liggen en heeft Booth wel degelijk de juiste richting aangegeven.

Van Jutte, de tweede vrouw van Gerard van Raaphorst, kan in ieder geval vastgesteld worden dat zij de moeder was van zowel Jacob van Lichtenberg (zegelde voor zijn moeder 1332) als van Elisabeth van Lichtenberg (haar moeder executeur testamentair 1335). Vermoedelijk is er nog een dochter, die getrouwd is geweest met Jacob van Nijendaal.

Uit haar tweede huwelijk met Gerard van Raaphorst, ridder, is postuum een zoon Nicolaas geboren. Deze zoon wordt genoemd bij de belening op 10 mei 1352 van twee hoeven land, gelegen in Ruiven. Jan van Bloemenstein wordt op die datum beleend voor ‘ver Hazetianen’, dochter van Gerard van Raaphorst, zijn vrouw, zoals haar vader, en waarbij Nicolaas, haar broer, 5 pond ervan zal houden.¹⁴⁰ Op 4 oktober 1324 wordt Gerard van Raaphorst beleend met 25 morgen land met een woning, gelegen in de Lier,¹⁴¹ en 6 morgen land, gelegen op Zouteveen in Kethel.¹⁴² Hij verkrijgt daarbij het recht van opvolging voor zijn dochter ‘Hazatiaen’ indien hij zonder zoon zal komen te overlijden met dien verstande dat de lenen door de testamentair executeurs één jaar beheerd zullen worden om daaruit zijn uitvaart te betalen.¹⁴³ Deze bepaling was niet zonder betekenis, want kort daarop is hij op 8 januari 1325 overleden.¹⁴⁴ De korte

¹³³ Necrologium Abdij Egmond, blz. 108: ‘aprilis G Ø Jutta, uxor Gerardi de Raporst, militis, anno M.CCC.XI, que legat x lib. annuatim’ (= 21-4-1311).

¹³⁴ J.C. Kort, Naaldwijk en zijn heren tot 1506, in: *Naeltwick, 1198-1998* (Naaldwijk 1998), blz. 39.

¹³⁵ Muller, *Regesta Hannonensia*, blz. 137, d.d. 22-2-1325.

¹³⁶ Hüffer, *Abdij Rijnsburg*, no. 187, d.d. 19-8-1323.

¹³⁷ J.J.A. Sturkenboom, *Inventaris van het archief van Heilige Geest van Naaldwijk, 1295-1950* (z.j. en pl.), no. 2, d.d. 10-10-1306.

¹³⁸ Ronald de Graaf, *Oorlog om Holland 1000-1375* (Hilversum 1996), blz. 285.

¹³⁹ De Graaf, *Oorlog om Holland*, blz. 115.

¹⁴⁰ Kort, *Leenkamer Abdij Egmond*, blz. 199 (leen 205).

¹⁴¹ C. Hoek, *Repertorium op de Grafelijke lenen in de Lier, Schipluiden en Vlaardingse, 1252-1648*, in: *Ons Voorgeslacht* jrg. 28 (1973), blz. 98 (leen 39) en p. 126 (leen 86).

¹⁴² C. Hoek, *Repertorium op de Grafelijke lenen in Kethel en Spaland*, in: *Ons Voorgeslacht* jrg. 25 (1970), blz. 242 (leen 4).

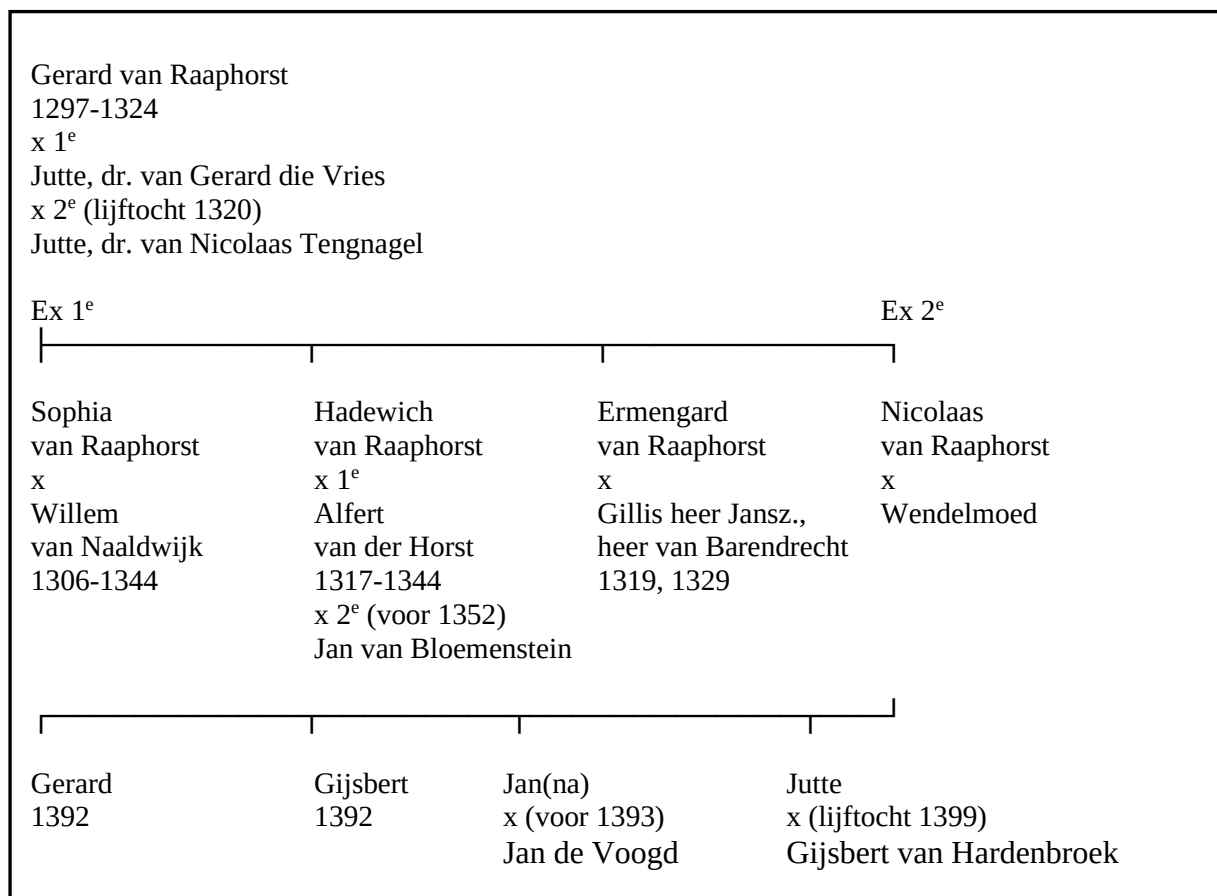
¹⁴³ Muller, *Regesta Hannonensia*, blz. 133, d.d. 4-10-1324.

¹⁴⁴ Necrologium Abdij Egmond, blz. 92: ‘januarii A Ø Gerardus de Rapurst, miles, anno domini M.CCC.XXV, qui dedit cnuentui xx lib. annuatim’ (= 8-1-1325).

tijdsspanne tussen 4 oktober 1324 en 8 januari 1325 vormt de aanleiding om te veronderstellen dat Nicolaas na het overlijden van zijn vader in de loop van het jaar 1325 is geboren.

Volgens het leenrecht vererfde het leengoed op de oudste zoon. Als er geen zoon meer in leven was, vererfde het leengoed op de oudste dochter tenzij het een rechtleen was. Een jongere zoon had voorrang op zijn oudere zuster (of stiefzuster) voor zover ze wettig geboren zijn. Ingeval na het overlijden van de vader alsnog een zoon geboren wordt, treedt hij in de rechten zoals hiervoor omschreven ook al is er sprake van een testamentaire beschikking. Toch werd Hadewich zonder uitzondering beleend met alle (bekende) lenen van haar vader. Alleen niet direct. Steeds is er sprake van een hiaat in de beleningen. Is dat een gevolg het feit dat zij de rechten van haar jongere stiefbroer Nicolaas heeft geschonden en er processen gevoerd zijn? Helaas zijn er wat dat betreft geen akten gevonden, die daar uitsluitsel over verschaffen.

Geneagram 14. De nazaten van Gerard van Raaphorst.

Nicolaas van Raaphorst is overleden voor 25 juli 1393 als zijn weduwe Wendelmoed, beleend wordt met een tiende in Raven in Oostveen, te komen op haar zoon Gijsbert, bij overdracht door Floris van Jutfaas, en daarna ten vrij eigen gegeven.¹⁴⁵ Echter dit leen werd daarna direct van de bisschop van Utrecht gehouden.¹⁴⁶ Zijn dochter, Jan, was getrouwd met Jan de Voogd Willemsz., die op 9 december 1393 haar lijftocht vestigde op een viertel land, gelegen in Boeicop.¹⁴⁷ De zoons Gerard en Gijsbert van Raaphorst krijgen een hofstede, gelegen in 't

¹⁴⁵ Kort, Leenkamer Vianen, blz. 82 (leen 180).

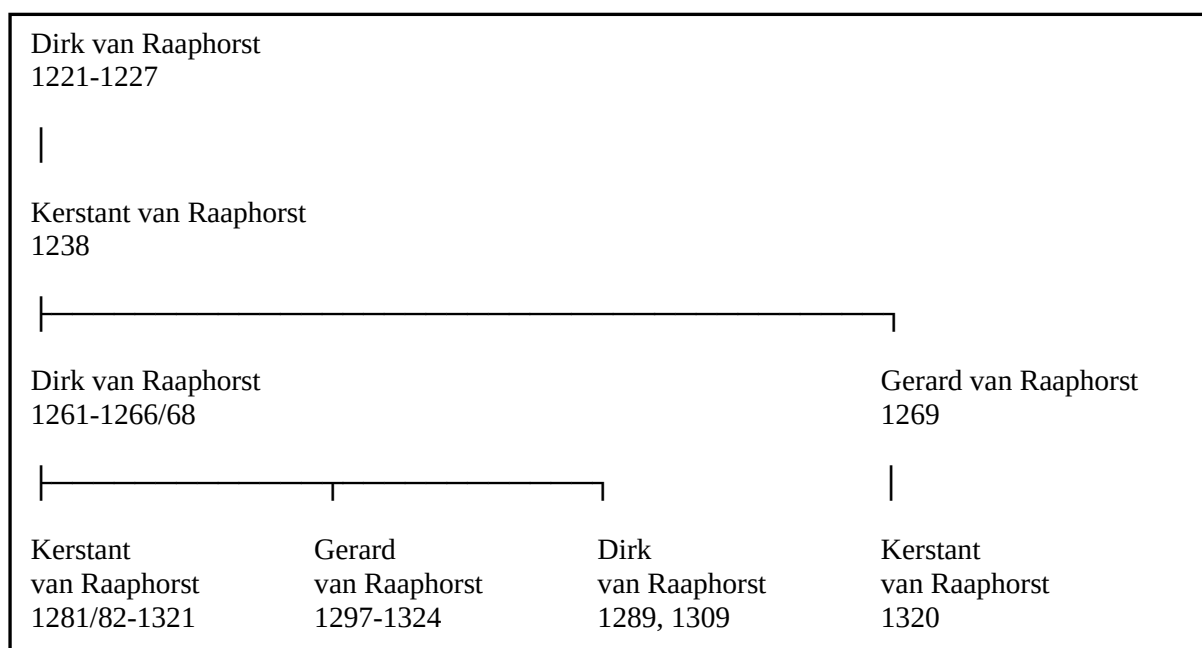
¹⁴⁶ Maris, Lenen Nedersticht, blz. 145 (leen 170).

¹⁴⁷ Kort, Leenkamer Vianen, blz. 531 (leen 427).

Waal, met 21 morgen ten vrij eigen.¹⁴⁸ Er zijn over deze tak van de familie Van Raaphorst behalve vorenstaande gegevens nog veel meer te vinden, maar dit valt buiten het bestek van het onderzoek (geneagram 14).

Aangezien de naam Nicolaas – voor zover bekend – niet eerder voorkomt bij de familie Van Raaphorst is er op voorhand een sterk vermoeden dat Jutte deze naam heeft ingebracht en de naam van haar vader is. Hieronder volgt een overzicht van de oudste generaties van het geslacht Van Raaphorst (geneagram 15).

Geneagram 15. De oudste generaties van het geslacht Van Raaphorst.

Het optreden van Jacob van Lichtenberg als borg voor Arnoud van Arkel in 1346 bij het tot stand komen van de huwelijksvoorwaarden van Floris van Montfoort en Kunigonde, dochter van Wouter van Zoelen, zoals hiervoor is behandeld, kan nu als volgt verklaard worden. Wouter van Zoelen droeg op 8 mei 1320 samen met zijn vrouw Margaretha verschillende goederen in het kerspel *Hoesden*, voornamelijk in ‘Oppen Polle’, over aan de *commendator* en broeders van het gasthuis van Sint Johannes van Jeruzalem ten overstaan van Godfried Tegnagel, ridder, richter van de Betuwe.¹⁴⁹ Op 21 juli 1321 deed Godfried Tegnagel, ridder, met zijn twee zoons Nicolaas en Sander, mede in naam van de afwezige minderjarige kinderen, afstand van alle rechten op het land en de goederen in het kerspel *Huesden*, die de *commendator* en broeders van Wouter van Zoelen en diens vrouw Margaretha hadden gekocht.¹⁵⁰

Het feit dat Godfried met zijn kinderen zo nadrukkelijk afstand doen van hun rechten kan niet anders betekenen dan dat Margaretha een zuster van Godfried is. Godfried zelf is vrijwel zeker een zoon van Nicolaas Tegnagel. Deze Nicolaas wordt in een drietal oorkonden vermeld. In 1281 nog knaap zijnde is hij getuige voor de graaf van Gelre.¹⁵¹ Op 6 september 1282 blijkt hij ridder te zijn.¹⁵² Ten slotte verklaarde hij op 14 oktober 1286 samen met een aantal andere

¹⁴⁸ Kort, Leenkamer Vianen, blz. 105 (leen 207).

¹⁴⁹ Loeff, Commanderie, no. 42, d.d. 8-5-1320.

¹⁵⁰ Loeff, Commanderie, no. 44, d.d. 21-7-1321.

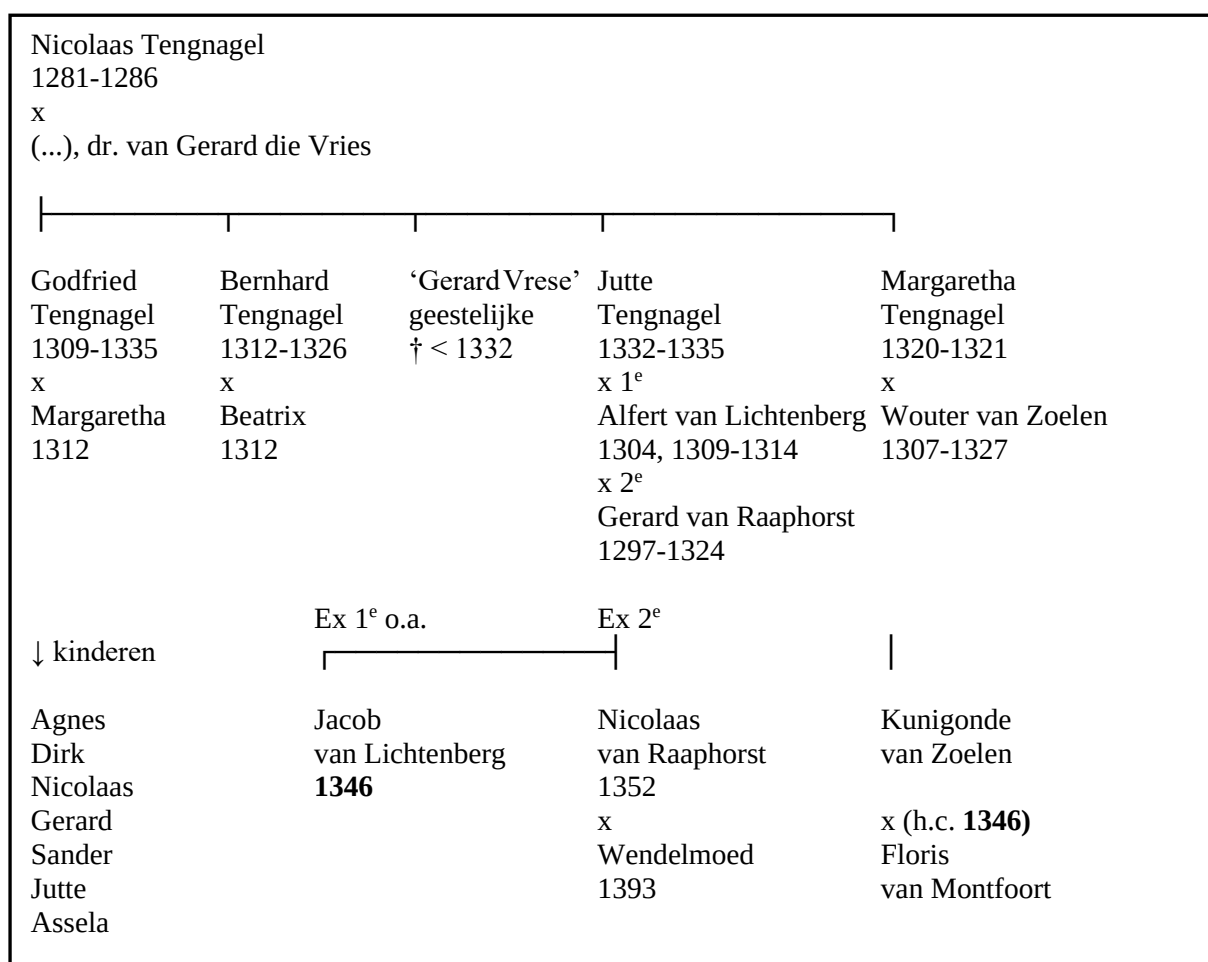
¹⁵¹ OGZ, no. 1025, d.d. 10-1-1281.

¹⁵² OGZ, no. 1061, d.d. 6-9-1282.

edelen, ridders en (leen)mannen van de graaf van Gelre, zich te zullen onderwerpen aan de uitspraak die gedaan zal worden in de geschillen tussen de graaf van Holland en de graaf van Gelre.¹⁵³ Het kan bijna niet anders dat Jutte, de vrouw van Alfert van Lichtenberg, en later van Gerard van Raaphorst, ook een dochter is van Nicolaas Tengnagel, waarmee de borgstelling van haar zoon Jacob van Lichtenberg in 1346 in het juiste daglicht gesteld kan worden.

Maar hoe nu om te gaan met de mededeling van Booth? Op 18 maart 1332 verklaarde Jutte, weduwe van heer Gerard van Raaphorst, ridder, mede namens haar kinderen geen recht te doen gelden op het huis en hofstede te Utrecht achter Sint Pieter, dat van wijlen *haar broer* 'heer Gerard Vrese' was geweest.¹⁵⁴ Zijn memorie werd herdacht op 11 november.¹⁵⁵ Hij zal geestelijke geweest zijn. Hij is ongetwijfeld *volledig* vernoemd zijn naar zijn moederlijke grootvader. Hiervoor komt in aanmerking Gerard die Vries, burger van Utrecht, vermeld 1252¹⁵⁶ en 1260.¹⁵⁷ Het een en ander kan samengevat worden in een overzicht van de familie Tengnagel (geneagram 16).

Geneagram 16. Genealogie van de familie Tengnagel.

¹⁵³ OGZ, no. 1113, d.d. 14-10-1286.

¹⁵⁴ HUA, Collectie Buchel-Booth, inv.nr. 26, fol. 142v, d.d. 18-3-1332. Vgl. 'Ons Voorgeslacht' jrg. 45 (1990, blz. 366).

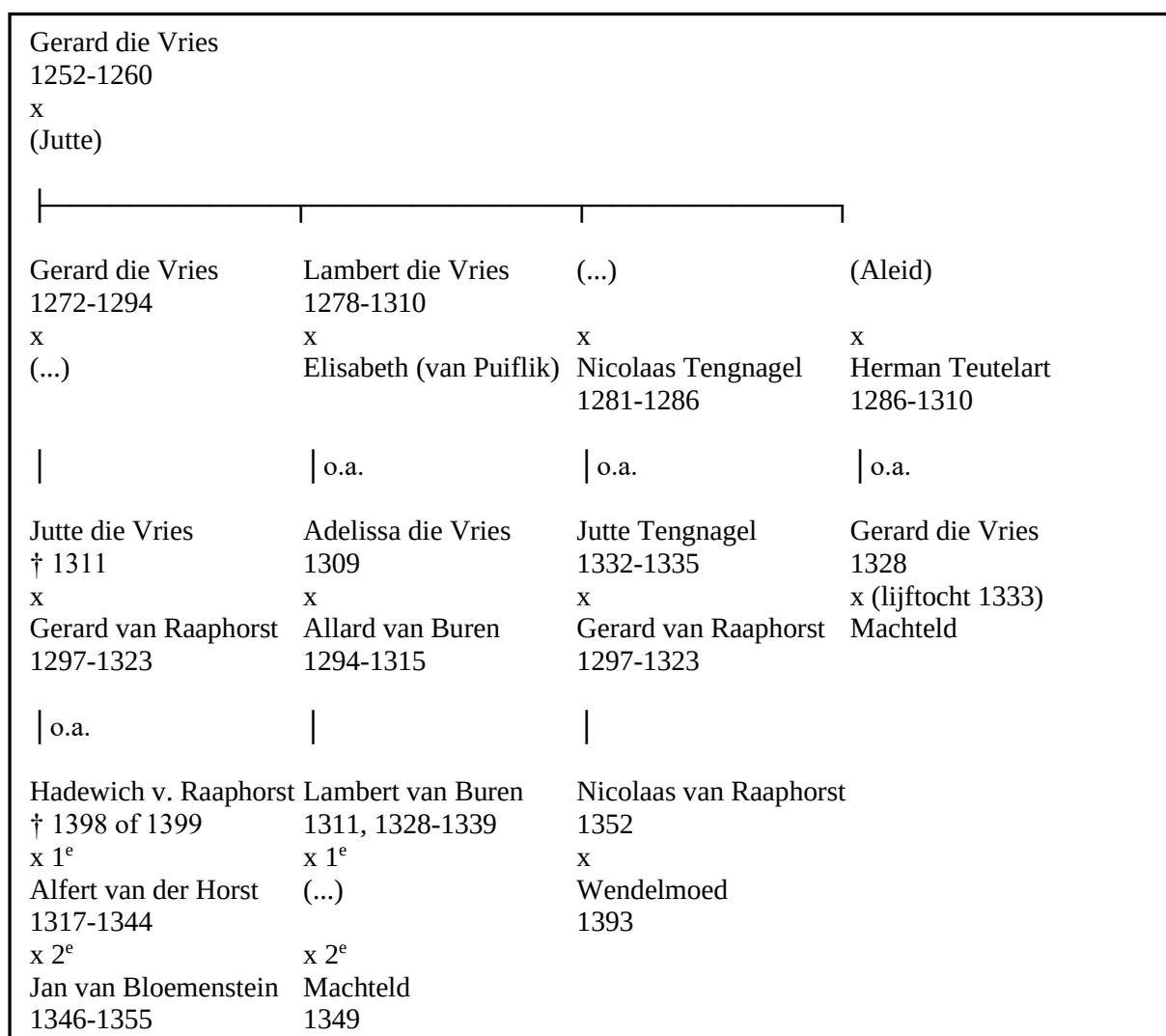
¹⁵⁵ Necrologium Sint Servaes, blz. 168; Novembris III Jd. (= 11 november) Dominus Gerardus Friso.

¹⁵⁶ OSU III, no. 1255, d.d. 14-4-1252.

¹⁵⁷ OSU III, no. 1525, d.d. 2-8-1260.

Voorgaande exercitie leidt ertoe dat de echtgenotes van Gerard van Raaphorst volle nichten van elkaar zijn geweest en wellicht vernoemd naar hun grootmoeder (geneagram 17).

Geneagram 17. De nazaten van de Utrechtse burger Gerard die Vries.

Aangezien er geen huwelijksdispensatie bekend is, speelde dat wellicht een bepalende rol op de achtergrond waarom Nicolaas van Raaphorst niet de leengoederen van zijn vader heeft verkregen.

[5] ‘Elias van Werconden en Gijsbrecht uten Goye, zijn neef, en zij zullen de kinderen van heer Werner van der Haar betalen’

De op het eerste gezicht ingewikkelde familieverwantschappen konden tot nu toe redelijk afdoende ontrafeld worden, maar het lijkt er op dat hoe verder we afdalen in de reeks van rechthebbenden dat niet alleen het zoengeld minder wordt maar dat we ook te maken krijgen met een steeds verder verwijderde familieverwantschap. Dit euvel zou te overzien indien er voldoende gegevens voorhanden zouden zijn om al deze familieleden volledig in genealogisch verband te kunnen brengen wat helaas niet het geval is. Bijzondere aandacht gaat uit naar het feit dat bij Elias van Werconden en Gijsbert uten Goye niet expliciet vermeld staat dat er kinderen zijn. Terwijl dit bij alle andere gerechtigen, behoudens Ernst van Wulven en de heer

Uten Goye, wel het geval is. Moeten we daaraan de conclusie verbinden dat in deze specifieke gevallen op het moment van het opmaken van de zoenovereenkomst er wel sprake is van een huwelijk maar er nog geen kinderen geboren zijn of in leven zijn gebleven? Deze conclusie wordt direct gelogenstraft omdat uit latere gegevens blijkt dat zij – behalve Ernst van Wulven – wel degelijk kinderen gehad hebben. Misschien in 1309 erg jong, maar toch.

Op 6 augustus 1295 ruilt Gijsbert II uten Goye, ridder, land met het kapittel van Sint Pieter te Utrecht.¹⁵⁸ Als getuige is aanwezig Elias van Werdenberg, maar volgens het omschrift van zijn zegel was zijn toenaam *Van Werconden*.¹⁵⁹ Hij zegelde met in zijn wapen een omgewende adelaar.¹⁶⁰ In de oorkonde wordt geen gewag gemaakt over een eventuele familierelatie met Gijsbert II uten Goye, ridder. Dit zou normaal gesproken wel te verwachten zijn omdat de in de zoenovereenkomst genoemde Gijsbert V uten Goye, *neef* van Elias van Werconden, een zoon is van de hiervoor genoemde Gijsbert II uten Goye en Margaretha van Teylingen.¹⁶¹

Daarna komt Elias van Werconden nog een paar keer voor, maar veel valt er over hem niet te melden. De laatste vermelding is van 1334 wanneer hij met zijn zoon Elias 5 morgen land, gelegen in de parochie Werkhoven, aan de bisschop overdraagt, waarmee op zijn verzoek Arnoud van IJsselstein wordt beleend.¹⁶²

Zoals blijkt uit de formulering van dit groepje gerechtigden zal heer Werner van der Haar in zijn leven ridder (na 1298) in 1309 al overleden zijn, waarvoor in de plaats zijn kinderen treden. Op 6 februari 1282 treedt hij nog knaap zijnde als getuige op.¹⁶³ Vervolgens blijkt hij in 1285, nu vermeld als Werner heer Willemszoon van der Haar, 28 morgen land, gelegen in Vleuten, en zijn broer Willem 10 morgen land, gelegen in de waard van Harmelen, in leen te hebben gehad van de heren Van Amstel.¹⁶⁴ Op 30 augustus 1298 is er een oorkonde waarbij Gijsbert van Abcoude, ridder, verklaarde dat onder andere Werner van den *Lagher Hare* en Dirk, zijn broer, hem ten behoeve van de graaf van Holland voldaan hebben en hen vrijwaart tegen schade.¹⁶⁵ Vermoedelijk betreft het hier een zoenbrief na de moord op graaf Floris V.

Als kinderen van heer Werner kunnen we aanwijzen Elias van der Haar, die met zijn broer Egbert, vermeld wordt in 1310.¹⁶⁶ Op 13 oktober 1314 is er een uitspraak in verband met ‘Katerinen doit Beren zuster, die die oghen uitghesteke woirden op die Hare, daer si doit of bleif’. Ondanks dat haar magen geen eis ingediend hebben, komt er een zoenovereenkomst tot stand. Omdat haar erfgenaam, haar kind, van tevoren genoeg genomen met een *erfzoen* die hem door Bokel (van der Haar) was beloofd, blijft het wat dat betreft hierbij. Daarbuiten zal voor de maagzoen 60 pond, de voorzoen 30 pond en de verbetering van de bisschop 70 pond, totaal 160 pond, opgebracht moeten worden door Elias van der Haar en Adam, zoon van Hendrik van Cleve. Daarna volgen nadere bepalingen waaruit blijkt dat Bokel een broer van Elias is. Borgen voor Elias zijn onder andere Gijsbert V uten Goye en Egbert van der Haar.¹⁶⁷ De broers Van der Haar worden in 1315 genoemd als borgen voor Gerard van Voorn.¹⁶⁸ Het terugkeren van de naam Elias onder de kinderen van heer Werner van der Haar kan bijna niet

¹⁵⁸ OSU V, no. 2695, d.d. 6-8-1295: ‘Elie de Werdenberch, famuli’.

¹⁵⁹ C. Dekker, *Het kromme rijng gebied in de middeleeuwen* (Zutphen 1983). Met *Werconden* (*Wercunden*) wordt Werkhoven ten westen van de Kromme Rijn bedoeld. Aangezien personen met deze toenaam in de oorkonden vrijwel altijd voorkomen onder *Werconden* is deze spelling aangehouden.

¹⁶⁰ CSN, no. 1354, d.d. 6-8-1295.

¹⁶¹ B. de Keijzer, *De Heren uten Goye*, in: *De Nederlandsche Leeuw* 126 (2019), blz. 160, 163.

¹⁶² Berkelbach van der Sprenkel, *Oorkonden Bisschoppen*, no. 1124, d.d. 12-8-1334.

¹⁶³ OSU IV, no. 2090, d.d. 6-2-1282.

¹⁶⁴ De Keijzer, *Borgen*, blz. 99.

¹⁶⁵ OSU V, no. 2892, d.d. 30-8-1298.

¹⁶⁶ Immink, *Registrum Guidonis*, blz. 80, d.d. 14-6-1310.

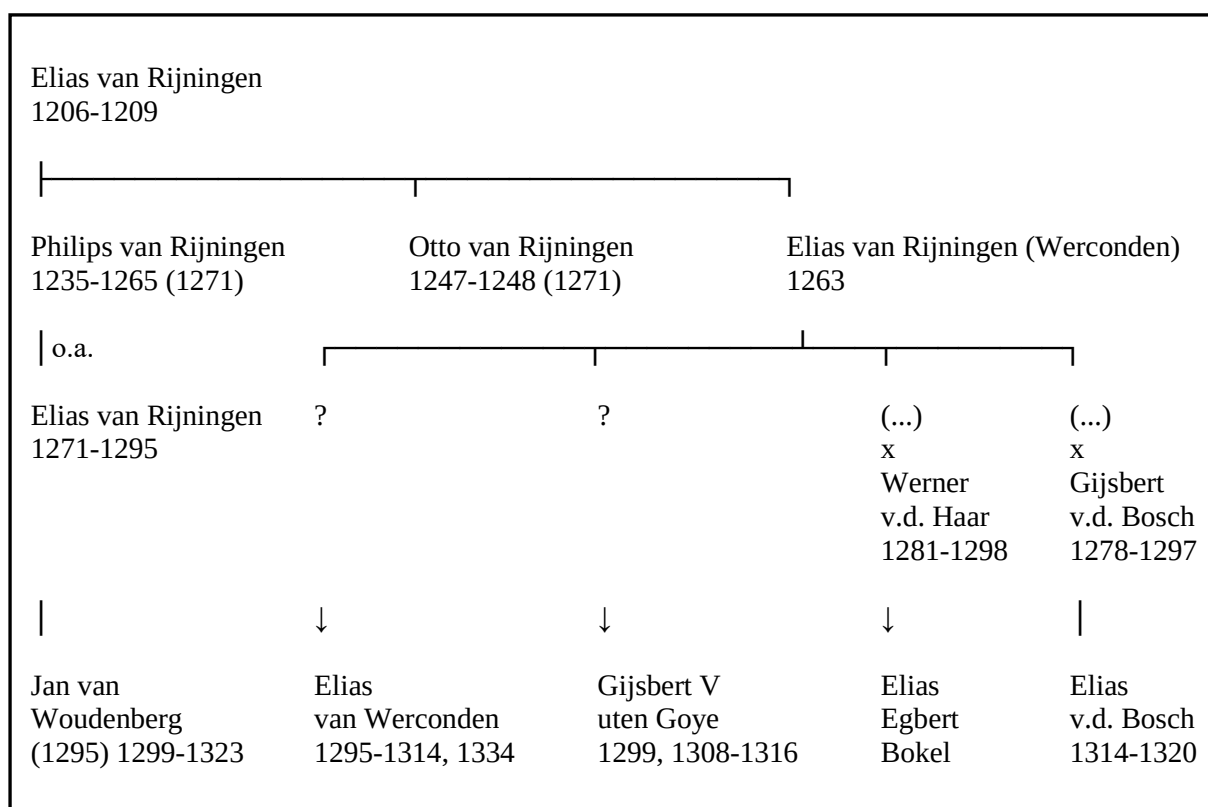
¹⁶⁷ Immink, *Registrum Guidonis*, blz. 125, d.d. 13-10-1314.

¹⁶⁸ Immink, *Registrum Guidonis*, blz. 131, d.d. 1315.

anders betekenen dat – mede in aanmerking nemende dat er ook een Elias van den Bosch is – er sprake moet zijn van een gemeenschappelijke voorvader Elias.

In mei 1258 vermaakten Hugo van Rhenen en zijn echtgenote Wendelmoed, bij gemis aan wettige kinderen, aan de langstlevende hun goederen.¹⁶⁹ Vervolgens stelden zij op 22 juli 1263 de uitvoerders van hun laatste wil aan. Zij verbinden zich tegenover elkaar om na de dood van één van hun niet meer te trouwen. De getuigen zijn onder andere Philips van Rijningen, ridder, Elias van Werconden.¹⁷⁰ De indruk wordt gevestigd dat er tussen de testamentoren en de met naam genoemde getuigen een familieverband aanwezig is, maar zo eenvoudig is het niet. Nog geen twee maanden later treedt namelijk Elias van Rijningen, ridder en drost van bisschop Hendrik, op wanneer deze aan het klooster te Ruinen vergunt goederen, die ze al eerder in erfpacht hadden, in erfpacht te houden.¹⁷¹ Dit leidde tot de veronderstelling dat Elias van Werconden en Elias van Rijningen misschien één en dezelfde persoon zou kunnen zijn. Terwijl op grond van de naamgeving Elias van Rijningen ongetwijfeld een broer van Philips van Rijningen is en als derde zoon vernoemd naar de vader. Die gedachte wordt versterkt doordat Philips de grootvader is van de later in de zoenovereenkomst voorkomende heer Jan van Woudenberg. Philips van Rijningen heeft weliswaar een zoon Elias, maar hij komt pas vanaf 1272 zelfstandig in de bronnen voor. Vorenstaande gegevens leidden tot een overzicht, waarbij Gijsbert V uten Goye als neef van Elias van Werconden is geplaatst en de drie staken terugleiden naar Elias van Rijningen (Werconden), vermeld 1263. De drie partijen zijn ieder een bedrag 10 pond toebedeeld (geneagram 18).

Geneagram 18. Verwantschap tussen de families Van Rijningen en Van Werconden.

¹⁶⁹ OSU III, no. 1441, d.d. mei 1258.

¹⁷⁰ OSU III, no. 1592, d.d. 22-7-1263.

¹⁷¹ OSU III, no. 1594, d.d. 11-9-1263.

Uit het geneagram blijkt dat de aansluiting voor zowel Elias van Werconden als van Gijsbert V uten Goye op Elias van Rijningen, vermeld 1263, problematisch is omdat er te weinig gegevens zijn. Ook het *neefschap* roept de nodige vraagtekens op.

Over de familie Van Werconden is gelukkig toch nog wat meer te vinden. Behalve enkele oudere en onzekere vermeldingen in oorkonden, komt in de jaren 1207/12¹⁷² en 1209¹⁷³ een Elias van Werconden als getuige voor nota bene samen met Elias van Rijningen. De eerste keer wordt hij eerder genoemd en de tweede keer later wat dus niet erg eenduidig is, maar voor ons is van belang dat zij generatiegenoten zijn. In 1225 komt als getuige een Dirk van Werconden voor,¹⁷⁴ die mogelijk de tussengeneratie vormt met de hiervoor eerder vermelde Elias van Werconden in 1263. Deze Elias is ongetwijfeld identiek aan Elias van Werkhoven, die de tienden van de hof te ‘Scarpenborch’ heeft verkocht aan de priorin en convent van het Vrouwenklooster te Oostbroek, op verklaring van de elect Jan. De ongedateerde oorkonde zal daarom verleden zijn tussen 1267 en 1290.¹⁷⁵ Hiermee wordt dus de gelijkschakeling van Elias van Rijningen en Elias van Werconden, beiden vermeld in 1263, teniet gedaan.

In 1295 wordt Elias van Werconden aangeduid met ‘Elias van Werdenburg’. Dit slaat op het bezit van de ridderhofstad Weerdenburg, leenroerig aan de bisschop van Utrecht, gelegen in Werkhoven. In 1379 blijkt dit leengoed in tweeën gesplitst te zijn. De ene helft werd in leen gehouden door ‘Scout Arnd Spronges soen’¹⁷⁶ en de andere helft door ‘Jan van Zuylen heer Stevenszoen’, die het in achterleen hield van heer Jan van Buren. Maar heer Jan van Buren, de oorspronkelijke leenman van de bisschop, had het goed niet tijdig verzocht.¹⁷⁷

Een merkwaardig bericht over het kasteel Weerdenburg mag in dit kader niet onvermeld blijven. In het kort komt het er op neer dat er een Ernst van Wulven zou zijn geweest, die het kasteel Weerdenburg gebouwd heeft, en getrouwd was met een Catharina, of dat Catharina het goed meenam als bruidsschat, en waarna Ernst zich naar het kasteel ging noemen. Het bericht wordt helaas niet ondersteund door een archiefbron of literatuurverwijzing.¹⁷⁸ De vraag is hoe je met een dergelijk bericht moet omgaan en vooral zit er een kern van waarheid in. Als we de informatie beperken tot een vermelding in één of andere voor ons onbekende bron waarin sprake zou zijn van een Catharina van Weerdenburg, dan kunnen we vermoeden dat het hier misschien gaat om een Catharina, die vrouwe van Weerdenburg was, en dus getrouwd met de heer van Weerdenburg. De heer van Weerdenburg is in ieder geval in 1295 Elias van Werconden, maar ook de eerdere Elias, vermeld 1263, 1267/90, zou daarvoor in aanmerking kunnen komen.

Het meest intrigerende punt in het bericht is de naam Catharina. Waarom? Gijsbert V uten Goye heeft voor zover bekend twee kinderen, namelijk zijn opvolger Gijsbert VII uten Goye en Catharina uten Goye, getrouwd met Hendrik van Vianen.¹⁷⁹ De plaats die Catharina uten Goye inneemt in de genealogie Uten Goye riep nogal wat twijfels op omdat Hendrik van Vianen ‘vrij wat ouder was dan zijn vrouw’.¹⁸⁰ Deze opmerking is juist want Hendrik van

¹⁷² OSU II, no. 582, d.d. 1207/12.

¹⁷³ OSU II, no. 590, d.d. 1209.

¹⁷⁴ OSU II, no. 737, d.d. 1225.

¹⁷⁵ OSU V, no. 3101 (1732bis), d.d. 1267/90.

¹⁷⁶ Maris, Lenen Nedersticht, blz. 433 (leen 459).

¹⁷⁷ B. de Keijzer, *De oudste lijst van leenmannen van de bisschop van Utrecht 1379* (Hilversum 2015), blz. 52.

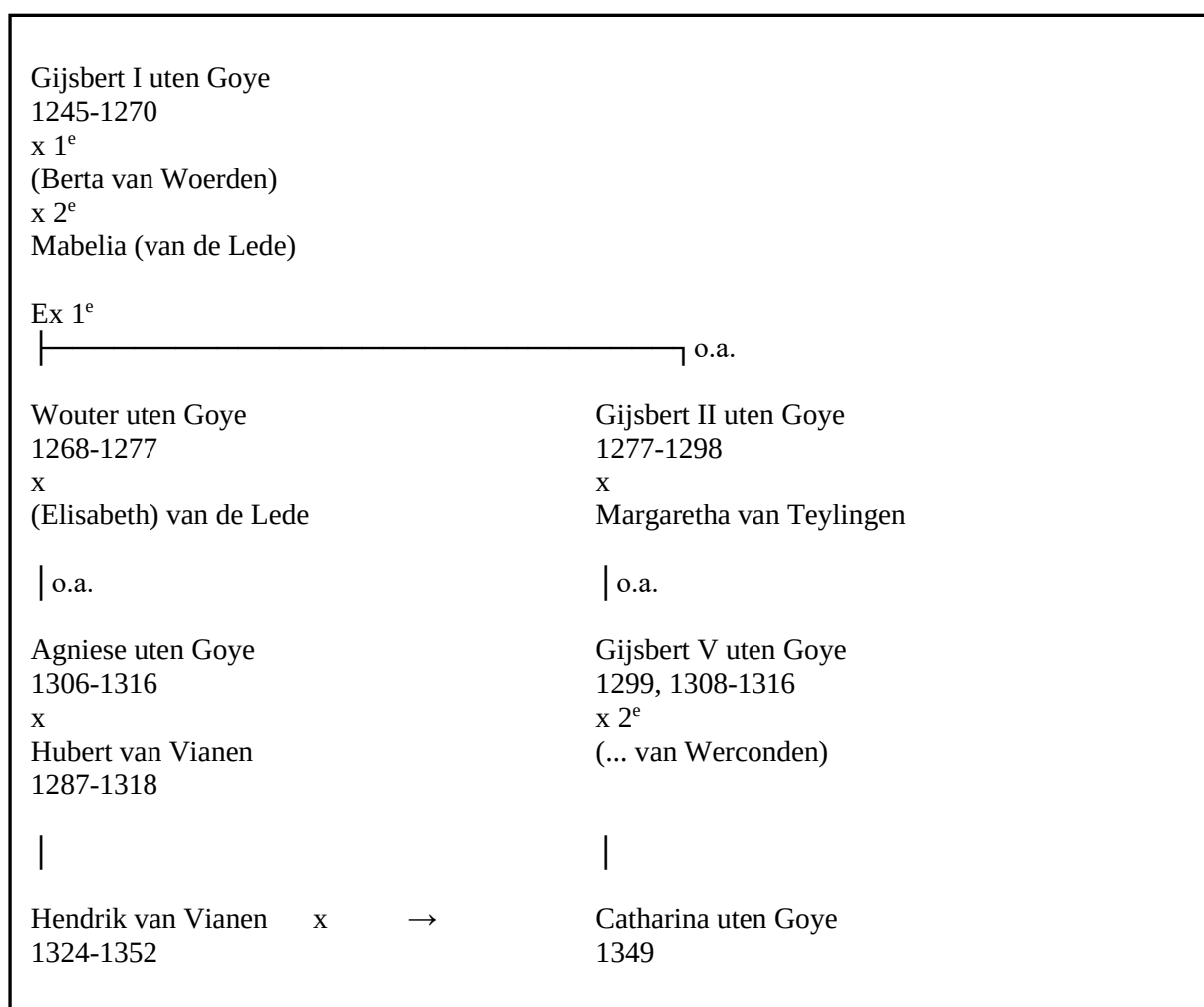
¹⁷⁸ B. Olde Meierink e.a., *Kastelen en ridderhofsteden in Utrecht* (Utrecht 1995), blz. 475.

¹⁷⁹ De Keijzer, Uten Goye, blz. 166-167.

¹⁸⁰ Hans Toll en R. Fruin Th.Azn., *De heeren van het Gooi en Langerak tot het jaar 1375*. [Vertaling en bewerking van een in het Frans gesteld opstel van Hans Toll (Stockholm) door R. Fruin Th.Azn. (met

Vianen, zoon van Hubert van Vianen en Agniese uten Goye, komt al zelfstandig voor vanaf 1324. Het is daarom niet uitgesloten dat hij een eerder huwelijk is aangegaan om daarna te trouwen met een jongere vrouw, die zijn verwante was (geneagram 19).

Geneagram 19. Familieverwantschap tussen Hendrik van Vianen en Catharina uten Goye.

Het eerdere huwelijk van Hendrik van Vianen blijkt uit de volgorde van de namen van zijn zoons. Dek noemt in zijn publicatie een Hubert van Vianen, vermeld in 1330.¹⁸¹ Weliswaar zonder bronvermelding, maar het rijmt met een eerder huwelijk en de volgorde van de naamgeving van de zoons. De Hubert uit 1330 zal daarom op jonge leeftijd overleden zijn. De later voorkomende Hubert van Vianen, onder andere vermeld in 1368, zal uit het tweede huwelijk stammen.¹⁸²

Met zekerheid valt vast te stellen dat Gijsbert VII uten Goye stamt uit een huwelijk tussen Gijsbert V uten Goye en een dochter van Hubert III Schenk van Beusichem.¹⁸³ Voor Catharina is dit niet zeker. Temeer daar haar voornaam aan vaderskant ontbreekt, maar ook bij de familie

afbeeldingen buiten de tekst)], in: *Verslagen en Mededeelingen van de Vereeniging tot uitgave van der bronnen van het oude vaderlandsche recht* jrg. 5 (1906), blz. 162; Vermast, Uten Goye (1949), kol. 381-382.

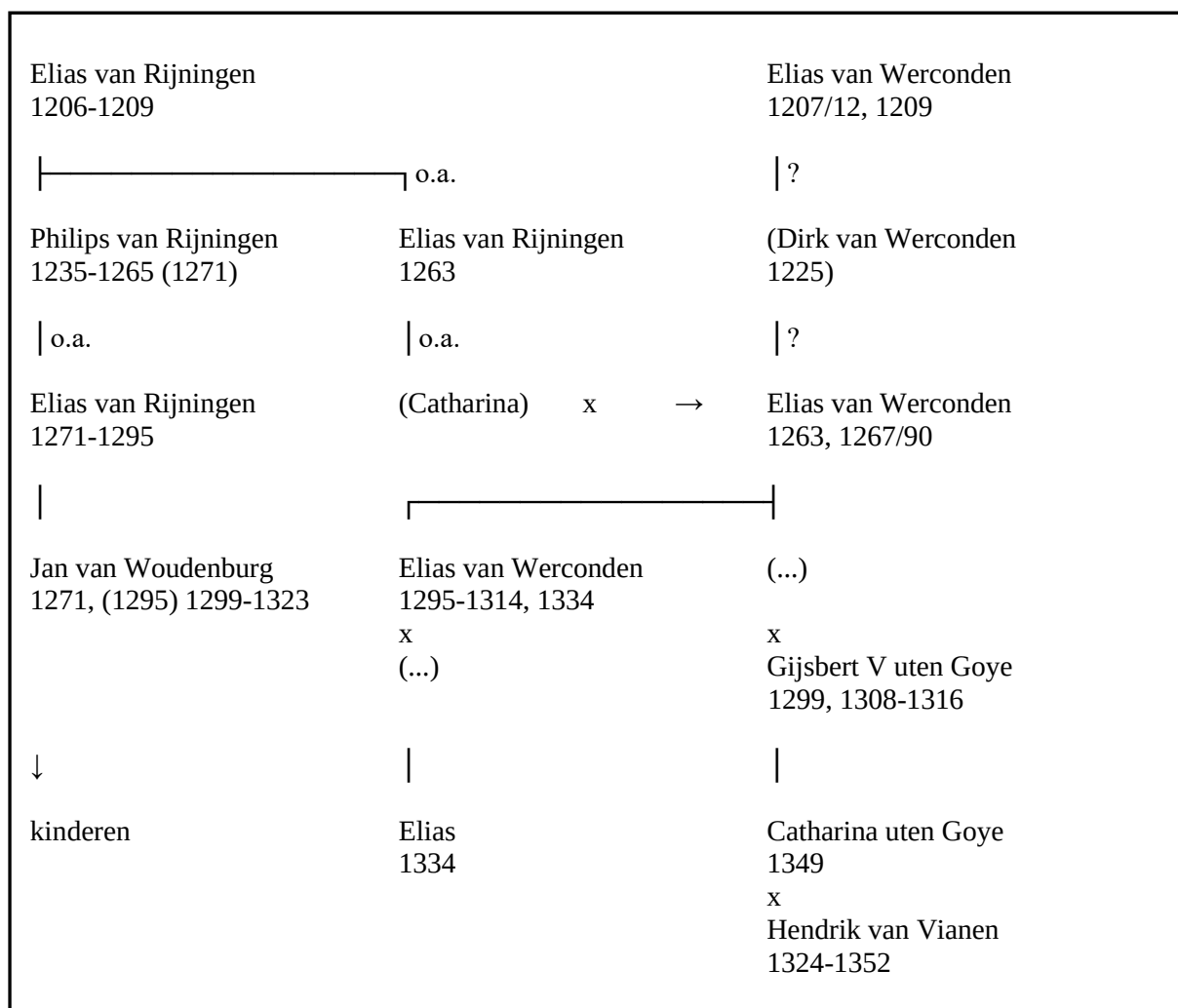
¹⁸¹ A.W.E. Dek, De adellijke geslachten Van Culemborg en Van Vianen, stammende uit de heren van Bosinchem, alsmede de uit de Van Culemborg's spruitende heren van Boxmeer, in: *De Nederlandsche Leeuw* jrg. 92 (1975), kol. 127.

¹⁸² R. Fruin e.a., *Catalogus van het Archief der Heeren van Montfoort* (Utrecht 1920), no. 82, d.d. 9-4-1368.

¹⁸³ De Keijzer, Uten Goye, blz. 167.

van Beusichem onbekend is. Dit heeft tot de gedachte geleid dat haar naam afkomstig is uit een andere familie ofwel de naam van haar moederlijke grootmoeder ingeval van een tweede huwelijk van Gijsbert V uten Goye. Kortom, de veronderstelling is dat hij een tweede huwelijk is aangegaan met een zuster van Elias van Werconden. Chronologisch is er geen bezwaar tegen deze hypothese. Ook zou de doorlopende namenreeks Elias in de familie Van Werconden er mee verklaard kunnen worden door een vernoeming naar de moederlijke grootvader met de kanttekening dat in het laatste kwartaal van de dertiende eeuw soms de oudste zoon in plaats van de derde zoon naar de vader werd vernoemd. Zonder nieuwe aanwijzingen, tegen of voor, blijft het een aantrekkelijk hypothese (geneagram 20).

Geneagram 20. De verwantschap tussen de families Van Rijningen en Van Werconden.

In de weg staat nog het *neefschap* in die zin als we uitgaan van de betekenis die er tegenwoordig aan wordt gehecht en bij het opstellen van een genealogisch overzicht in eerste instantie het uitgangspunt vormt. We moeten echter rekening houden met het verschijnsel dat het begrip neef en nicht in de middeleeuwen ook in andere situaties werd gehanteerd, zoals kleinzoon/nicht, bloedverwant, vriend en bekende.¹⁸⁴ Bij nader inzien blijkt dat Gijsbert V uten Goye inderdaad een verre neef was, maar dat komt in de volgende paragraaf aan de orde.

¹⁸⁴ J. Verdam, *Middelnederlandsch Handwoordenboek*. Ongewijzigde herdruk uit 1976 ('s-Gravenhage 1932), blz. 384.

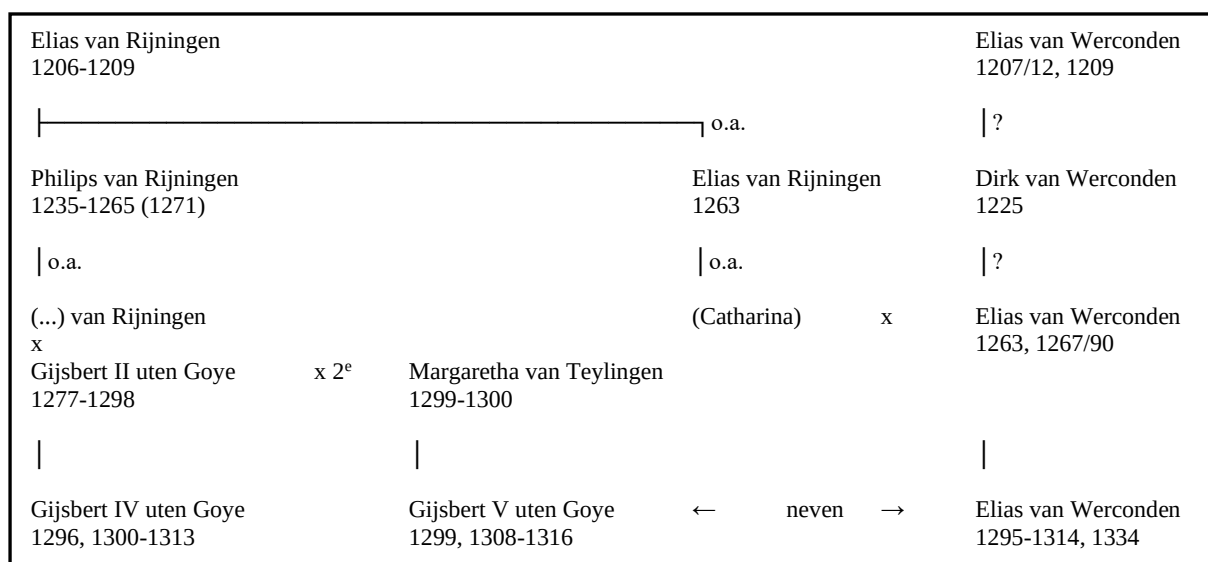

[6] ‘heer Uten Goye’

Behalve Gijsbert V uten Goye, hiervoor genoemd, is ook de heer van Uten Goye gerechtigd in de zoenovereenkomst met dien verstande dat er op één of andere manier een familierelatie moet zijn met Philips van Rijningen, omdat door de vermelding van diens kleinzoon Jan van Woudenberg als laatste van de drie overgebleven gerechtigden daarmee zowel de heer van Uten Goye als heer Gijsbert van IJsselstein ingesloten worden ten opzichte van de vorige groep, namelijk de drie staken uitgaande van Elias van Rijningen, die daarom niet anders kan zijn dan een jongere broer van Philips wat hiervoor al is geconcludeerd. Ook het bedrag van 10 pond, dat de drie laatst vermelde heren ieder krijgen, staat deze gedachte niet in de weg.

Gijsbert IV uten Goye, heer van Goye, was de oudste zoon van Gijsbert II uten Goye en na analyse een dochter van Philips van Rijningen.¹⁸⁵ Een bevestiging van dit huwelijk valt te halen uit een geheel andere familierelatie. In 1288 wordt Hubert van Cats vermeld als hij zijn hof, genaamd ‘De Wosthof, in Bennekom aan het kapittel van Sint Jan verkoopt.¹⁸⁶ Eén van de borgen is Philips, genaamd Spiering, waarvan met zekerheid vast te stellen is dat hij een kleinzoon is van Philips van Rijningen. Bij de zoenovereenkomst, die na doodslag van Kerstiaen, de broer van (Philips) Spiering, in 1315 tot stand komt, komen onder andere Gijsbert V uten Goye en Gijsbert van Cats als borgen voor.¹⁸⁷ Gijsbert IV uten Goye, en diens jonge zoon Gijsbert, waren toen al overleden,¹⁸⁸ zodat Gijsbert V uten Goye als borg optrad.

Met de vaststelling dat Gijsbert II uten Goye in eerste echt is getrouwd met een dochter van Philips van Rijningen wordt in overeenstemming daarmee Gijsbert V uten Goye een neef van Elias van Werconden genoemd. Gijsbert V is echter een aanverwant, zodat hij zonder bezwaar met een zuster van Elias kon trouwen. De betiteling vormt echter wel een welkome bevestiging over de ontwikkelde genealogische samenhang (geneagram 21).

Geneagram 21. De samenhang tussen de families Van Rijningen en Werconden in relatie tot Uten Goye.

¹⁸⁵ De Keijzer, Uten Goye, blz. 160.

¹⁸⁶ OSU IV, no. 2344, d.d. 29-7-1288.

¹⁸⁷ Immink, Registrum Guidonis, blz. 136-137, d.d. 1315.

¹⁸⁸ De Keijzer, Uten Goye, blz. 164.

[7] ‘heer Gijsbrecht van IJsselstein met zijn kinderen’

Over Gijsbert van IJsselstein is zoveel bekend, dat er met geen enkele mogelijkheid noch via zijn ouders noch via zijn vrouw, Berta van Heukelum, een verwantschapsrelatie te bespeuren valt met Philips van Rijningen.¹⁸⁹ Een mogelijkheid is dat hij als *stiefzoon* van Johanna, de tweede vrouw van zijn vader Arnoud van Amstel, met zijn kinderen gerechtigd is. Alleen is het dan niet duidelijk waarom de andere kinderen niet genoemd worden. Een mogelijkheid is dat Gijsbert de andere kinderen na het overlijden van zijn vader uitgekocht heeft, maar zekerheid daarover is er niet. Dat een stiefzoon gerechtigd is, is niet nieuw. Ook Simon van Benthem deelt als stiefzoon mee in het zoenbedrag. Qua generatie zou Johanna een dochter kunnen zijn van Philips van Rijningen.

[8] ‘heer Jan van Woudenberg met zijn kinderen’

Met heer Jan van Woudenberg zijn we weer op vertrouwd terrein aanbeland. Hij werd in 1271 voor het eerste vermeld als zoon van Elias van Rijningen, toen hij door graaf Dirk van Kleef, die hem zijn bloedverwant noemt, ontslagen werd als dienstman en meteen werd overgedragen aan de Utrechtse kerk.¹⁹⁰ Hij zal op dat moment erg jong geweest zijn, want zijn vader komt daarna in de jaren 1272¹⁹¹-1295,¹⁹² ridder zijnde, nog voor. Elias zelf werd voor het eerst vermeld samen met zijn vader Philips in een lijst van leenmannen van de graaf van Gelre, te dateren begin 1271.¹⁹³ Philips van Rijningen wordt genoemd van 1235¹⁹⁴ tot en met 1265¹⁹⁵ (vanaf 1240 ridder) en zoals hiervoor vermeld in 1271. Hij is ongetwijfeld een zoon van Elias van Rijningen, vermeld 1206¹⁹⁶-1209.¹⁹⁷

Philips had ook nog een dochter, getrouwd met Hendrik, heer van Almelo, ridder. Hendrik testeerde op 26 juli 1272 waarbij hij zijn drie jongste zoons, Hendrik, Philips en Arnoud, goederen toeweest. Na zijn overlijden zou *Volsedis*, de moeder, het vruchtgebruik daarvan hebben.¹⁹⁸ Op 24 augustus 1293 verklaarde Jan, bisschop van Utrecht, dat Philips van Almelo, knaap, zoon van de overleden Hendrik, heer van Almelo, ridder, met zijn broer Arnoldus, kanunnik van Oldenzaal, en hun moeder *Aleid*, samen enige goederen uit de nalatenschap van Hendrik in leen van de Utrechtse kerk bezitten.¹⁹⁹ De oudste broer, Hendrik, zal dus in de tussentijd overleden zijn. Opvallend is dat de naam van de moeder in 1272 geschreven wordt als *Volsedis*²⁰⁰ en in 1293 als *Aleydis*. Vervolgens verklaarde Jan van Woudenberg, ridder, op 25 april 1313 dat hij aan zijn neven Philips van Almelo, proost van Oudmunster, en diens broer Arnoud, kanunnik Ten Dom, zijn erfgoed in ‘Cattenbroec’ als behorende tot hun moederlijk erfdeel heeft overgedragen met dien verstande dat indien Jan of de bewoners van het huis Woudenberg dat goed voor 200 pond op alle Sint Petersmissen tot 1 maart 1314 mogen lossen.²⁰¹ Het feit dat beide neven in de geestelijke stand zijn getreden brengt met zich mee dat zij niet genoemd worden als rechthebbenden (geneagram 22).

¹⁸⁹ De Keijzer, Borgen, blz. 87.

¹⁹⁰ OSU IV, no. 1794, d.d. 26-2-1271.

¹⁹¹ OSU IV, no. 1828, d.d. 1-7-1272.

¹⁹² OSU V, no. 2668, d.d. 30-1-1295.

¹⁹³ OSU IV, no. 1791, d.d. najaar 1270. Beter te dateren op het voorjaar 1271.

¹⁹⁴ OSU II, no. 883, d.d. 19-5-1235.

¹⁹⁵ OSU III, no. 1677, d.d. 10-10-1265.

¹⁹⁶ OSU II, no. 572, d.d. 1206.

¹⁹⁷ OSU II, no. 590, d.d. 1209.

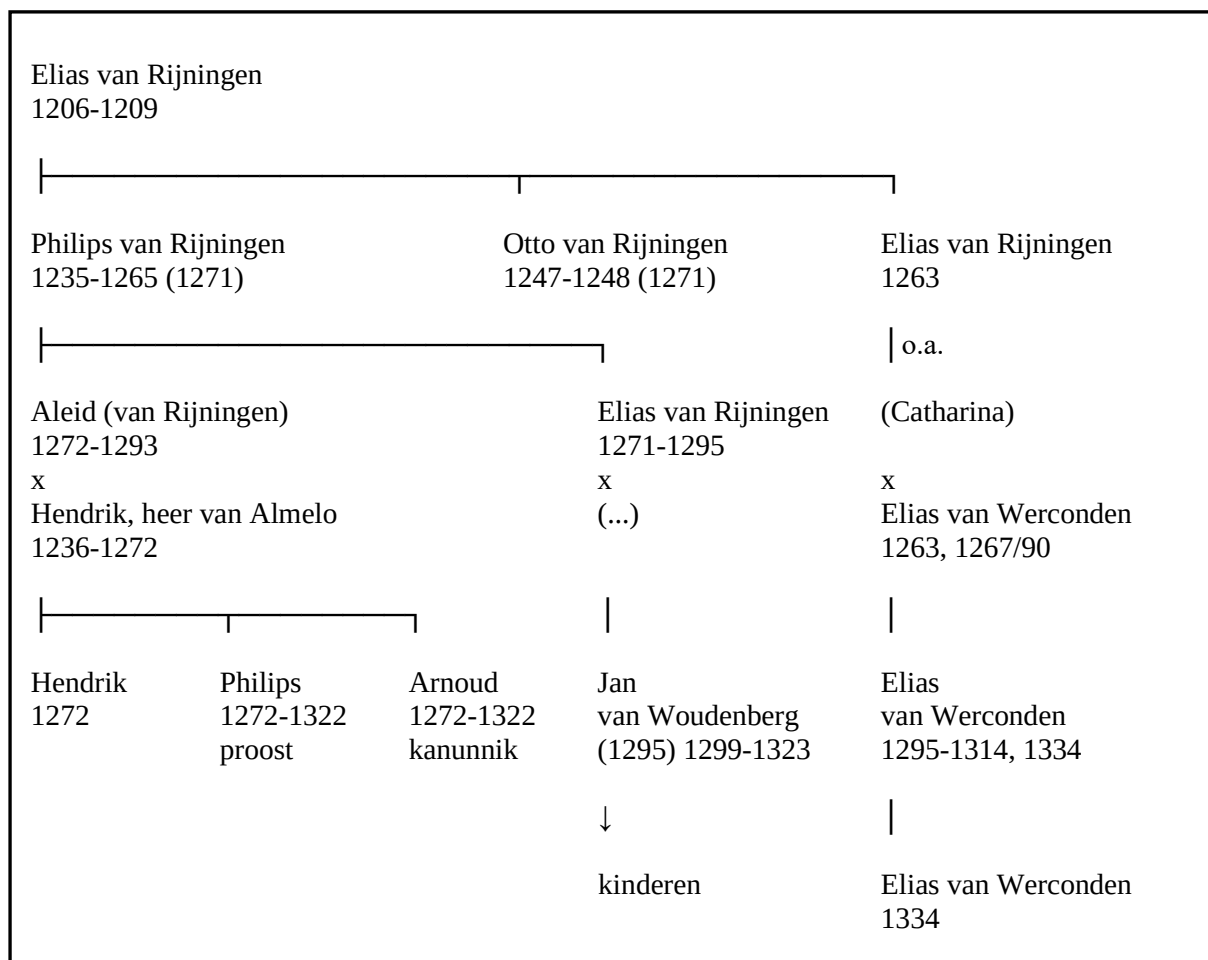
¹⁹⁸ OOV III, no. 320, d.d. 26-7-1272.

¹⁹⁹ OOV II, no. 441, d.d. 24-8-1293.

²⁰⁰ Ter Kuile noemt en blijft haar ten onrechte ‘Volsedis van Woudenberg’ noemen.

²⁰¹ OOV III, no. 626, d.d. 25-4-1313.

Geneagram 22. De genealogie Van Rijningen.

Tot zover levert de genealogie Van Rijningen (Woudenberg) behoudens de nazaten van Elias van Rijningen, vermeld 1263, op het eerste oog geen vraagtekens op over de inpassing van de rechthebbenden. Maar dat is schijn, want er waren nazaten van Philips van Rijningen die niet genoemd worden. Ook de nazaten van Otto van Rijningen, ridder, vermeld 1247²⁰²-1248,²⁰³ delen om één of andere reden niet mee.

Er is namelijk een ongedateerde akte waarin onder andere genoemd worden: ‘Jan, haren Otten sone van Ryninghen, Elyas zijn broder, Quade Dieric zijn broder’.²⁰⁴ Het is zeer aannemelijk dat zij kinderen zijn van heer Otto van Rijningen en vertegenwoordigen een tussengeneratie. Temeer daar op 17 januari 1317 een Otto van Rijningen borg is voor Jan van Woudenberg, zoon van heer (Hendrik) Borre van Amerongen.²⁰⁵ Hoewel het optreden van Otto vrij laat is, hebben we hier ongetwijfeld te doen met een gelijknamige kleinzoon. Behalve Otto van Rijningen is ook Elias (van Amerongen) een broer van voornoemde Jan van Woudenberg borg. De optredende borgen wijzen op een familieverwantschap van heer (Hendrik) Borre van

²⁰² OSU II, no. 1134, d.d. 19-7-1247.

²⁰³ OSU II, no. 1174, d.d. 8-7-1248.

²⁰⁴ Immink, Registrum Guidonis, blz. 154.

²⁰⁵ Immink, Registrum Guidonis, blz. 210, d.d. 17-1-1317.

Amerongen, vermeld 1286²⁰⁶-1317/22²⁰⁷ (vanaf 1314 ridder) met de familie van Rijningen. Hij zal getrouwd zijn met een dochter van Elias van Rijningen, 1271-1295.

Conclusie en slotbeschouwing

Ondanks dat het genealogisch onderzoek hier en daar steunt op een hypothese is er een duidelijk herkenbaar patroon ontstaan. Alle rechthebbenden kunnen in twee onafhankelijke families, namelijk Van Wulven en Van Rijningen, ondergebracht worden. Daarbij blijkt de volgorde nauwgezet gevolgd kan worden wat de bewijskracht ten goede komt.

Dat aangetrouwde familieleden tot de familieclan werden gerekend is niet nieuw, maar dat ook stiefzoons en hun eventuele kinderen in deze casus tot de rechthebbenden behoorden is – voor zover bekend – een nieuw verschijnsel. Interessant is ook dat leden van de familie, die in de geestelijke stand waren getreden, werden uitgesloten. Daarnaast blijkt dat er behoorlijk wat familieleden te zijn die geen genoegdoening hebben gekregen wat niet te verklaren valt. Opvallend is wel dat er per familiegroep steeds sprake is van drie staken. Was er soms sprake van een limitering in de toewijzing? In ieder geval lijkt wel een voorwaarde te zijn geweest dat de rechthebbenden (wettige) kinderen hadden ook al worden ze niet met naam genoemd.

In het begin is al aangegeven, dat er geen bevredigende en vooral logische oplossing kon worden gegeven, hoe nu de rechthebbenden in relatie stonden tot Ernst van den Bosch, die in of voor 1309 is doodgeslagen. Het zoeken naar familieverbanden uitgaande van de vier vierendelen of andere ingenieuze constructies liepen allen vast. Het genealogisch onderzoek heeft echter aangetoond dat de gidsnaam Elias uiteindelijk de richting heeft bepaald waar de oplossing lag. In geneagram 17 is een huwelijk tussen Gijsbert van den Bosch, de vader, en een dochter van Elias van Rijningen verondersteld om aannemelijk te maken dat Elias van den Bosch, stellig de jongste van de vier zoons, naar de moederlijke grootvader is vernoemd. De andere twee zoons (Egbert en Ernst) van Gijsbert van den Bosch stammen zonder enige twijfel uit een eerder huwelijk. Deze echtgenote zal dan op grond van de geconstateerde tweedeling herkomstig zijn uit de familie Van Wulven. Moeilijker ligt de toewijzing voor Gijsbert van den Bosch, vermeld 1309-1316, zelf. Op grond van de borgen, die in 1314 genoemd worden,²⁰⁸ lijkt het er op dat hij eveneens uit het tweede huwelijk stamt. Daarmee wordt niet uitgesloten dat uit het eerdere huwelijk (tussen Egbert en Ernst) ook een zoon met de naam Gijsbert is geboren. Deze Gijsbert zal dan in die visie op jonge leeftijd zijn overleden.

Bij de verdere invulling kwam de volgende vermelding in het Nederland's Adelsboek van 1906, waarin de stamreeks van de familie Van Hardenbroek is gepubliceerd, weer naar boven: 'Gijsbert van Wulven, bouwde Hardenbroek in 1260, 1^e heer van Hardenbroek, tr. Aleid van Sterkenburg, dr. van Gijsbert van Wulven, heer van Sterkenburg'.²⁰⁹ Dat deze informatie ontleend is aan oorkonden, kan helaas niet worden aangetoond. Echter een kern van waarheid is er wel in opgesloten zeker indien we de eerstgenoemde Gijsbert van Wulven vervangen voor Ernst van Wulven, vermeld 1266, 1271-1295, dan valt ineens alles op zijn plaats. Niet alleen kan daarmee de dubbele familieverwantschap aangetoond worden, maar ook de herkomst van de naam Gijsbert, namelijk vernoeming naar de moederlijke grootvader, in het nageslacht van Ernst van Wulven. De kinderen van Ernst van Wulven, vermeld 1227-1260, ontvangen in totaal 135 pond, terwijl de kinderen van Ernst van Wulven, vermeld 1266, 1271-1295, vanwege de dubbele familieverwantschap twee maal zoveel ontvangen, namelijk 275 pond.

²⁰⁶ OSU IV, no. 2283, d.d. 13-7-1286.

²⁰⁷ Immink, Registrum Guidonis, blz. 244, d.d. 1317/22.

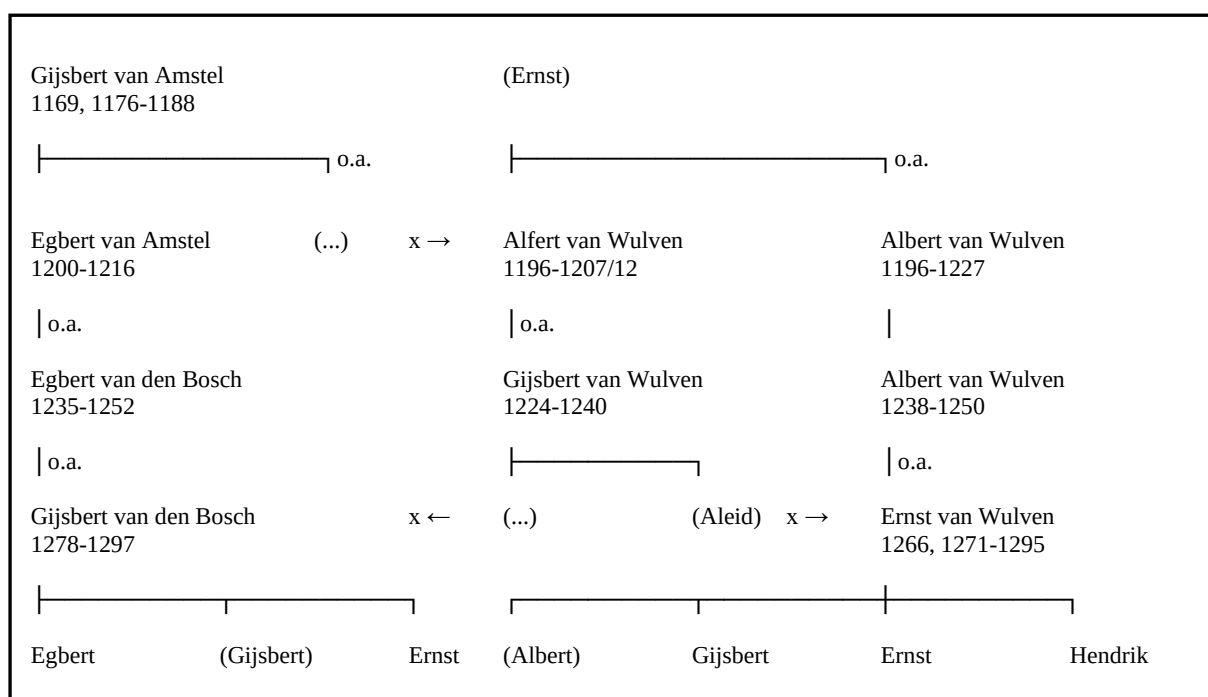
²⁰⁸ Immink, Registrum Guidonis, blz. 119-120.

²⁰⁹ Nederland's Adelsboek 4 (1906), blz. 173.

Deze stelling wordt verder ondersteund indien we ervan uitgaan dat de eerste vrouw van Gijsbert van den Bosch eveneens een dochter is van Gijsbert van Wulven, vermeld 1238-1250. Bovendien treedt Gijsbert van den Bosch in de jaren 1285 en 1288 als borg op voor Gijsbert van Amstel en Herman van Woerden. Tot nu toe is er van uitgegaan dat hij de jongste linie van het geslacht Van Amstel vertegenwoordigde, maar hij kan in die situatie evengoed de staak van Gijsbert van Wulven gerepresenteerd hebben.

Het enige wat hiertegen pleit is dat Ernst van Wulven en Gijsbert van den Bosch beiden met een achternicht zijn getrouwd. Voor het aangaan van een huwelijk in de vierde graad moest in principe dispensatie worden verleend. Brom heeft de pauselijke archieven in Rome wat dat betreft tot 1378 nagegaan. Pas vanaf 1285 treffen we huwelijksdispensaties aan.²¹⁰ Ondanks deze kanttekening met betrekking tot het ontbreken van een huwelijksdispensatie – als ze er überhaupt geweest zijn of herkent in de pauselijke archieven – ziet het ernaar uit dat Ernst van Wulven en Gijsbert van den Bosch zwagers zijn geweest (geneagram 23).

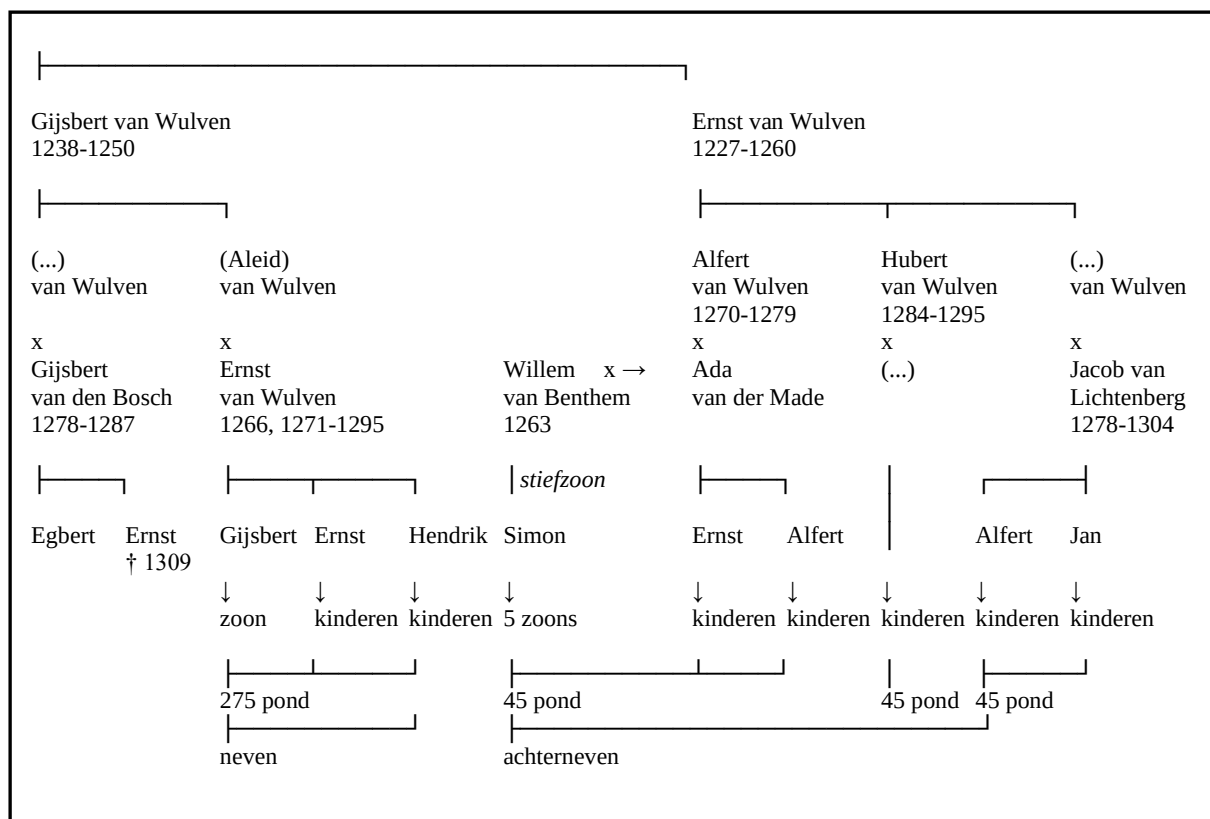

Geneagram 23. De familierelatie tussen Gijsbert van den Bosch en Ernst van Wulven.

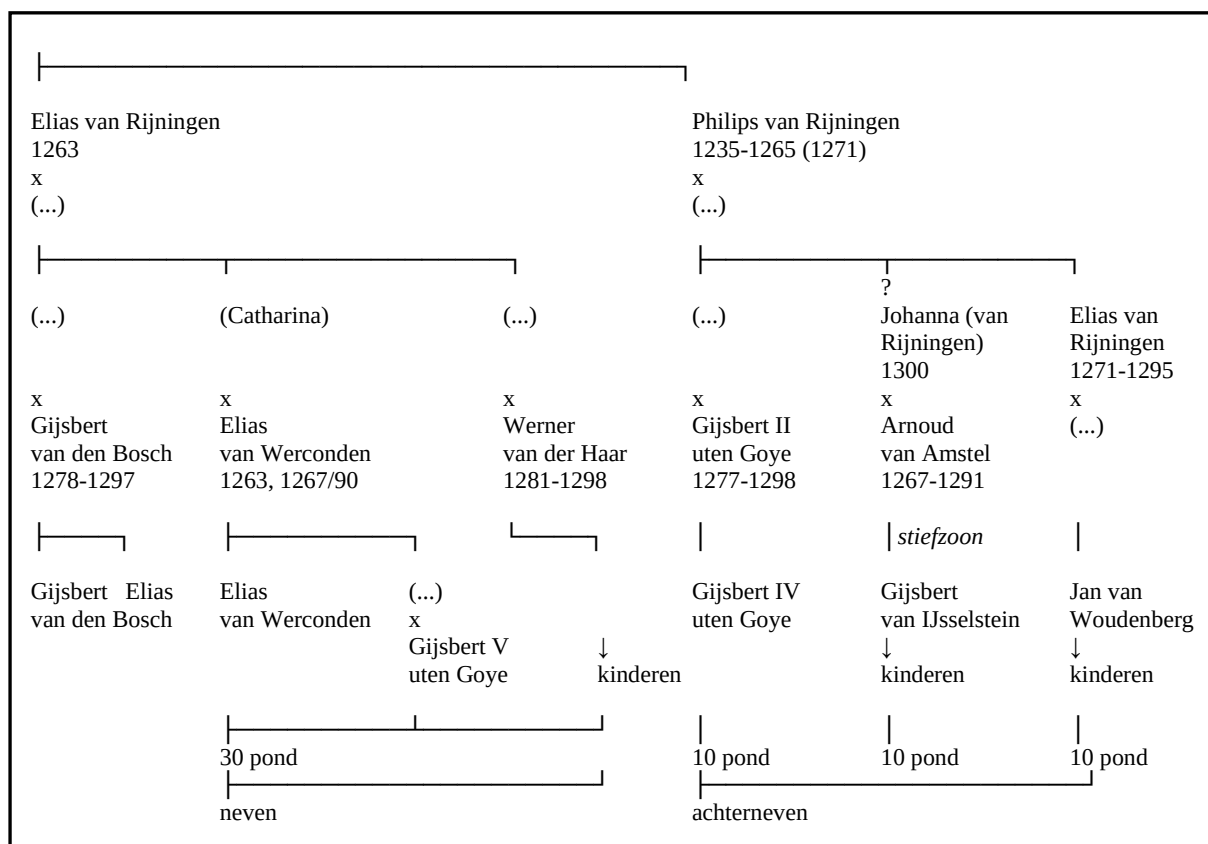
Met de veronderstelde huwelijksallianties blijkt de verdeling van het zoengeld over de twee groepen rechthebbenden logisch en eenduidig te verklaren zijn wat in feite ook opgevat kan worden als een bevestiging van de veronderstelde familieverbanden. De eerste groep rechthebbenden, de familie Van Wulven, betreft de familie van de *moeder* van Ernst van den Bosch en omvat eerst de neven en daarna de achterneven (geneagram 24). De tweede groep rechthebbenden, de familie Van Rijningen, betreft de familie van de *stiefmoeder* van Ernst van den Bosch en omvat eerst de neven en daarna de achterneven (geneagram 25).

²¹⁰ Brom, Bullarium Trajectense, no. 358, d.d. 18-7-1285.

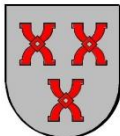
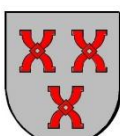
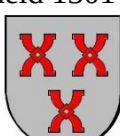
Geneagram 24. De zijde van de moeder.

Geneagram 25. De zijde van de stiefmoeder.

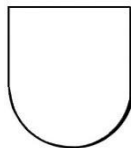
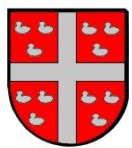

Bijlage I

336/337 Roelof II de Rover van Rode vermeld 1262 tr. Odilia van Montfoort 	338/339 Sweder van Beusichem vermeld 1248-1284 tr. (...) van Lichtenberg 	340/341 Willem, graaf van Holland graaf 1234-1256 tr. 25-1-1252 Elisabeth van Brunswijk 	342/343 N.N. vermeld tr. N.N.
168 Hendrik II van Montfoort vermeld 1262-1298 tr. (huwelijkscontract) 12-3-1262	169 Elisabeth van Beusichem vermeld 1262 	170 Floris, graaf van Holland graaf 1256-1296 in bastaardij bij	171 'een dochter van Engeland'
84 Sweder I van Montfoort vermeld 1301-1329 tr. 2 ^e	85 Catharina van Holland vermeld 1296, 1301-1328 		
42 Willem van Montfoort, heer van Nesse, vermeld 1323-1339 tr. Catharina van de Nesse vermeld 1321, 1352			

Bijlage II

344/345 Ernst I van Wulven vermeld 1227-1260 tr. (...) van Everdingen 	346/347 IJsbrand van der Made vermeld 1260 tr. Hadewich van Maarland 	348/349 Simon van Haarlem vermeld 1245-1280 tr. Beatrix van Teylingen 	350/351 N.N. tr. N.N.
172 Alfert II van Wulven vermeld 1271-1279 tr.	173 Ada van der Made vermeld 265 	174 Willem van Haarlem vermeld 1280-1317 tr.	175 Catharina (...) vermeld 1290
86 Alfert III van Wulven (van der Horst) vermeld 1296-1317 tr.		87 Hadewich (Heilwig) van Haarlem vermeld 1317 (postuum) 	
43 Catharina van de Nesse vermeld 1321, 1352 tr. Willem van Montfoort, heer van Nesse, vermeld 1323-1339			

Bijlage III

De zoenovereenkomst van 12-11-1309.²¹¹

Dits mijns heren seggen van Arest doit van den Boske, als van dien zessen, diit mijn heer ghekeert hebben, alse Symon Engbrecht, Gert van der Vlinderhoeve, Gert Stenekijn, Thomaes veren E(l)sbiene sone, Gert Coernekiijn, Alebaren die Bonte, dat die zoene costen sal vijfhondert pont ende vijftich pont suarter tornoysen, ienen coninxtornoys voir xvi d. oft enen hollandschen voir ii d. Des sal hebben Arest van Starkenbergh ende Henric, zijn broder, met haren kinderen tueehondert pont ende vijf ende tseventich pont. Ende hiirmedi sullen si stillen haers broder sone heren Gizebrechts. Ende des sal hebben Symon van Benthem met zinen vijf soenen vijf ende viertich pont. *Ende des sel hebben*²¹² Arest sone van Wlven ende Alfaers kinder van Wlven;²¹³ ende Hubrechts kinder van Wlven vijf ende viertich pont; ende Alfaert van Lichtenbergh ende Jan, zijn broeder, met haren kinderen vijf ende viertich pont. Elyaes van Werconden ende Gizebrecht uten Goy, zijn neve, sullen hebben dertich pont, daermedi sullen si stillen heren Werneers kinderen van der Hare. Ende die heer uten Goy sels hebben tien pont, ende haer Gizebrecht van Yselstein met zinen kinderen tien pont, ende haer Jan van Woudenbergh met zinen kinderen tien pont, ende Henric Hughelijns sone vijf pont. Ende die heer sals hebben lxxv pont. Ende dit ghelt sel men betalen te dreen daghen. Die eerste dach sel wesen Sente Pontiaens daghe naestcomende,²¹⁴ die ander dach des Sonendaghes in Grote Vastelavont daer naest,²¹⁵ die derde dach des Sonendaghes na Paesken daernaest.²¹⁶ Ende dit ghelt sel men betalen te Dietsken huse bi Utrecht. Ende ten middelsten daghe sel men voirval doen met ccc mannen ende die closteren winnen tuisken Noede ende Bodegraven, alse zede ende woent is, ende si sullen winnen v^c zielemissen. Ende alle dieghene, diet ghelt opboren, die sullen weder overviede²¹⁷ doen, alse woent is in den lande van Utrecht. Ende van desen voirghenoemden ghelde sellen ghelden Symon Engbrecht, Gert van der Vlinderhoeve ende Gert Stienekijn dreehondert ende xii½ pont, ellic zine grote met zinen maghen. Ende Thomaes veren Elsbiene soen, Gert Coernekiijn ende Alebaren die Bonte sullen ghelden cc lb. xxxvii½ lb. ellic zine grote met zinen maghen. Ende ware enich stoit²¹⁸ onder, dat houden wi an ons te verclaren. Ende et sel gehevreit wesen toit acht daghe toe na den lesten daghe, alse deze zoene ghesproken is te betalen. Feria iii^a post Martini.

Dit sijn die borghe van Arnts doit van den Boske, van der zoene, die wi daerof gheseghet hebben.

- Gerts borghe van der Vlinderhoeve: Sueder van Montforde ende Adaem van den Zile.
- Symon Engbrechts so(ne) borghe: Kerstans van Lynscoten ende Bartout Spayaert.
- Alebarens Borghe: Alebaren Henrix Abijns sone ende Hughe Hildewaer sone.
- Gerts Stienekijns borghe: Gert Loef ende Jacop veren Luden sone.
- Gerts Cornekijns borghe: Gizebrecht Henrix sone ende Dieric Hillen sone.
- Thomaes borghe: haer Jan van Lynscoten, Florens die Onledeghe.
- op Thomaes: Gert van Ameronghen ende Vastræt Baers sone.

²¹¹ Immink, Registrum Guidonis, blz. 70-72.

²¹² Het cursief geplaatste tekstgedeelte is op grond van het uitgevoerde genealogisch onderzoek vermoedelijk onjuist. Er had moeten staan: 'Daermedi sullen si stillen'.

²¹³ Deze interpunctie staat niet in de gepubliceerde akte en is door de auteur toegevoegd.

²¹⁴ Woensdag 14 jan. 1310.

²¹⁵ Zondag 8 maart 1310.

²¹⁶ Zondag 26 april 1310.

²¹⁷ Bedoeld zal zijn: 'oervede'.

²¹⁸ Met de betekenis van: 'tegenstand'.

Verwijzingen naar gedrukte bronnen en literatuur

Codex diplomaticus Neerlandicus. Tweede serie 1851-1862. Uitgegeven door het Historisch Genootschap te Utrecht. [CDN]

Corpus Sigillorum Neerlandicorum. *De Nederlandsche zegels tot 1300* ('s-Gravenhage, 1937-1940). [CSN]

Necrologium van de Abdij Egmond (kalender van begunstigers), in: *Huiszittend Leeven II-1* (Amsterdam, 1812), blz. 90-140. [Necrologium Abdij Egmond]

Necrologium der Sint Servaas-abdij te Utrecht, in: *Archief voor de geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht*, 27^e deel (1901). [Necrologium Sint Servaas]

J.W. Berkelbach van der Sprenkel, *Regesten van oorkonden betreffende de Bisschoppen van Utrecht uit de jaren 1301-1340* (Utrecht, 1937). [Oorkonden Bisschoppen]

Gisbertus Brom, *Bullarium Trajectense. Romanorum Pontificum Diplomata quotquot olim usque ad Urbanum Papam VI (an. 1378) in Veterem Episcopatum Trajectensem Destinata* (Den Haag, 1891-96). [Bullarium Trajectense]

S.W.A. Drossaers, *Het archief van de Nassause Domeinraad*. Tweede deel ('s-Gravenhage, 1955). Regestenlijst. [Domeinraad II]

H.G. Hamaker, *De rekeningen der grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche huis*. Deel I (Utrecht, 1875). [Rekeningen I]
Deel II (Utrecht, 1876). [Rekeningen II]
Deel III (Utrecht, 1878). [Rekeningen III]

Maria Hüffer, *Bronnen voor de geschiedenis der Abdij Rijnsburg*. Eerste deel ('s-Gravenhage, 1951). RGP nrs. 31 en 32. [Abdij Rijnsburg]

P.W.A. Immink en A. Johanna Maris, *Registrum Guidonis. Het zogenaamde register van Guy van Avesnes Vorst-Bisschop van Utrecht (1301-1317). Met aansluitende stukken tot 1320* (Utrecht, 1969). [Registrum Guidonis]

G.J. ter Kuile, *Oorkondenboek van Overijssel, 797-1350*. [OOV]
Deel I: 797-1250 (Zwolle, 1963).
Deel II: 1250-1300 (Zwolle, 1964).
Deel III: 1300-1325 (Zwolle, 1966).
Deel IV: 1325-1334 (Zwolle, 1967).
Deel V: 1334-1345 (Zwolle, 1968).
Deel IV: 1345-1350 (Zwolle, 1969).

A.C.F. Koch (ed), *Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299*. [OHZ]
Deel I: eind van de 7^e eeuw tot 1222 ('s-Gravenhage, 1970).
Deel II: 1222 tot 1256 (Assen/Maastricht, 1986).
Deel III: 1256 tot 1278 (Assen/Maastricht, 1992).
Deel IV: 1278 tot 1291 (Assen, 1997).

Deel V: 1291 tot 1299 (Den Haag, 2005).

J. Loeff, *Het archief der Commanderij van St. Jan te Arnhem* ('s-Gravenhage, 1950). [Commanderij]

A.J. Maris, *Repertorium op de Stichtse leenprotocollen uit het landsheerlijk tijdvak. I. De Nederstichtse leenacten (1394-1581)* ('s-Gravenhage, 1956). [Lenen Nedersticht]

Frans van Mieris, *Groot Charterboek der Graaven van Holland, van Zeeland en Heeren van Vriesland, beginnende Met de eerste en oudste Brieven van die Landstreeken, en eindigende met den dood van onze Gravinne, Vrouwe Jacoba van Beyere, in 4 delen* (Leyden, 1753-1756). [Van Mieris]

P.L. Muller, *Regesta Hannonensia. Lijst van Oorkonden betreffende Holland en Zeeland, 1299-1345, die in het charterboek van Van Mieris ontbreken* ('s-Gravenhage, 1882). [Regesta Hannonensia]

S. Muller Fz., *Regesten van het archief der stad Utrecht* (Utrecht, 1896). [Regesten Stad]

S. Muller Hz., Het oudste register van Graaf Florens, in: *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap*, 22^e deel (1901). Opnieuw uitgegeven door H. den Hertog en B. de Keijzer, waarnaar in deze publicatie verwezen wordt, in de reeks *Hollandse Bronnen*, deel 4 (Rotterdam, 2009). [Het oudste register]

S. Muller (e.d.), *Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301*. [OSU]

Deel I: 695-1197 (Utrecht, 1920).

Deel II: 1198-1249 ('s-Gravenhage, 1940).

Deel III: 1249-1267 ('s-Gravenhage, 1949).

Deel IV: 1267-1290 ('s-Gravenhage, 1954).

Deel V: 1291-1301 en supplement op de delen I-V 966-1296 ('s-Gravenhage, 1959)

Is. An. Nijhoff, *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland door onuitgegevene oorkonden opgehelderd en bevestigd*. Eerste deel (Arnhem, 1830). [Gedenkwaardigheden I]

Is. An. Nijhoff, *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland door onuitgegevene oorkonden opgehelderd en bevestigd*. Tweede deel (Arnhem, 1833). [Gedenkwaardigheden II]

L.A.J.W. Baron Sloet, *Oorkondenboek der Graafschappen Gelre en Zutphen tot op den slag van Woeringen, 5 juni 1288* ('s-Gravenhage, 1872). [OGZ]

J.H.W. Unger, *Regestenlijst voor Rotterdam en Schieland tot in 1425* (Rotterdam, 1907). Bronnen voor de geschiedenis van Rotterdam, deel IV. [Regesten Rotterdam]

